

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ
ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 23–24 травня 2019 року)

У двох частинах

Частина 1

Суми
Сумський державний університет
2019

Редакційна колегія:

А. М. Куліш – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;
О. М. Рєзнік – кандидат юридичних наук, доцент;
Ю. В. Гаруст – доктор юридичних наук, доцент;
В. В. Пахомов – доктор юридичних наук, доцент;
М. В. Старинський – доктор юридичних наук, професор;
В. В. Сухонос – доктор юридичних наук, професор;
В. М. Завгородня – кандидат юридичних наук, доцент;
В. М. Власенко – кандидат історичних наук, доцент;
А. В. Стеблянко – аспірантка ННІ права СумДУ

*Рекомендовано до видання
рішенням вченої ради Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 10 від 17 травня 2019 року)*

Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції : у 2 ч. (м. Суми, 23–24 травня 2019 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, О. М. Рєзнік. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – Ч. 1. – 217 с.

До матеріалів увійшли тези доповідей учасників III Міжнародної науково-практичної конференції «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів», що містять результати теоретичних досліджень та окремі питання актуальних проблем щодо реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів. Тексти доповідей і повідомлень друкуються мовою оригіналу в авторській редакції.

УДК 341-044.247(4:477)(06)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Власенко В. М. ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В МІЖВОЄННІЙ ЮГОСЛАВІЇ	7
Власенко В. М., Наумов А. С. ДО БІОГРАФІЇ ВІДОМОГО НАУКОВЦЯ-ЮРИСТА МИХАИЛА ЧУБИНСЬКОГО.....	11
Савицька І. В. АНАЛОГІЯ ПРАВА ТА АНАЛОГІЯ ЗАКОНУ: ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ	14
Шульженко Ф. П. ЕКОНОМІЧНА ДЕМОКРАТІЯ: ІДЕЯ ТА ЇЇ МАТЕРІАЛІЗАЦІЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ.....	17
Сухонос В. В. ПРОБЛЕМАТИКА УНІФІКАЦІЇ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ФОРМ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ.....	21
Гришина Н. В. СУТНІСТЬ І РОЛЬ ПРИНЦИПІВ ПРАВА.....	25

СЕКЦІЯ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Задорожня Г. В. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ: МЕЖІ ДОЗВОЛЕНОГО.....	28
Рябченко Т. О. КОНСТИТУЦІЙНІ ОБОВ'ЯЗКИ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ	31
Корощенко К. Р. СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ СТАРОСТИ В УКРАЇНІ	34
Доценко А. В. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	37
Кравченко Л. Л. ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ГЛУХІВСЬКОМУ РАЙОНІ.....	40
Бордун І. В. ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	43
Бондаренко А. І. ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	47
Усенко Я. В. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	50
Шевцов Я. А. ПРОЦЕС ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ : ВАЖЛИВІСТЬ ТА НАСЛІДКИ	53

СЕКЦІЯ 3

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Грибачова І. П. ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	57
Денисенко С. І. ДВОСТОРОННЄ (БІЛАТЕРАЛЬНЕ) МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ СПРОЩЕННЯ ТА ГАРМОНІЗАЦІЇ МИТНИХ ПРОЦЕДУР.....	60
Сергієнко Б. Б. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ТУРЕЧЧИНИ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН	64
Василенко В. ТЛУМАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ	67
Наумов А. С. РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ГЕТЬМАНА П. СКОРОПАДСЬКОГО	71
Орлов О. Л. ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ ЩОДО ПРАВА НА ЖИТТЯ ЗА ЄКПЛ	75

Скиба Т. РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ОПОДАТКУВАННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СТАНДАРТ	80
---	----

СЕКЦІЯ 4

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО, АГРАРНЕ ПРАВО; ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО, ЖИТЛОВЕ ПРАВО; ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Яковлєва Я. С. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УТИЛІЗАЦІЇ МЕДИЧНИХ ВІДХОДІВ В УКРАЇНІ	84
Петлюк Ю. С. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЛАНДШАФТІВ	88
Бенько А. В. ПОНЯТТЯ «СЕРВІСНА ТВАРИНА» У ЗАКОНОДАВСТВІ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ	92
Завгородня В. М. РОЗВИТОК АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	96
Деревянко Б. В. ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ КУРСУ «ЗАХИСТ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ»	99
Биряк Л. П. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ АЛІМЕНТІВ НА ДИТИНУ В УКРАЇНІ	103
Уварова Н. В. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМИ СТАТТІ 2-1 «РІВНІСТЬ ТРУДОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН» КОДЕКСУ ЗАКОНІВ ПРО ПРАЦЮ СЕКСУАЛЬНИМИ МЕНШИНАМИ В УКРАЇНІ	106

СЕКЦІЯ 5

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Скорик А. Д. ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС КАТЕГОРІЇ ЕКСПЕРТА З ПИТАНЬ ПРАВА: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	110
Бордун І. В. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ДОНОРСТВА КРОВІ ТА ЇЇ КОМПОНЕНТІВ В УКРАЇНІ	113
Прокопенко К. В. СПРОЦЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ: НОВЕЛИ НОВОГО ЦПК	116
Зуєва О. М. ОДНОСТОРОННЯ ВІДМОВА ВІД ДОГОВОРУ У ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ	120
Орлов О. Л. СКАСУВАННЯ ІНСТИТУТУ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ЗАПОРУКА ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРАВЕДЛИВОГО СУДУ	123
Плотнікова М. В. ПРАВОВА ПРИРОДА ПЛАТЕЖІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОХОРОНОЮ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА	127
Бойко В. Б. СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СПОЖИВАЧІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	131
Соколенко О. П. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА	136
Щербак С. В. СТАНДАРТИ СПРАВЕДЛИВОСТІ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	140
Бойко А. В. ПРАВОВА ПРИРОДА СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА	143
Ковшар В. В. ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НА ПРАКТИЦІ	146
Кухно М. Ф. МЕДІАЦІЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ	150

Шапіро В. С. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ В УКРАЇНІ	153
Дегтяр Р. О. ІНСТИТУТ ПРИВАТНОГО ВИКОНАВЦЯ ЯК ДІЄВИЙ МЕХАНІЗМ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	158

СЕКЦІЯ 6 ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

Верещака Я. В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА УКРАЇНИ В ПОРІВНЯННІ З ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	162
Думчиков М. О. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ Й ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	165
Усок М. В. АВТОРСЬКІ ПРАВА НА МУЗИЧНІ ТВОРИ	168
Дегтяр Р. О. ДО ПИТАННЯ ПРО ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	170
Невмержицька Ю. А. ВПЛИВ ТА ЗНАЧЕННЯ ПАТЕНТНОЇ МОНОПОЛІЇ В УКРАЇНІ НА «СІРИЙ ІМПОРТ» ТА «ПАТЕНТНИЙ ТРОЛІНГ»	173
Тарасенко А. О. ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ФОТОГРАФІЧНІ ТВОРИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	176
Чернадчук О. В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ НА КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ (ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)	180
Воронкова М. Ю. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	182
Тищенко О. М. ДЕЯКІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ПРАВOPУШЕННЯМ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	186
Шелест О. М. ПРОБЛЕМАТИКА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАВ НА СЛУЖБОВИЙ ВИНАХІД: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	190
Савицька І. В. ПІРАТСТВО У МЕДІА-ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ	194
Харченко А. Л. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВИЗНАЧЕННЯ «НОУ-ХАУ»: МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ	196
Кошельник О. О. ЩОДО ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	199
Романенко Є. О. ЩОДО ІСТОРИЧНИХ АСПЕКТІВ ЗАРОДЖЕННЯ ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ	204
Стругинський К. А. ПЛАГІАТ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ ПОРУШЕННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	208
Уткіна М. С. BLOCKCHAIN ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	211
Логвиненко М.І. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	213

СЕКЦІЯ 1

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В МІЖВОЄННІЙ ЮГОСЛАВІЇ

Власенко В.М.

*к. і. н., доцент кафедри КПТДП ННІ права
Сумського державного університету*

Проблема правового статусу біженців/емігрантів з Росії й України в міжвоєнній Європі взагалі й Югославії зокрема багатоаспектна та багаторівнева. Вона виникла на початку 1920-х рр., коли на еміграцію вийшла велика кількість людей з території колишньої Російської імперії. Специфіка ситуації полягала в тому, що, по-перше, більшість емігрантів не визнавала радянську владу в Росії взагалі й Україні зокрема, по-друге, правові системи колишньої Росії та кількох українських національних держав у 1917-1920 рр. втратили чинність із зникненням цих держав, по-третє, радянські Росія й Україна позбавили громадянства більшість емігрантів.

Проблема правового становища емігрантів в країнах Європи знайшла висвітлення лише на прикладі російської еміграції [1-2]. Щодо української еміграції ця проблема розкрита на прикладі однієї країни – Румунії [3-4]. Саме тому автор поставив собі за мету охарактеризувати окремі аспекти правового становища української еміграції в Югославії в міжвоєнний період.

У Королівстві сербів, хорватів і словенці (КСХС, з 1929 р. – Югославія) правове становище російських емігрантів було краще, ніж у Румунії і навіть у Болгарії. Оскільки югославська влада не визнала УНР, ЗУНР та УСРР, то відповідно не виокремлювала й українців від російського емігрантського загалу, вважаючи їх російськими підданими. Тому про правове становище українців як окремої категорії еміграції в Югославії можна говорити лише умовно. Як стверджував на I Конференції української еміграції (1929 р., Прага) делегат від українських організацій в Югославії В. Андрієвський, *«правне становище української еміграції в Югославії зведене до мінімуму, бо місцева влада не визнає її як окрему еміграцію, отже всі права, які має наша еміграція в Югославії, має їх тільки формою російської еміграції»* [5, арк. 28].

Вже під час першої хвилі еміграції до КСХС навесні 1919 р. уряд країни дав офіційну назву біженцям з Росії *«руски избеглице»*, визначивши таким чином їхній правовий статус як російських емігрантів, які не визнали радянську владу [6, с. 153].

Тобто вони були прямо захищені югославським законодавством. Правову допомогу російським біженцям надавали спочатку Російське посольство у Белграді та консульства у Белграді та Загребі, російський військовий агент у Белграді, потім урядовий уповноважений А. Денікіна і П. Врангеля, представництво Всеросійського союзу міст, Російська дипломатична місія і, врешті-решт, спеціальні югославські інституції – Державний комітет з прийому та розміщення російських біженців та Державна комісія у справах російських біженців. Навесні 1924 р. функції із захисту прав біженців замість ліквідованих Російської дипломатичної місії та Державної комісії перебрала на себе Делегація із захисту інтересів російських біженців на чолі із В. Штрандтманом. За цим органом зберігалось право видавати документи щодо актів і подій, що відбулися до жовтневого перевороту 1917 р. в Росії і були призначені для КСХС або країн, які не визнавали СРСР [1, с. 32]. У КСХС до російських біженців застосовувався принцип взаємності, оскільки до 1917 р. у Росії біженці із Сербії та Чорногорії користувалися такими ж правами, які їм надала власна держава. Тому посвідчення, свідоцтва, дипломи, атестати про освіту, військові звання, наукові ступені, що були здобуті біженцями ще в Російській імперії, вважалися чинними й у КСХС [7, с. 648]. Югославія визнавала всі дореволюційні правові акти у галузях сімейного і спадкового права [8, с. 134-135].

В умовах гострої економічної та суспільно-політичної кризи кінця 1920 р. у КСХС та небезпеки поширення комуністичної ідеології були запроваджені обмеження демократичних свобод, на вільне пересування країною та вибір місця проживання. Вони торкнулися усіх іноземців та біженців з Росії й України. Для них були запроваджені посвідчення особи та посвідчення на право проживання в КСХС. З метою посилення контролю над біженцями, наведення порядку в місцях їхнього перебування та зменшення загрози поширення більшовицької ідеології уряд дозволив існування колоній російських біженців та підвищив роль їхніх правлінь у житті громад (колоній). У березні 1921 р. Державний комітет з прийому та розміщення російських біженців затвердив Положення про колонії російських біженців у КСХС (*«Уредба о колонијама руских избеглица у Краљевини СХС»*), згідно з яким правління колонії представляло інтереси колонії взагалі й окремих її членів перед місцевою владою та іншими державними інституціями [8, с. 119-120]. Одночасно посилилася роль місцевих органів влади та поліції у контролі над біженцями. Так, з метою припинення комуністичної пропаганди розпорядженням міністра внутрішніх справ від 26 серпня 1922 р. було заборонено прийом і поширення усіх листів, що надходили біженцям з радянської Росії [9].

До запровадження у КСХС сертифікатів ідентичності законодавчих і підзаконних актів щодо паспортів та віз для російських біженців не існувало і тому врегулювання

цього питання часто залежало від чиновників політичного відділення МЗС. За свідченням члена Комітету з'їздів російських юристів за кордоном В. Ісаченка, влада КСХС визнавала паспорти лише антибільшовицьких установ: старі дореволюційні, видані установами білих армій та консульствами, що збереглися в країнах Європи, в тому числі в КСХС. Осіб з радянськими паспортами до країни не допускали [1, с. 323-324].

Після запровадження для російських біженців *«нансенівських паспортів»* ці документи вважалися закордонними паспортами і були потрібні для в'їзду до країн, які не визнавали СРСР. Сертифікати видавалися з попереднього дозволу МВС лише префектурами в Белграді і Загребі та поліцейськими управліннями в Люблянці, Сараєво та Спліті. До клопотання про одержання сертифіката додавалися такі документи: паспорт або інший документ, що засвідчував особу; посвідчення місцевої поліції про відсутність перешкод до виїзду за кордон; посвідчення Делегації із захисту інтересів російських біженців про політичну і моральну благонадійність особи; 2 фотокартки; опис прикмет і визначення мети подорожі та держави, до якої прямує особа; 40-60 динарів (16-25 франків) залежно від того, чи паспорт видається на безповоротний виїзд або з правом на повернення повернення [1, с. 328].

Проте, за твердженням В. Андрієвського, усілякі перешкоди та обмеження щодо видачі документів не тільки українцям, але і росіянам чинили не югославські чиновники, а різноманітні російські делегати, представники та комісії. Наприклад, для отримання *«нансенівського паспорта»* треба було *«узяти “удостовереніє о благонадежности” від російського консула, а він, консул, не видає його без справки у військового агента, який є свого роду еміграційне російське ГПУ. Ніякі сербські посвідчення без цього “удостоверенія” не допоможуть. Теж саме повторюється при всіх інших процедурах включно до тих випадків, коли бажаєте зайнятись якоюсь торгівлею чи ремеслом»* [5, арк. 28].

У КСХС за російськими біженцями зберігалася низка пільг соціального характеру. При призначенні пенсій враховували службу в Росії. У 1924 р. біженці, які займалися фізичною працею, зрівнювалися в правах з місцевим населенням при прийомі на роботу. Особи вільних професій не були обмежені у своїх заняттях. Лише з появою власної інтелігенції певні обмеження застосовувалися для російських лікарів, адвокатів, професорів та інших категорій осіб розумової праці. Міністерство торгівлі і промисловості та Торговельна палата не чинили перепон при видачі дозволів на торгівлю і ремісниче виробництво російським біженцям, якщо вони мали формальні свідоцтва на заняття такими видами діяльності в Росії [8, с. 131-133]. Російські інваліди зрівнювалися в правах із югославськими і мали постійну пенсію. З 1926 р. пенсію отримували інваліди –

учасники Першої світової війни, інвалідність яких до 31 грудня 1925 р. визнала Вища медична комісія при Державній комісії у справах російських біженців [6, с. 155].

У КСХС були спроби залучити російську еміграцію до політичного життя країни. У 1923-1925 рр. їм було дозволено взяти участь у виборах до Народної скупщини. Деякі громадські організації емігрантів виступили проти цього. Наприкінці 1924 р. В. Штрандтман закликав співвітчизників не брати участь у виборах, а наступного року П. Врангель взагалі заборонив своїм прихильникам це робити [8, с. 135-136].

Уряд КСХС ратифікував угоду країн-реципієнтів про статус біженців 1928 р., надавши представнику Верховного комісара у справах біженців у КСХС С. Юрьєву додаткові права, зокрема, видавати посвідчення про особу біженця, його майновий і сімейний стан, відповідність документів (актів) біженця попередньому законодавству, попередній статус, професійну й академічну освіту, оскільки вони базувалися на російському законодавстві до жовтня 1917 р., засвідчувати підписи біженців, рекомендувати владі надавати біженцям візи на в'їзд та на виїзд з країни, дозвіл на перебування в країні та отримання посад на службі та роботі [10, с. 8-9]. Уряд Югославії ратифікував також конвенцію країн-реципієнтів про правовий статус російських і вірменських біженців 1933 р. З ухваленням угоди та конвенції питання про правовий статус біженців з Росії поступово втратив свою актуальність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Русские беженцы: Проблемы расселения, возвращения на Родину, урегулирования правового положения (1920-1930-е годы): Сб. док. и материалов / Сост. З.С. Бочарова. М.: РОССПЭН, 2004. 400 с.
2. Бочарова З.С. Правовое положение российских беженцев в 1920-1930-е гг. Адаптация российских эмигрантов (конец XIX - XX в.): исторические очерки. М., 2006. С.72-132.
3. Власенко В.М. Правове становище міжвоєнної української еміграції в Румунії (міжнародний аспект). Сумська старовина. 2014. № XLV. С. 29-36.
4. Власенко В.М., Дубова В.О. Правове становище українських емігрантів у міжвоєнній Румунії. Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Суми, 21-22 травня 2015 р. Суми: СумДУ, 2015. С. 10-13.
5. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 269, оп. 2, спр. 258.
6. Бочарова З.С. Российское зарубежье 1920-1930-х гг. как феномен отечественной истории. М.: АИРО-XXI, 2011. 304 с.

7. Kršljanin M. Kontrarevolucionarna akcija kraljevskih vlada u Beogradu protiv SSSR-a (1918-29). Pregled: Sarajevo, 1956. Br. 10. Kn. II. S. 647-656.
8. Козлитин В.Д. Русская и украинская эмиграция в Югославии (1919-1945 гг.). Харьков: «РА», 1996. 476 с.
9. Hrvatski državni arhiv, f. 1361, kut. 2, inv. broj 189, broj 8707 (1922).
10. Расширение функций Делегации Лиги Наций в Королевстве Югославии. Вольная Кубань (Кавказский казак). Белград, 1930. № 6 (1 июня). С. 8-9.

ДО БІОГРАФІЇ ВІДОМОГО НАУКОВЦЯ-ЮРИСТА МИХАЙЛА ЧУБИНСЬКОГО

Власенко В. М.

*к. і. н., доцент кафедри КПТДП ННІ права
Сумського державного університету*

Наумов А. С.

*Студент I курсу ННІ права
Сумського державного університету*

В нинішніх умовах кардинального реформування різних сторін суспільного життя України та з нагоди 100-річчя Української революції 1917-1921 рр. варто використати досвід державотворення наших попередників, які в буремні революційні роки брали участь у розбудові національних державних інституцій, а в еміграції розвивали теоретичні основи юриспруденції. Серед них важливе місце займає відомий юрист, міністр юстиції Української Держави (1918), науковець Михайло Чубинський (1871-1943).

Незважаючи на численні біографічні нариси про М. Чубинського в довідково-енциклопедичних виданнях України і Росії, спеціальних робіт щодо його біографії та наукової діяльності обмаль [1-2]. У публікаціях російських і сербських авторів наголошується на приналежності вченого до російської еміграції. Саме тому автори поставили за мету акцентувати увагу на діяльності М. Чубинського на культурно-освітній ниві серед українських емігрантів у міжвоєнній Югославії.

Уродженець м. Бориспіль, випускник Університету св. Володимира в Києві, професор Харківського, Петроградського, Тартуського (Юр'ївського) університетів, Військово-юридичної академії, Демидівського юридичного й Олександрівського ліцеїв, петроградських вищих жіночих курсів, член партії конституційних демократів, учасник міжнародних форумів з криміналістики, автор численних праць з кримінального права, кримінальної політики, криміналістики та публікацій в журналі «Украинская жизнь» (Москва), він у 1917 р. повернувся в Україну. За часів Української Держави обіймав

посади міністра юстиції, члена Державного сенату та голови його Карного генерального суду. У 1919 р. приєднався до білого руху в Росії. В уряді генерала Денікіна був обер-прокурором кримінального департаменту (Новочеркаськ). На початку 1920 р. проживав в Криму, де співробітничав з урядом генерала Врангеля. Брав участь у налагодженні діалогу між українськими автономістами та Врангелем [3, с. 25]. Але в березні того ж року емігрував до Королівства сербів, хорватів і словенців (КСХС, з 1929 р. – Югославія).

В еміграції М. Чубинський продовжував займатися викладацькою, науковою та громадською діяльністю. Був професором Белградського університету та його юридичного факультету в Суботиці, членом Російської академічної групи, Товариства російських юристів, Союзу російських письменників і журналістів на чужині, Постійної законодавчої ради при Міністерстві юстиції, комісії з підготовки проектів нових Кримінального уложення та Статуту кримінального судочинства, публікувався у сербському журналі *«Летопис Матице Српска»*. До його наукового доробку югославського періоду можна віднести такі праці, як *«Проблем изједначежња права у уједињеном Краљевству СХС и основне одредбе пројеката Српског казненог законика»* (1921), *«Нове судевске реформе»* (1925), *«Закон и действительность в Советской России»* (1926), *«Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије»* (1930, 1933, 1934), *«Криминална политика»* (1937), *«Реформа уголовного права и процесса в Королевстве сербов, хорватов и словенцев»* [б. м., б. р.]. Науковець був причетний до заснування у 1925 р. в Белграді Інституту криміналістики та Музею криміналістики [4, с. 117-119; 5, с. 278]. Часто виступав з публічними лекціями. Так, 17 квітня 1936 р. в Суботиці прочитав лекцію *«Злочинність та її відображення у творах Шекспіра, Сервантеса, Шиллера та Дікенса»* [6, с. 3].

У середині 1930-х рр. М. Чубинський брав активну участь у громадському і культурно-освітньому житті української еміграції. 8 березня 1937 р. новопостала Українська громада в Суботиці відзначила Шевченківське свято, на якому професор прочитав вірш Т. Шевченка *«До Козачківського»* й уривок з поеми *«Гайдамаки»*. 27 березня того ж року на Шевченківському святі, що було організоване Українською громадою в Белграді, М. Чубинський також декламував твори поета [7, с. 31-32]. 18 грудня 1937 р. артистичні сили Української громади в Белграді поставили комедію *«Мартин Боруля»* І. Карпенка-Карого. Уміла режисура та мистецьке виконання професором М. Чубинським ролі Мартина Борулі сприяли тому, що і на малій сцені (власне приміщення громади з облаштованою сценою та глядацьким залом приблизно на 100 осіб) вистава у 5-ти діях пройшла з успіхом. Оскільки не всі бажаючі змогли подивитися виставу, громада показала її вдруге [8, с. 15].

Отже, незважаючи на намагання російських авторів представити Михайла Чубинського виключно російським політичним емігрантом, його слід вважати і представником української еміграції, особливо з другої половини 1930-х рр., коли він брав активну участь у роботі українських емігрантських організацій в Белграді та Суботиці, був керівником й організатором українських культурних заходів, відзначення національних українських свят, зокрема Шевченківських днів, що були приурочені до дня народження поета, роковин його смерті та дати перепоховання останків національного генія в Україні. Перспективними, на погляд авторів, є дослідження біографії та діяльності М. Чубинського на ниві культури й освіти серед українських емігрантів в Югославії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Магуза А.О. Профессор Михаил Павлович Чубинский и его вклад в теорию криминологии и науку уголовного права. Российский криминологический взгляд. 2010. № 4. С. 221-231.
2. Берзін П.С. Шукач правди (Михайло Павлович Чубинський). Юридична Україна. 2016. № 7. С. 87-106.
3. Кущинський А. Кілька документів про «українське питання» у Врангеля. Тризуб. Париж, 1926. № 26-27. С. 23-27.
4. Арсењев А. Руска интеллигенција у Војводини: културни, просветни и привредни оквири делатности. Крвови: часопис за науку, културу и уметност. Сремски Карловци, 2008/2009. Бр. 71/72/73/74. С. 113-126.
5. Качаки Ј. Руске избеглице у Краљевине СХС / Југославији: библиографија радова: 1920-1944 покушај реконструкције. Београд: Књижара Жагор; Универзитетска б-ка «Светозар Маркович», 2003. 449 с.
6. Лекции и доклады. Русское дело. Белград, 1936. № 2 (апрель). С. 3.
7. Хроніка. З життя української еміграції. В Югославії. Тризуб. 1937. № 15. С. 31-32.
8. Хроніка. З емігрантського життя. В Югославії. Українська вистава. Тризуб. 1938. № 7. С. 15.

АНАЛОГІЯ ПРАВА ТА АНАЛОГІЯ ЗАКОНУ: ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ

Савицька І. В.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Рябченко Т. О.

*к.ю.н., старший викладач кафедри КППІДП ННІ права
Сумського державного університету*

Аналогія закону та аналогія права у юридичній науці трактуються як правові аналогії.

Аналогією є такий умовивід, у якому від схожості предметів в одних ознаках можна зробити висновок про схожість цих предметів в інших ознаках [2, с. 149].

Зауважимо, що більшість вітчизняних правознавців не завжди розрізняють аналогію права та аналогію закону, що призводить до помилкового застосування обох правових аналогій, які можуть нести за собою непередбачувані наслідки.

На нашу думку, співвіднести ці два поняття цілком можливо, але результати мають варіюватися, залежно від підходу щодо них. Розглядувані поняття мають ряд спільних рис, які є досить загальними і не характеризують їх як два тотожних елементи правової системи, водночас дозволяють визначити їх сутність.

Аналогія права означає вирішення справи за наявності прогалини на основі загальних або галузевих принципів права, загальних засад і змісту законодавства. Даний спосіб передбачає використання низки принципів права, зокрема гуманізму, рівності перед законом і судом, відповідальності за вину, що закріплюються у загальних положеннях законів держави або у конституціях.

При застосуванні аналогії права саме такі принципи й виконують безпосередньо регулятивну функцію та виступають єдиною наявною нормативно-правовою підставою для прийнятого правознавчого рішення. Такий процес ґрунтується на основі двох основних умов: при виявленні прогалини в законодавстві; за відсутності тієї норми, яка зазвичай регулює такі суспільні відносини, що позбавляє можливості застосувати аналогію закону.

Як відомо, у таких ситуаціях правова аналогія покладає значно більшу міру відповідальності на правознавця, адже передбачає для нього більше суб'єктивізму й творчості, а отже, надає йому можливість висловити власну думку стосовно ситуації, що склалася, і запропонувати можливі варіанти усунення відповідної прогалини.

За умови застосування аналогії права автоматично створюється нове правило поведінки, що характерне лише для конкретної ситуації, яка розглядається на цей момент, а не для всіх схожих за аналогією суспільних відносин.

Разом із тим аналогія права вважається виключним засобом можливого юридичного впливу. За її допомогою прогалини у праві не усуваються, але достатньо оперативно долаються. Саме тому вона застосовується у випадку, коли не вдалося виявити необхідну правову норму. До прикладу, згідно зі статтею 8 Цивільного кодексу України цивільні відносини, що не врегульовані цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, регулюються тими правовими нормами цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, які регламентують подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону). У разі неможливості використати аналогію закону для врегулювання цивільних відносин останні регулюються відповідно до загальних засад цивільного законодавства (аналогія права) [5].

Статтею 8 Цивільного процесуального кодексу України передбачено, що у випадку, коли спірні відносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, який регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – суд виходить із загальних засад законодавства (аналогія права) (частина восьма) [6].

На нашу думку, закріплення відповідного положення є доцільним, адже спори у сфері цивільного права можуть знайти власний розвиток у цивільному процесуальному праві. І тоді саме суд зможе застосовувати аналогію права для вирішення спірного питання у правовідносинах. Якщо ж вести мову про застосування аналогії права у часовому аспекті, то вирішення поставленого питання повною мірою буде залежати саме від того, про застосування яких конкретних принципів може йти мова. Отже, якщо йдеться про властиві праву його внутрішні загальні принципи, то їх базовий характер свідчить про те, що вони існують набагато довше, ніж більшість чинних правових норм.

Інший випадок – принципи, які мають більш конкретний характер і закріплюються у певному нормативному акті, але можуть з'явитися чи зникнути у будь-який момент, за умови внесення змін до законодавства через можливий перегляд правозастосовцем власних уявлень, міркувань щодо засад певної сфери права.

Очевидно, що аналогія права застосовується у разі відсутності необхідної для врегулювання суспільних відносин норми права та створює нову поведінку для конкретної ситуації. Проте, якщо порівнювати її з аналогією закону, то на практиці аналогія права використовується рідше.

Аналогія закону передбачає вирішення справи за наявності прогалини на основі норми права, що регулює подібні суспільні відносини [4, с. 273]. Аналогія закону уможлиблює вирішення конкретної життєвої ситуації, котра не забезпечена відповідною регламентованою нормою, але може бути визначена на основі норми цієї або іншої галузі права, що зазвичай регулює аналогічні або концептуально схожі відносини. Для

застосування аналогії закону необхідною є потреба у врегулюванні цивільних відносин, при цьому останні не повинні бути врегульовані положеннями актів цивільного законодавства або договором.

Отже, аналогія закону означає розв'язання певної ситуації на підставі закону, що може регулювати такі суспільні відносини, які подібні до неврегульованих правом. Тому варто знайти той нормативний припис, який повною мірою регулює найбільш схожі правовідносини. Зазначена аналогія передбачає пошук необхідної норми за предметом правового регулювання. Насамперед розглядається правовий інститут, потім галузь законодавства, лише тоді з'являється можливість звернутися до інших інститутів і галузей права. За умови, коли знайдено норму, яку можна охарактеризувати як найближчу за змістом, починається вирішення проблеми на її підставі з урахуванням аналогічних норм, принципів інституту і галузі права, до якої належить ця норма. Як результат, після вивчення проблеми та її вирішення надається мотивоване обґрунтування причини, чому саме у цій ситуації використана аналогія закону.

Застосування аналогії закону базується на трьох основних принципах: а) доцільності (обирається саме та норма, яка є найефективнішою, найоптимальнішою та надає можливість досягти поставленої мети правового регулювання); б) законності (компетентний орган приймає рішення виключно у межах своїх повноважень, за визначеною процедурою та у передбаченій законом формі); в) обґрунтованості (аналогія закону може застосовуватися виключно на основі об'єктивно істинних існуючих юридичних фактів, які передбачаються гіпотезою норми права) [3, с. 458].

Названі принципи забезпечують найбільш точне і ефективне розв'язання поставленого питання, щодо якого компетентний орган не вийде за межі своїх повноважень. Необхідно зауважити, що такий спосіб вирішення справи не є довільним. Рішення приймається виключно відповідно до волі держави, що відображається і в окремих правових нормах, які можуть регламентувати схожі відносини, і в цілому у правовій системі держави. За такої умови органи правозастосування не ліквідують прогалину у праві повністю, а лише долають її.

Інститут аналогії закону не може застосовуватися в адміністративному та кримінальному праві, оскільки «немає правопорушення без вказівки на це у законі», що є гарантією захисту особи.

Отже, аналогія закону передбачає пошук аналогічної норми права, яка могла б вирішити певну ситуацію, коли відсутня та норма, що безпосередньо врегулювала б певний випадок. Вона базується на окремих принципах, які у співвідношенні з аналогією права є більш точними й ефективними.

Як бачимо, аналогія права та аналогія закону не завжди розмежовуються, що негативно відображається на їх тлумаченні. Ці інститути мають декілька спільних рис, які характеризують їх як способи усунення прогалин у праві. Проте, і аналогія права, і аналогія закону мають власні підстави та порядок застосування, а отже, їх ототожнення вважаємо недоцільним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Погрібний С. Аналогія закону та аналогія права як засоби регулювання договірних цивільних відносин. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. № 5. С. 14–21.
2. Проценко М. Г. Логіка : підручник для студентів вузів. Суми, 2005. 252 с.
3. Теорія держави і права : підручник / О. В. Зайчук, А. П. Заєць, В. С. Журавський, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщенко, С. В. Бобровник, Н. М. Пархоменко, Т. І. Тарахонич, Ю. Л. Власов. Київ. 2006. 458 с.
4. Теорія держави і права : підручник / за ред. О. В. Петришина. Харків : Право. 2014. 273 с.
5. Цивільний кодекс України : від 16.01.2003 р. № 435-IV. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
6. Цивільний процесуальний кодекс України : від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

ЕКОНОМІЧНА ДЕМОКРАТІЯ: ІДЕЯ ТА ЇЇ МАТЕРІАЛІЗАЦІЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ

Шульженко Ф.П.

*д.політ.н., професор, завідувач кафедри теорії та історії права
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»*

Дослідження політико-правового процесу виходу з кризи посттоталітарних країн Східної Європи та Прибалтики дає підстави дійти висновку, що позитивного результату їм вдалося досягнути за умови перегляду підходів до теоретичного розуміння сутності демократії, пошуку нових її форм та визначення юридичних механізмів її забезпечення.

Політичні сили, які прийшли в них до влади, поряд з утвердженням демократії в політичній сфері суспільства, використали досвід самодостатніх країн Заходу і створили відповідну правову основу для розвитку форм економічної демократії. Зазначене стало передумовою і підґрунтям досягнення відповідних стандартів демократичної, соціальної, правової держави і дало можливість багатьом з них (Болгарії, Естонії, Латвії, Литві,

Польщі, Румунії, Словаччині, Словенії, Угорщині, Хорватії, Чехії) за десять років (з 2004 по 2013 р.р.) стати членами Європейського Союзу.

Водночас Україна, продовжуючи впродовж 28 років проголошувати закріплений в ст. 1 Основного Закону ідею державності правового й соціального характеру, не може вийти з системної кризи в усіх сферах суспільних відносин, яка ускладнюється системною корупцією.

Як свідчить дослідження, лише в двох з передвиборчих програмах претендентів на пост глави держави в 2019 р. передбачалися аспекти економічної демократії (В. Зеленський, І. Смешко) та визначались перспективи практичного її втілення.

Державотворча практика демократичних країн мала важливі особливості. Було взято до уваги, що правова держава не є вінцем історії. Забезпечивши формальну (юридичну) рівність людей, розвиток ринкових відносин, вільної конкуренції, формування основ громадянського суспільства, правова держава виявилась не здатною подолати безробіття та соціальні проблеми, які виникли.

В процесі перегляду її можливостей формувалась теоретико-правова ідея демократичного соціалізму, в умовах якого вбачалась можливою реалізація наступного покоління прав людини: соціальних та економічних.

Зазначена концепція була обґрунтована вітчизняними вченими – Б. Кістяківським, який правову державу вважав «прямою попередницею тієї держави, яка здійснить соціальну справедливість» [1, с. 257], а також М. Туган-Барановським, ідеалом якого була держава «соціальної свободи» і «загального добробуту» [2, с. 61].

Розробку концепції демократичної демократії здійснювали німецькі (Е. Бернштейн, К. Каутський) та австрійські (Р. Гільфердінг, О. Бауер) соціал-демократи в першій половині ХХ століття, а згодом ця ідея стала провідною в документах соціал-демократичних партій, які прийшли до влади в більшості західних країн і була втілена в позитивному законодавстві й реалізована в практиці державотворення.

Становлення демократичного соціалізму згідно з цією концепцією розглядається як процес постійної модернізації суспільства і держави, що проходить декілька етапів. Базою демократичного соціалізму, першим етапом його розвитку, є створення політичної демократії, засад правової державності. За своїм змістом це – визнання і гарантування прав і свобод людини; наявність інститутів громадянського суспільства; політичний плюралізм; участь різних політичних сил в управлінні суспільними справами через своїх представників у владних органах; юридичні гарантії і забезпеченість функціонування всіх форм демократії (вибори, референдум тощо); реальне втілення принципу поділу влади,

правове визначення функцій органів держави; наявність незалежної системи правосуддя, основою якого є панування закону, неупереджене його застосування до всіх громадян.

Наступним етапом трансформації суспільства і держави на шляху до демократичного соціалізму є досягнення економічного демократизму. Такий стан розвитку суспільства і держави передбачає запровадження демократичних принципів управління у сферах господарювання, виробництва і підприємництва; широку участь трудящих та їхніх професійних спілок в управлінні як державними, так і приватними підприємствами, як у межах регіону, так і на рівні держави; розвиток соціального партнерства; створення держави загального добробуту (соціальної держави).

Р. Гільфердінг зазначав, що передумовою економічного демократизму (організованого капіталізму) є реальне укріплення свідомого порядку і поліпшення керування економікою, яка намагається на капіталістичній основі перебороти анархію виробництва, іманентну капіталізму вільної конкуренції. Він стверджував, що становлення економічної демократії є «складною проблемою, розв'язання якої можливе лише як результат тривалого історичного процесу, під час якого прогресуюча організація економіки концентрованим капіталом, буде дедалі більше підпадати під демократичний контроль» [3, с. 58-59]. Важливим аспектом економічної демократії Р. Гільфердінг уважав співучасть робітників в управлінні підприємствами.

В умовах економічного (господарського) демократизму, зазначив свого часу ще один фундатор цієї ідеології К. Каутський, держава перестає використовуватися для інтересів капіталістів. Демократична держава «за її тенденціями спрямована на те, щоб бути не органом меншості, якими були до неї держави, а органом більшості населення, тобто трудящих класів» [3, с. 65]. «У сучасних економічних і технічних умовах, – стверджував він, – демократія є історичною необхідністю, як для пролетаріату, так і для самої держави» [4, с. 34].

Важливою умовою демократизації економіки, на думку ще одного ідеолога цієї концепції Е. Бернштейна, є децентралізація капіталу способом збільшення чисельності і ролі акціонерських товариств, випуск акцій. Це має сприяти збільшенню кількості власників, зростанню добробуту трудящих, запобіганню соціальним конфліктам.

Важливими аспектами економічного демократизму є суспільний контроль за інвестиціями, захист суспільних і соціальних інтересів, соціалізація витрат і вигід від економічних перетворень, демократизація установ світової фінансової та економічної систем за умови участі в них усіх країн, компенсація ризиків і витрат ринкової економіки; міжнародний контроль за діями транснаціональних корпорацій. Водночас економічний демократизм передбачає широку участь інститутів громадянського суспільства та

трудящих у прийнятті рішень власників засобів виробництва та у формуванні національної економічної політики.

Як складова концепції соціально-правової держави економічний демократизм передбачає захищати націоналізацію і державну власність в рамках змішаної економіки, наявність кооперативів робітників і фермерів на засадах самоврядування, а також державних підприємств з демократичною формою правління і прийняття рішень там, де існує потреба сприяти урядам у реалізації соціальних та економічних пріоритетів.

Концентрація економічної влади в руках вузького кола приватних власників повинна виключатись. Як і раніше, до процесів використання і розподілу засобів виробництва повинні залучатись крім виробників громадяни і споживачі. Ринкова економіка в чистому вигляді не може гарантувати досягнення соціальних цілей економічного зростання. Ринок має бути провідником досягнень і забезпечувати вимоги споживачів завдяки функціонуванню економіки. Держава, своєю чергою, «повинна регулювати ринок в інтересах людей і забезпечувати робітникам вигоду від використання технологій, сприяти набуттю відповідного виробничого досвіду, проведенню дозвілля і дальшому вдосконаленню особи». Держава за участі самих робітників і використовуючи новітні технології повинна опікуватись проблемою гуманізації праці [5, с. 150-152, 156].

Наступним етапом розвитку демократичного соціалізму є встановлення соціальної демократії – вищої стадії розвитку суспільства і держави, за якої мають бути забезпечені демократизація всіх сфер життєдіяльності суспільства, комплекс громадянських, політичних, економічних і соціальних прав людини, а також повинні бути наповнені реальним змістом основні цінності демократичного соціалізму: свобода, справедливість і солідарність.

Практична реалізація концепції економічної демократії, наприклад, в Швеції дала можливість в 60-ті роки ХХ ст. в короткі терміни розбудувати «державу середнього класу». Держава замінила соціальні дотації шляхом створення робочих місць, розвитку мобільності робочої сили, були створені умови для розвитку динамічних секторів економіки, створення умов для придбання акцій робітниками, а на місцевому рівні – системи ринково орієнтованої самопомоги, кооперативного руху.

За десять років (1960–1970 р.р.) в Швеції було побудовано 1 мільйон квартир за рахунок спільного фінансування держави, професійних спілок, роботодавців, місцевих органів влади. Вирішені інші соціальні питання.

Правляча еліта, яка прийде до влади в Україні, має використати надбання теоретико-правової думки щодо сутності економічної демократії, а також практики її запровадження. Мають бути здійсненні реальні заходи з соціалізації економіки, долучення

широких верств населення до участі в управлінні економікою, а також умови для придбання населенням акцій підприємств управління ними, тощо. Має бути здійснена деолігархізація. Не можна визнати нормальним концентрацію виробництва в руках обмеженого кола осіб в Україні. В 2017 р. чисті активи трьох найбагатших українців перевищували 6 % ВВП, що в 4 рази більше, ніж в США (1,4 %).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кістяківський Б.О. Вибране [Текст] / Б. О. Кістяківський ; упоряд. Л. П. Депенчук ; ред. В. Ф. Жмир [та ін.]. – К.: Абрис, 1996. – 512 с. – (Бібліотека часопису «Філософська і соціологічна думка») (Українські мислителі).
2. Туган-Барановський М.І. Політична економія: курс популярний / М.І. Туган-Барановський; АН України, Ін-т економіки. – Київ: Наук. думка, 1994. – 261, [2] с.: портр.
3. Идеология международной социал-демократии в период между двумя мировыми войнами [Текст] / АН СССР; отв. ред.: А.С. Черняев, А.А. Галкин. – Москва: Наука, 1984. – 294, [2] с.
4. Каутський К. Тероризм и коммунізм // Демократія и соціалізм: фрагменти работ разных лет. – М.: Знание, 1991. – 63 с.
5. Декларация принципов Социалистического Интернационала (1989 г.) (Стокгольмская декларация) // Медведчук В.В. Дух и принципы социал-демократии: украинская перспектива. – К.: Основні цінності, 2000. – 214 с.

ПРОБЛЕМАТИКА УНІФІКАЦІЇ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ФОРМ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ

Сухонос В. В.

*д.ю.н., професор, завідувач кафедри КПТІДП ННІ права
Сумського державного університету*

Питання щодо диференціації існуючих на сьогодні основних форм правління є достатньо складним. Так, республіканська форма правління зазвичай поділяється на президентські, парламентські і змішані республіки. Саме їх В. Шаповал визначає як основні, водночас виділяючи різновиди, «які можна класифікувати окремо від основних» [6]. Така точка зору, на нашу думку, є не зовсім коректною, адже дозволяє припустити, що, поряд з основними, можуть існувати ще й якісь інші, неосновні, республіканські форми.

Є й інші проблеми, які пов'язані з відсутністю чіткої уніфікації правничої термінології, що використовується при описанні основних форм правління.

Задля надолуження означеної проблематики слід звернутися як до історичного досвіду, так і до праць російських державознавців та класиків політичної філософії.

Так, відомий дослідник інституту президентства М. Сахаров пропонує, замість достатньо поверхневої категорії «вид республіки» чи «різновид республіки», що, по-суті, буде означати «вид правління» чи «різновид правління», уживати термін «система правління». При цьому він наголошує на існуванні президентської та парламентської систем правління [3, с. 8].

Найважливішою ж рисою усіх цих систем республіканського правління є той факт, що вищі органи державної влади формуються народом, а отже президентські, парламентські та змішані республіки слід розглядати як демократичні. Однак далеко не всі республіки фактично є демократичними: в деяких з них навіть формально вищі органи державної влади формуються елітами, а тому вони могли б розглядатися як аристократичні. Але на сьогодні демократія розглядається як форма політичного режиму, а аристократія ототожнюється з якимось дворянством. Саме тому усі республіки було б доцільно поділити на поліархічні¹ та олігархічні², додавши до них ще й автархічні³.

Зазначені категорії виділяли ще мислителі епохи Просвітництва. Зокрема, І. Кант виділяв такий елемент правління, як форму панування, наголошуючи на існуванні таких трьох її різновидів: автократія, аристократія і демократія [1, с. 16]. Незадовго до цього Ш. Л. Монтеск'є проаналізував природу правління і висунув ідею існування образів правління: республіканського, монархічного та деспотичного [2, с. 169].

На нашу думку, поєднавши ідеї Монтеск'є та Канта, ми можемо запропонувати поділ усіх форм правління на **образи правління** – категорію, що відображає особливості реалізації суверенних прав. В умовах монархії можна виділити два образи правління: необмежену монархію (суверенітет неподільно належить монарху) та обмежену монархію (суверенітет належить монарху, але його реалізація обмежується певними нормами та процедурами). В умовах республіки поєднання форми панування І. Канта з образами правління Ш. Л. Монтеск'є утворює три образи правління: автархічна республіка (суверенітет належить одній обраній особі, яка формує органи державної влади), олігархічна республіка (суверенітет належить групі осіб чи соціальному прошарку, які формують органи державної влади) та поліархічні республіка (суверенітет належить

¹ Поліархія – правління багатьох.

² Олігархія – правління небагатьох.

³ Автархія – правління одного.

народу, який утворює громадянське суспільство і формує органи державної влади) [5, с. 21]. Образи ж правління поділяються на системи правління.

Інша класифікація передбачає поділ усіх форм правління на типи правління. Категорія «тип правління», по суті, перекликається із категорією «тип держави» – сукупністю найбільш загальних і стійких рис і ознак держави, що притаманні певному етапу історичного розвитку. Отже, за аналогією із типом держави, **тип правління** – це сукупність найбільш загальних і стійких рис монархії або республіки, що притаманні певному етапу історичного розвитку означених форм правління. При цьому, монархічна форма правління знає три типи: архаїчну монархію (була притаманна для стародавнього світу і означала будь-яке єдиновладдя, незалежно від організаційного статусу монарха), класичну монархію (була притаманна для епохи Середньовіччя і означала лише спадкове єдиновладдя) та конституційну монархію (розпочинається після Великої Французької буржуазної революції і триває донині), яка передбачає закріплення конституцією порядку формування і функціонування монаршої влади. Водночас республіканська форма правління знає лише два типи: архаїчну республіку (була характерною для стародавнього світу і Середньовіччя) та конституційну республіку (розпочинається після 1787 р. і триває донині). На нашу думку, означений поділ фактично відкидає існування так би мовити «класичної республіки»⁴. Проте це є абсолютно коректним, адже «міські республіки» Середньовіччя практично були аналогом давньогрецьких полісів та Римської республіки. Щодо конституційної республіки, то цей тип правління виникає із появою інституту президентства, який закріплюється в конституціях світу. Фактично, саме з кінця XVIII ст. відбувається рух до сучасного типу держави – конституційного, що поступово знаходить своє відображення і в політичній свідомості провідних верств суспільства. Як цілком слушно зазначав з цього приводу основоположник оригінальної доктрини п'яти влад доктор Сунь Ятсен: «За останні десять-дванадцять років розвиток політичної думки в світі йшов у бік конституційного правління» [4, с. 641]. На початку XX ст. конституційне правління стає тим ідеалом, до якого починають прагнути національні еліти. Наприкінці XX ст. воно стає абсолютно домінуючим типом правління.

Питання співвідношення «типу правління» та «образу правління» розкривається виключно з урахуванням того факту, що образ правління поділяє монархію або республіку на системи правління. Саме останні багато в чому класифікуються з урахуванням типу правління.

Щодо республіки, то автархічний образ правління знає автократичну та монократичну системи правління. При цьому автократична система припускає ситуацію,

⁴ За аналогією із «класичною монархією».

коли автарх, окрім визнаного статусу вождя, займає якусь державну посаду⁵. В умовах же монархічної республіки автарх є лише вождем, але якихось державних посад не займає⁶. Серед олігархічних республік найбільш відомими є теократичні (Іран), аристократичні (Венеція), партократичні (СРСР) та мілітократичні (Чилі в період правління А. Піночета) системи. Щодо поліархічних республік, то вони існували як за архаїчного⁷, так і за конституційного типу правління. В останньому випадку виділяються президентські (США, Кіпр, Індонезія), парламентські (ФРН, Індія, Кабо-Верде) та змішані (Франція, Росія, Україна) системи республіканського правління.

При цьому, за конституційного типу правління під системою правління слід розуміти особливості реалізації владних повноважень глави держави з урахуванням його взаємодії з урядом та вищими представницькими органами [5, с. 24].

Таким чином, проблематика уніфікації правничої термінології в контексті диференціації форм державного правління повинна спиратися як на поняття образу та системи правління, так і на категорію «тип правління». Лише за цього уявляється можливим повністю сформулювати цілісну концепцію форми правління та її різновидів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кант И. К вечному миру. Философский проект; [пер. с нем. А. В. Гулыги]. *Сочинения*: в 8 т. Москва: Чоро, 1994. Т. 7. С. 5–56.
2. Монтескье Ш. Л. О духе законов. *Избранные произведения*. Москва: Ин-т философии АН СССР, 1955. С. 159–730.
3. Сахаров Н. А. Институт президентства в современном мире. Москва: Юрид. лит., 1994. 176 с.
4. Сунь Ятсен. Конституция пяти властей. *Избранные произведения*. Москва: Наука, 1985. С. 641–656.
5. Сухонос В. В. Державне правління: еволюція сучасних форм. Суми: Університетська книга, 2013. 310 с.
6. Шаповал В. М. Республіка. *Юридична енциклопедія*: у 6 т. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5: П–С. С. 297.

⁵ Наприклад, А. Гітлер був не лише фюрером німецької нації, а й рейхсканцлером Германської імперії.

⁶ Прикладом такого автарха-монарха був полковник М. Каддафі в Лівії.

⁷ Афіни, Флоренція, Новгород, Псков.

СУТНІСТЬ І РОЛЬ ПРИНЦИПІВ ПРАВА

Гришина Н.В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

Принципи права — одне з фундаментальних і, поряд з юридичними нормами, найчастіше використованих понять загальної теорії права та галузевих і міжгалузевих правових наук. Незважаючи на це, проблему принципів права можна віднести до найбільш складних, суперечливих і світоглядно-методологічно неосмислених у вітчизняному, як і пострадянському загалом, загальнотеоретичному правознавстві.

Відсутність належного світоглядно-методологічного осмислення принципів права негативно позначається на юридичній практиці.

У науці відсутнє єдине розуміння щодо походження та природи принципів. Генезис принципів права пов'язаний з людською діяльністю. Принципи права, як і право, мають недержавне походження. Держава долучилася до їхнього формування лише на певних історичних етапах правового розвитку, коли суто емпіричний процес правотворення та усна форма передачі правової інформації виявилися неспроможними забезпечити надійне нормативно-правове регулювання в умовах ускладнення суспільних відносин та їх зростаючого динамізму.

Генетична характеристика принципів права полягає в розгляді детермінованості їхнього змісту об'єктивними соціальними закономірностями. Засадничі ідеї права є не довільними конструкціями людського розуму, а особливою формою вираження об'єктивних соціальних закономірностей. Фіксуючи у своєму змісті необхідні й суттєві зв'язки, наявні в суспільстві та праві, вони дають змогу встановити такий порядок суспільних відносин, який найбільшою мірою сприяє їхньому зміцненню й розвитку.

Конкретизуючись у нормах права, принципи права виступають засобами інституціоналізації природно-правових уявлень. Заразом морально-правовий характер низки загальних принципів права дає змогу, з одного боку, враховувати в державно-правовому регулюванні відносин закономірності традиційно-звичаєвого та іншого саморегулювання, а з іншого – адаптувати позитивне право до змінюваної соціальної реальності [1].

Принципи права розглядають як систему вимог до належної і можливої поведінки людей, які відображають визнані у суспільстві цінності й утворюють спрямовану на регулювання суспільних відносин ієрархічну єдність. Кожна з вимог, що становить зміст певного принципу права, може набувати характер принципу, але нижчого рівня. Так, уся система принципів права представляє собою певне розширення принципу справедливості

через виведення з його змісту системи вимог, яким мають відповідати суспільні відносини, і вимог, що висуваються до самого механізму правового регулювання [2, с. 55].

Основні функції, притаманні принципам права:

- системоутворюючу, яка полягає у тому, що саме за рахунок введення тих чи інших принципів права у систему правового регулювання відносин виникає відповідна узгодженість сукупності юридичних норм, які її формують;
- регулятивну, яка полягає у тому, що принципи права, крім того, що є основоположними началами, здійснюють регулювання суспільних відносин, але зазвичай це регулювання є опосередкованим;
- узгоджувальну, яка полягає у тому, що за допомогою принципів права вирішуються проблеми, пов'язані з усуненням протиріч і неузгодженостей, що виникають між різними юридичними нормами (в тому числі й у вигляді юридичних колізій, прогалин у правовому регулюванні тощо);
- інтерпретаційну, яка полягає у тому, що принципи права дають можливість точніше й повніше розкрити зміст конкретної юридичної норми, дати їй вірне тлумачення;
- прогностичну, яка полягає у тому, що за допомогою принципів права можна передбачити подальший розвиток законодавства у майбутньому, тобто можна передбачити динаміку правового регулювання суспільних відносин.

За допомогою принципів права забезпечується однорідність і системність процесу формулювання юридичних норм, а також їх вплив на суспільні відносини у формі правового регулювання та в інших формах правового впливу.

Принципи права вказують на основні риси, сутнісні характеристики, зміст і призначення всієї права. Вони впливають або з окремих правових норм, або формулюються на основі групи норм галузі права і пов'язані з іншими принципами, що регулюють суспільну поведінку людей. Отже, існує сукупність різних принципів, котрі стають своєрідною перехідною площиною від права до норм етики і моралі в діяльності державних органів, площиною, яка з'єднує різні прояви суспільної свідомості з приписами права.

Значення принципів права полягає в тому, що в них відображені найхарактерніші демократичні риси і загальна спрямованість права та його найважливіших інститутів, у зв'язку з чим вони дають можливість пізнати суть всіх галузей права, її суспільний характер у цілому, а також окремих інститутів.

Серед науковців-правників склався загальний підхід до розуміння принципів як керівних положень, теоретичних ідей, що відображають об'єктивні закономірності та закріплені у праві. Проте окремі науковці вважають, що принцип – це специфічне поняття,

в якому міститься не стільки закономірність, відносини, взаємозв'язок, скільки наше знання про них [3, с. 262].

Принципи являють собою результат узагальнення людьми об'єктивно діючих законів та закономірностей, властивих їм загальних рис, характерних ознак, які й визначають зміст такої діяльності. Іншими словами, об'єктивна реальність є джерелом формування принципів.

Принципи права — об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Іншими словами, це є своєрідна система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрямок його розвитку. Принципи є підставою права, містяться у його змісті, виступають як орієнтири у формуванні права, відбивають сутність права та основні зв'язки, які реально існують у правовій системі. У принципах зосереджено світовий досвід розвитку права, досвід цивілізації [4].

Принципи права визначають шляхи вдосконалення правових норм, виступаючи як керівні ідеї для законодавця. Вони є сполучною ланкою між основними закономірностями розвитку, функціонування суспільства і правовою системою. Завдяки принципам, правова система адаптується до найважливіших інтересів і потреб людини і суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рабінович С. П. Природно-правові підходи в юридичному регулюванні : монографія. — Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 576 с.;
2. Уварова О. О. Принципи права у правозастосуванні: загальнотеоретична характеристика : монографія. Х. : «Друкарня Мадрид», 2012. 196с.;
3. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления: курс лекций. М.: Юрид. лит., 2004. 400 с.;
4. Скакун О. Ф. Теория держави і права: Підручник. Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. 664 с.

СЕКЦІЯ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ: МЕЖІ ДОЗВОЛЕНОГО

Задорожня Г. В.

*д.ю.н., доцент, професор кафедри загальноправових дисциплін
Київського національного торговельно-економічного університету*

Неоднозначними є законодавство країн світу щодо визнання глави держави суб'єктом юридичної відповідальності. Юридична відповідальність глави держави – це вид соціальної відповідальності, яка полягає в застосуванні до нього передбачених законодавством санкцій, що забезпечуються у примусовому порядку державою. Президент априорі може бути суб'єктом таких видів юридичної відповідальності, як конституційно-правова, цивільно-правова і кримінальна відповідальність.

Президент Мальдів несе кримінальну відповідальність за звинуваченнями у здійсненні ним злочину під час виконання своїх президентських обов'язків, проте Народне зібрання має право шляхом прийняття резолюції припинити судовий процес до закінчення строку його повноважень (стаття 127 Конституції Мальдів від 7 серпня 2008 р.). Президенти Бразилії, Лівану і Кіпру також несуть кримінальну відповідальність, наприклад, Президент Бразилії – за вчинення «загальнокримінальних злочинів» і «зловживання владою» (статті 85, 86 Конституції Бразилії від 5 жовтня 1988 р.). Отже, окремі країни визнають чинного президента суб'єктом кримінальної відповідальності.

Постає питання: чи існує інститут кримінальної відповідальності чинного Президента України? 15 жовтня 2002 р. суддя Ю. О. Василенко, маючи, на його думку, достатні докази того, що в діях чинного Президента України Л. Кучми вбачається склад злочину, порушив проти нього дві кримінальні справи, чим створив прецедент на всьому пострадянському просторі. Згодом цей суддя зауважив: «Мене цікавив суто правовий погляд на це, тобто що з цього приводу говорить закон» [1]. Іншими словами, суддя Ю.О. Василенко намагався знайти відповідь на питання: чи можна чинного Президента України притягнути до кримінальної відповідальності. Цей судовий прецедент у наукових і політичних колах було сприйнято неоднозначно. Так, В. В. Медведчук назвав такий крок судді «правовим нігілізмом», О.В. Лавринович – «дискутивним», посиляючись на недоторканність Президента України, Б.П. Футей – правомірним, оскільки порушення кримінальної справи не порушує гарантій його недоторканності та не стосується

процедури імпічменту. М.В. Савчин, проаналізувавши національний досвід, зауважив: «Питання про порушення кримінальної справи щодо Президента України під час здійснення ним своїх повноважень сьогодні так і залишається дискусійним» [2, с. 396]. Проте Ю.О. Василенко вважає: «Принцип недоторканності Президента, полягає в тому, що Президент не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності. Тобто порушувати кримінальну справу проти нього можна, але притягнути його до кримінальної відповідальності не можна, оскільки існує певна процедура» [1].

КПК України визначаючи вичерпний перелік суб'єктів, щодо яких можливе відкриття кримінального провадження, а також обвинувачення у вчиненні ними кримінальних правопорушень, вказав лише на «Президента України, повноваження якого припинено» (частина 12 статті 31) [3, ст. 88]. Крім того, цей Кодекс встановив особливий порядок кримінального провадження щодо «кандидата у Президенти України» (стаття 480), натомість названий документ не розглядає чинного Президента України як суб'єкта кримінальної відповідальності і не відносить його до тих осіб, проти яких можна порушувати кримінальну справу. Отже, принцип недоторканності чинного глави держави України надає йому повні гарантії від будь-якого кримінального переслідування і кримінального покарання.

Водночас постає питання: наскільки виправданим є такий обсяг недоторканності чинного глави держави, оскільки він фактично стає поза межами дії кримінального законодавства, тобто понад галузевим законодавством? Конституційне законодавство країн світу по-різному вирішує це питання. «Виняток із загального правила становить Португалія, де процедура імпічменту по суті поєднана з кримінальним переслідуванням» [4, с. 217 – 218]. У Греції та Угорщині кримінальне переслідування глави держави за діяння, не пов'язані зі здійсненням повноважень президента, можливе тільки після закінчення строку цих повноважень [5, с. 288]. Натомість проти Президента Коста-Ріки можна порушити кримінальне провадження, проводити кримінальне переслідування, він може бути засуджений за згоди Законодавчих зборів (стаття 151 Конституції Коста-Ріки від 7 листопада 1949 р.). Отже, конституційно-правова практика допускає можливість притягнення глави держави до кримінальної відповідальності, проте вимагає дотримання спеціальної процедури, складовою якої є згода парламенту.

Важливим є питання адміністративної відповідальності глави держави. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747–IV встановив, що Вищий адміністративний суд України може визнати «дії чи бездіяльність» Президента України «протиправними» і зобов'язати його «вчинити певні дії» (стаття 171–1). Проте цей Кодекс не визначив механізм притягнення глави держави до такої відповідальності,

що фактично унеможливило й сам факт відповідальності. Президент України є носієм не лише публічно-правового статусу, а й фізичною особою, яка зобов'язана на рівні з іншими громадянами дотримуватися, наприклад, правил дорожнього руху, тому він апріорі може бути суб'єктом адміністративної відповідальності (наприклад, штраф; відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю).

Підсумовуючи наведене, доходимо висновків:

1) Президент України відповідно до національного законодавства може бути суб'єктом конституційно-правової і цивільно-правової (матеріальної) відповідальності, проте не кримінальної;

2) прийняття Закону України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» не охопить правовим регулюванням весь комплекс правовідносин, пов'язаних з інститутом імпічменту Президента України. Тому пропонуємо: а) внести зміни до Закону України «Про регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 р., виклавши частину 1 статті 174 цього Закону в такій редакції: «Спеціальна тимчасова слідча комісія здійснює свою роботу відповідно до Конституції і законів України»; б) прийняти Закон України «Про імпічмент Президента України», що врегулює порядок діяльності та повноваження спеціальної тимчасової слідчої комісії, створення якої передбачено частиною 3 статті 111 Конституції України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Івшина Л. Професійна хвороба суддів – байдужість до людини за ґратами / День. 2006. 3 черв. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/nota-bene/yuriy-vasilenko-profesiynahvoroba-suddiv-bayduzhist-do-lyudini-za-gratami>.
2. Конституційне право України. Академічний курс: [підруч.]: у 2 т. / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. К. : Юрид. думка, 2008. Т. 2. 800 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. №4651 – VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9 –10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
4. Серьогіна С. Г. Теоретично-правові та організаційні засади функціонування інституту президентства в Україні: [моногр.]. Х. : Ксілон, 2001. 280 с.
5. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. Академ. курс : [підруч.]. К. : Юрінком Інтер, 2008. 472 с.

КОНСТИТУЦІЙНІ ОBOB'ЯЗКИ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

Рябченко Т. О.

*к.ю.н., старший викладач кафедри КПТІДП ННІ права
Сумського державного університету*

На території України на законних підставах можуть постійно або тимчасово проживати, чи тимчасово перебувати іноземні громадяни, тобто така категорія осіб, які не є громадянами України та мають документальне підтвердження своєї належності до іншої держави. Конституційно-правовий статус цих осіб базується на загальному правовому статусі людини і визначається Конституцією України, Законами України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про імміграцію», «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» й іншими актами, а також положеннями міжнародного права, зокрема Загальної декларації прав людини 1946 р., Міжнародного пакту про громадянські й політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., Заключного акту Наради з безпеки та співробітництва в Європі в Гельсінкі 1975 р., тощо.

Принцип єдності прав, свобод і обов'язків, який забезпечує конституційно-правовий статус особи та детермінує її юридично значущу поведінку, рівною мірою розповсюджується як на громадян України, так і на іноземних громадян, що повністю відповідає міжнародно-правовим стандартам. Конституційні обов'язки людини і громадянина О. Білоскурська визначає як встановлену і гарантовану, забезпечену державою необхідність поведінки людини і громадянина в інтересах суспільства, держави та інших осіб, в межах і порядку, передбачених Конституцією України щодо створення, набуття та захисту суспільних і власних благ [1, с. 38].

Конституція України закріплює основні обов'язки людини і громадянина, що мають загальний характер, передусім ті, здійснення яких забезпечує нормальне функціонування держави і суспільства. Залежно від своєї специфіки одні обов'язки звернені до кожного, зокрема до іноземців, інші – тільки до громадян України. Так, згідно зі статтею 65 Конституції України на іноземних громадян не поширюється обов'язок щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів [3]. Зазначимо, що з метою підготовки громадян України до захисту Вітчизни, забезпечення особовим складом Збройних Сил України встановлюється військовий обов'язок. Відповідно до вимог статті 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військовий обов'язок не поширюється на іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні (частина шоста) [4]. Такий підхід

характерний для країн СНД, зокрема, згідно зі статтею 20 Закону Республіки Білорусь «Про правове положення іноземних громадян і осіб без громадянства в Республіці Білорусь» іноземні громадяни, які знаходяться у Республіці Білорусь, не виконують загального військового обов'язку [6]. Разом із тим частиною шостою статті 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» передбачено, що у визначених законом випадках іноземці, які на законних підставах перебувають на території України, можуть у добровільному порядку (за контрактом) проходити військову службу у Збройних Силах України (абзац другий) [4].

Важливим обов'язком громадянина чи будь-якої іншої людини, яка проживає чи перебуває в Україні, є обов'язок дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, передбачений частиною першою статті 68 Конституції України [3].

Обов'язок не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей є найважливішою умовою свободи, її необхідним обмеженням та здійсненням принципу правопорядку, що знайшов своє закріплення не лише у конституціях країн світу, але й у міжнародно-правових документах у сфері прав людини. Очевидно, що реалізація іноземцями своїх прав і свобод не повинна завдавати шкоди правам, свободам і законним інтересам громадян України. Іноземці зобов'язані виконувати норми Конституції і законів України, шанувати традиції і звичаї українського народу. Ці положення відповідають Загальній декларації прав людини 1948 року, в якій визначено, що «кожна людина має обов'язки перед суспільством, в якому тільки і можливий вільний і повний розвиток особи», здійснення прав і свобод громадян вимагає «належного визнання і пошани прав і свобод інших осіб та задоволення справедливих вимог моралі, громадського порядку, загального добробуту в демократичному суспільстві» (стаття 29) [2].

Конституція України закріплює обов'язок кожного, зокрема й іноземних громадян, які перебувають на території України на законних підставах, сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом (стаття 67) [3]. Дійсно, податки є необхідною умовою існування держави, а тому податковий обов'язок поширюється на всіх платників податків як безумовна вимога держави. Саме за допомогою податків держава забезпечує виконання соціальних програм, безпеку не тільки громадян, але й іноземців, розвиток економіки, освіти, науки, культури, охорони здоров'я в інтересах усього суспільства. Разом з тим на іноземців не поширюється обов'язок подання податкових декларацій.

Відповідно до статті 66 Конституції України іноземці зобов'язані не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ними збитки [3]. На іноземців поширюються й інші обов'язки у галузі охорони навколишнього природного

середовища, зокрема обов'язок берегти природу, охороняти, раціонально використовувати її багатства відповідно до вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища; здійснювати діяльність із дотриманням вимог екологічної безпеки, інших екологічних нормативів та лімітів використання природних ресурсів; не порушувати екологічні права і законні інтереси інших суб'єктів; вносити штрафи за екологічні порушення [5].

Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» передбачає ряд обов'язків, що поширюються на іноземців: зобов'язання подати свої біометричні дані для їх фіксації під час проходження прикордонного контролю у пунктах пропуску через державний кордон (частина друга статті 9); зареєструватися при в'їзді в Україну в пунктах пропуску через державний кордон України (стаття 16); подавати інформацію про підтвердження наявності фінансового забезпечення на вимогу уповноважених законом службових осіб (стаття 21); самостійно залишити територію України у строк, зазначений у рішенні про примусове повернення (частина п'ята статті 26) та ін [7].

Отже, іноземці в Україні нарівні з громадяни України володіють певним обсягом конституційних обов'язків. Водночас процедура обліку, перебування, проживання іноземців на території України, а також захист державних інтересів і громадського порядку, передбачають необхідність закріплення за іноземцями ряду обов'язків, що не властиві громадянам України (реєстрація, надання відповідних документів тощо).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білоскурська О. В. Загальнотеоретичні дослідження конституційних в обов'язків людини і громадянина в Україні на сучасному етапі розвитку правової держави. Наукові праці національного авіаційного університету. Серія «Юридичний вісник». Вип. 1. Київ : Університет «Україна», 2010. С. 37–39.
2. Загальна декларація прав людини : від 10.12.1948 р. № 995_015. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URI : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 01.01.2019 р. № 2232-ХІІ. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

5. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
6. Про правове положення іноземних громадян і осіб без громадянства в Республіці Білорусь : Закон Республіки Білорусь від 03.06.1993 р. № 2339-XII. URL : <http://emigrant.name/uk/zakonb/zakon-o-polozhenii-inostrannyx-grazhdan.html>.
7. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.

СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ СТАРОСТИ В УКРАЇНІ

Корощенко К.Р.

Студентка I курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Стогова О.В.

к.політ.н., доцент кафедри КППІДП ННІ права

Сумського державного університету

Однією з важливих рис демократії, закріплених у Конституції України, є місцеве самоврядування. Брати участь у місцевому самоврядуванні може кожен громадянин України відповідно його належності до територіальної громади. Законодавством України гарантоване право на об'єднання у громаду жителів кількох сіл, селищ, міста [1].

У зв'язку з об'єднанням територіальних громад з'явилась потреба у такій посаді як староста. Основним призначенням старост є представництво інтересів сіл та селищ, які увійшли до складу об'єднаної територіальної громади. Тобто особа, яку вибрали старостою - це уповноважений лідер, якому довіряють жителі того чи іншого населеного пункту. Староста відповідає за те, щоб проблеми мешканців вирішувалися швидко та ефективно.

Посада старости, закріплена на законодавчому рівні, є новою для України. Але в історії українського народу ця посада існувала, адже представник громади перед будь-якими володарями: київськими та литовськими князями, російськими чи австрійськими правителями був необхідний.

Ще у Київській Русі існували інститути самоврядування населення, віче та збори різних верств. Важливим етапом історичного розвитку наприкінці XIV ст. у Київській Русі стала ліквідація удільних князівств та утворення воєводств. Величезними територіями одній людині управляти було складно. І цей чинник зумовив появу нових посад, які

допомогали керувати жителями певних територій. Серед таких посад були старости і воєводи, які фактично були представниками намісника на місцях, але всієї повноти влади вони не мали.

Важливими етапом довгого й тернистого шляху становлення місцевого самоврядування на українських землях став період, який розпочався у 20-х рр. ХХ ст. Для цього періоду характерна спроба впровадження демократичних основ місцевого самоврядування в Українській Народній Республіці. Більшість положень актів Української Народної Республіки не були реалізовані. Важливі рішення щодо місцевого самоврядування були прийняті і за часів П. Скоропадського. 14 травня 1918 року указом гетьмана замість губернських комісарів вводилися посади старост, а наказом МВС повітові комісари були увільнені, а на їхнє місце призначалися повітові старости. Для потреб нової адміністрації уряд відразу асигнував 10 млн крб.

Цікавим є те, що різні частини України сприймали посаду «староста» по різному. Через історичні та географічні передумови у Східній Україні староста визнавався як голова сільської громади, у Західній Україна як начальник або голова повіту, а у Центральній Україні староста керував сільськими громадами.

На жаль, у радянські часи місцеве самоврядування призупинило свій розвиток. У ті часи посада старости не існувало, бо представництво сільських громада здійснювалося радами та їхніми головами.

Лише через багато років інститут "старости" був відроджений Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 року та закріплений нормативно-правовими актами держави [2].

Загальний алгоритм становлення інституту старости на рівні окремих громад наступний:

(1) після утворення об'єднаної громади спершу обирається місцева рада та голова ОТГ;

(2) місцева рада розробляє і затверджує Положення про старосту, а сільські/селищні голови громад, що об'єдналися (за виключенням адміністративного центру), набувають статусу в.о. старости із відповідними повноваженнями;

(3) рада формує виконавчий комітет, до складу якого вводить усіх в.о. старости у громаді;

(4) місцева рада об'єднаної громади своїм рішенням визначає населені пункти зі складу ОТГ, у яких обиратимуться старости, та призначає перші вибори старости;

(5) проводяться вибори старости;

(6) місцева рада вносить зміни до персонального складу виконавчого комітету, вводячи туди новообраних старост і виводячи включених раніше в.о. старост [3, с. 3-4].

Важливим є те, що посада старости є виборною. Особа на посаду старости обирається на 5 років. Процес виборів відбувається за мажоритарною системою відносної більшості в єдиному одномандатному виборчому окрузі. Кожен громадянин має один голос. До речі, право на участь у виборах має громадянин України, якому виповнилося вісімнадцять років, не визнаний судом недієздатним, а також він має проживати на території відповідного населеного пункту та належати до відповідної сільської, селищної, міської територіальної громади [4].

Староста є членом виконавчого комітету громади, представляє в ньому інтереси жителів села, здійснює комунікацію між владою та громадою села.

Згідно зі ст. 55 Закону України «Про місцеве самоврядування» [1] староста має наступні обов'язки, а саме:

1. Займається представництвом інтересів мешканців відповідного селі, селища виконавчих органах сільської, селищної, міської ради. Староста є членом цього виконавчого комітету.

2. Має можливість виступити на пленарних засіданнях відповідної ради про проблеми та потреби тієї чи іншої територіальної громади.

3. Староста повністю інтегрований у систему надання адміністративних послуг в громаді через процес сприяння підготовці документів жителів відповідної територіальної громади.

4. Він бере участь у підготовці проекту місцевого бюджету в частині фінансування програм, що базуються на території відповідного округу.

5. Вносить пропозиції до виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради з питань діяльності на території відповідного старостинського округу виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, підприємств, установ, організацій комунальної власності та їх посадових осіб.

Свою діяльність староста виконує в межах свого старостинського округу, а саме частини території об'єднаної територіальної громади, яка було утворено відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», на якій розташовані один або декілька населених пунктів (сіл, селищ) [2].

Отже, посада старости була запроваджена ще багато століть тому, що зайвий раз доводить доцільність її відновлення у сучасному українському суспільстві в умовах реформування місцевого самоврядування. Адже дуже важливо, щоб інтереси жителів населених пунктів, що увійшли до об'єднаної сільської, селищної, міської територіальної

громади були представлені окремою особою, справжнім обраним лідером, який здатен піклуватися про добробут, вирішення проблем, а також забезпечення потреб жителів територіальної громади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про місцеве самоврядування». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170.
2. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.91.
3. Закон України «Про місцеві вибори». Відомості Верховної Ради , 2015, № 37-38, ст.366.
4. Колесников О.Є. Інститут старост в об'єднаних громадах: обрання та місце у системі управління. Асоціація сприяння самоорганізації населення. 2018.

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Доценко А.В.

Студентка I курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Стогова О.В.

к. політ. н., доцент, доцент кафедри КППЦДП

Сумського державного університету

Процес децентралізації влади в Україні триває протягом п'яти років, але актуальною залишається проблема його правового забезпечення. Детально вивчивши законодавчу базу та практику цього процесу в Україні можна сказати, що реформа є частковою, оскільки лише процес об'єднання територіальних громад отримав належне правове забезпечення.

При цьому важливо пам'ятати, що об'єднання територіальних громад само по собі не є самоціллю, а складовою більш масштабного процесу децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування в Україні. Децентралізація - це процес передачі повноважень і бюджетних надходжень від державних органів до місцевого самоврядування. Створюються об'єднанні територіальні громади, у яких з'являється реальна можливість та відповідні ресурси самостійно вирішувати місцеві питання, наприклад у сфері освіти, охорони здоров'я та благоустрою. В основі децентралізації лежить європейський принцип субсидіарності, який передбачає, що рішення повинні прийматися там, де вони будуть найбільш ефективними. У більшості випадків це органи

місцевого самоврядування. Особливістю та складністю реформи децентралізації є те, що одночасно проводиться декілька реформ у сфері державного управління, а саме реформа територіальної організації влади, місцевого самоврядування та регіональної політики [1]. Процес децентралізації «забезпечує реальне місце самоврядування. ...створюються насамперед інститути самоврядування» [2].

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», який був прийнятий у 2015 році, надав не лише правового забезпечення процесу об'єднання територіальних громад, але дав поштовх адміністративно - територіальній реформі. Необхідність адміністративної реформи в Україні усвідомлювалася ще в 90-ті роки ХХ століття, але всі спроби її проведення виявлялися невдалими ще на етапі обговорення. Завдяки аналізу «Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», схваленої Кабінетом Міністрів України від 1 квітня 2014 р. [3], а також Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 року [4], Проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» [5] можна сказати, що сутність децентралізації полягає не лише у переданні повноважень та ресурсів на місцевий рівень, але й у реформування територіальної основи місцевого самоврядування, що викликає, у свою чергу, зміни адміністративно-територіального устрою України.

Важливо відмітити, що «добровільне об'єднання територіальних громад» не було передбачено ст. 133 Конституції України. У Конституції зазначено, що «систему адміністративно - територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села». А ст. 140 Конституції України передбачає добровільне об'єднання жителів кількох сіл в одну сільську громаду [6]. Але в Законі України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» зазначено, що «суб'єктами добровільного об'єднання територіальних громад є суміжні територіальні громади сіл, селищ і міст» [4]. Тобто правові основи об'єднання територіальних громад створені саме із прийняттям відповідного закону.

Дослідники децентралізації визначають такі позитивні її моменти:

- втілення рішення відбувається за участі суб'єкта його прийняття під його відповідальність;
- покращується процедура прийняття рішення;
- прозорість і гласність прийняття;
- мінімізація бюрократизму;
- розвиток потенціалу при підготовці та впровадженні владних рішень;
- ознаки партнерства, що в подальшому має гарні наслідки.

Але потрібно також зазначити, що є й небезпечні сторони децентралізації. Значних ризиків зазнає бюджетна система країни. Основні побоювання пов'язані з недостатністю механізмів втілення даної реформи у бюджетній сфері. Труднощі визначення спільної мети, нескординованість діяльності місцевого самоврядування та органів державної влади, які не готові діяти на нових засадах, автономізація цілей - все це є ризиками, які можуть слугувати загрозою деяким сферам державного та суспільного життя у процесі реформування.

Є недоліки у правовому забезпеченні прийняття рішень органами місцевого самоврядування. Наша країна все ще не позбулася наслідків радянської централізованої системи державного управління. Цей фактор також є перешкодою для швидкого проведення адміністративно - територіальної реформи. За таких обставин децентралізації можна сприяти активізацією роботи відповідних органів державної влади у напрямку її інформаційного і методичного забезпечення.

Потрібно враховувати історичний, культурний та етнічний фактори, адже вони також є важливими умовами успішного процесу децентралізації. Врахування цих факторів може дати змогу провести децентралізацію без значних ризиків виникнення соціально - політичних конфліктів. Потрібно зазначити, що якість і доступність публічних послуг, які надаються в об'єднаній територіальній громаді, не повинні бути нижче, ніж до об'єднання [7].

Не зважаючи на деякі прогалини у правовому регулюванні та існуючі ризики, реалізація децентралізації влади в Україні, реформа місцевого самоврядування і територіальної організації влади є необхідною умовою подальшого демократичного розвитку держави. Незважаючи на складність установленої законом процедури, статистика 2015-2019 років свідчить, що перші діючі об'єднані територіальні громади з'явилися після місцевих виборів 25 жовтня 2015 року, тоді їх було 159, а на березень 2019 року існує вже 888 об'єднаних громад, 82 з яких очікують рішення ЦВК про проведення перших виборів. Важливим етапом децентралізації стало прийняття у квітні 2018 р. Закону про внесення змін до Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" щодо добровільного приєднання територіальних громад сіл, селищ до територіальних громад міст обласного значення [8]. На квітень 2019 року до 24 міст обласного значення приєдналися територіальні громади, які перейшли на прямі взаємовідносини з міжнародними бюджетними трансферами та державним бюджетом. Це означає, що процес добровільного об'єднання територіальних громад в Україні має перспективи на успішне завершення, а децентралізація влади сприятиме створенню

ефективної системи державного управління, яка передбачає розширення повноважень регіональних і місцевих громад.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Реформа децентралізації [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>.
2. Децентралізація в Україні: Досягнення, надії і побоювання // International Alert / Український незалежний центр політичних досліджень. 2017.
3. Про ухвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. №333-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/333-2014>.
4. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
5. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади): Проект Закону України від 01.07.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55406.
6. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>.
7. Закон про ОТГ: «плюси» та «мінуси» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://day.kyiv.ua/uk/blog/polityka/zakon-pro-otg-plyusy-ta-minusy>.
8. Закон України про внесення змін до Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" щодо добровільного приєднання територіальних громад сіл, селищ до територіальних громад міст обласного значення http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61814.

ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ГЛУХІВСЬКОМУ РАЙОНІ

Кравченко Л.Л.

Студентка I курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Стогова О.В.

к.політ.н., доцент кафедри КППІДП ННІ права

Сумського державного університету

Проект «Децентралізація» розпочався у 2014 році, а вже зараз лише у Сумській області налічується 298 територіальних та 34 об'єднаних територіальних громад. У Сумській області найпершою об'єднаною територіальною громадою стала Березівська,

що знаходиться у Глухівському районі. Проаналізуємо реалізацію реформи децентралізацію на прикладі Глухівського району.

Отже, у Глухівському районі на квітень 2019 року створено 2 об'єднані територіальні громади: Березівська сільська об'єднана територіальна громада, яка була першою у Сумській області, та Шалигинська селищна об'єднана територіальна громада. Березівська сільська ОТГ утворилася 25 жовтня 2015 року. Громада складається з 8 рад, які об'єдналися, а саме: Березівська сільська рада (село Береза - центр), Горілівська сільська рада (села Горіле, Ключківк , Отрадне, Попівщина), Землянівська сільська рада (села Гута, Землянка, Кушкине), Іващенківська сільська рада (села Іващенкове, Кривенкове, Шакутівщина), Обложківська сільська рада (село Обложки), Первомайська сільська рада (села Первомайське, Есмань, Жалківщина, Масензівка, Нарбутівка, Перше Травня), Слоутська сільська рада (села Слоут, Долина), Шевченківська сільська рада (село Шевченкове). Чисельність населення об'єднаної громади становить 5281 осіб, територія 465,1 кв. км. У громаді 7 старостинських округів [1].

Березівська громада має 6 фельдшерсько-акушерських пунктів, 3 амбулаторії, 3 школи I-II ступенів та 3 школи I-III ступенів, 6 дитячих садків та 9 закладів культури. Об'єднання сіл в територіальну громаду не дає занепасти селам з невеликою кількістю населення. Проблемою таких сіл є міграція населення до міста, наслідком чого є зубожіння, вимирання та низький рівень життя.

Березівська ОТГ показала гарний приклад того, як згуртувавшись дійти успіху. Цікаво, що громада почала реформування та ремонт не з центру, а з віддалених сіл. Бюджет Березівської громади у 2016 році складав 22,136 млн грн., завдяки частині з яких громада створила «Центр первинної медико-санітарної допомоги», де діють вищезгадані медичні заклади. В усіх медичних закладах громади був проведений ремонт приміщень, оновлене обладнання, залучені до роботи висококваліфіковані медики. Тобто рівень пунктів медичного обслуговування значно підвищився, що дає змогу жителям громади отримувати якісну медичну допомогу.

Завдяки зростанню бюджету громади збільшилась кількість робочих місць; на її території ремонтують дороги, дитсадки, школи. Відновлюються будинки культури. Було відремонтовано водогін, встановлено освітлення на сонячних батареях.

Саме Березівською ОТГ Вперше в Україні підписано документ, у якому стороною договору виступає вже об'єднана громада. Громади м. Глухова та Березівської ОТГ спільно реалізують проект поводження з твердими побутовими відходами. Було підписано договір про співробітництво громад з метою спільного фінансування полігону для твердих побутових відходів (ТПВ). DESPRO надаватиме фінансування на інші

покращення систем поводження з ТПВ як в м. Глухові, так і на території Березівської об'єднаної територіальної громади. Зокрема буде закуповуватися необхідна техніка, обладнання, контейнери, буде облаштовано пункт збирання вторинної сировини. Це є прикладом того, що спроможності об'єднаних громад можуть бути підсилені міжмуніципальною співпрацею. Існує багато сфер місцевого розвитку з потенціалом до співробітництва громад, одна з них це сфера поводження з ТПВ. Як свідчить практика, об'єднання ресурсів громад у формі визначеної законом «Про співробітництво громад» має поширюватися паралельно з процесом об'єднання територіальних громад[2].

Березівська ОТГ включена до загальноукраїнського списку територіальних громад з надання соціальних послуг. Серед переліку соціальних послуг: соціально-побутові, соціально-педагогічні, соціально-медичні, юридичні, послуги з працевлаштування, інформаційні послуги, консультивання, медіація, кризове та екстрене втручання, соціальний супровід (патронаж), послуга з влаштування до сімейних форм виховання, сімейний патронаж.

Також у Березівській громаді успішно функціонують дві прийомні сім'ї та два дитячих будинки сімейного типу. Для виявлення реальних потреб жителів громади створене вуличне анкетування школярів, дорослих та осіб похилого віку.

Жителі Березівської сільської ОТГ відгукуються про свою громаду дуже позитивно та не бачать кращого шляху до вдосконалення своїх сіл, ніж децентралізація. Зараз досвід Березівської громади наслідують усі інші ОТГ Сумщини, а сама Березівська – звертається до практики громад України та навіть Польщі.

Шалигинська селищна об'єднана територіальна громада була створена 18 грудня 2016 року. Для утворення громади об'єдналися 5 рад, а саме: Шалигинська селищна рада (село Шалигине - центр, Ємадикине), Сварківська сільська рада (село Сваркове), Соснівська сільська рада (село Соснівка, Катеринівка), Стариківська сільська рада (село Старикове), Ходинська сільська рада (село Ходино, Гудове, Вовківка). Населення громади – 4116 осіб, 257,52 кв. км, старостинських округів 3 [3].

Шалигинська селищна ОТГ має одну амбулаторію, 6 фельдшерсько-акушерських пунктів, 11 дитячий садок, три школи I-III ступенів та одну I-II. Хоча громада об'єднує 9 сіл, вона має 11 закладів культури.

Свою діяльність громада почала з ремонту шкіл та набору досвідчених вчителів, адже у деяких селах не було вчителів навіть з найважливіших предметів. А відсутність гарних спеціалістів у школі означає низький рівень навчання. Наступним кроком громади стало реформування та реконструкція будинків культури, де планується створити Центр дозвілля громади. Далі – медичне обслуговування, а саме: створення Амбулаторії

медичної практики сімейної медицини. Тобто жителям громади не потрібно долати 20-30 кілометрів, щоб отримати медичну допомогу або чекати півгодини чи більше на швидку допомогу.

У 2017 році громада закупила техніку для сінокошу, обробки городів та перевезення пасажирів. Бюджет, прийнятий на 2018 рік, складає 28 мільйонів гривень. Будуються гаражі на базі комунального закладу «Турбота», яке опікується водопостачанням та благоустроєм громади.

Надалі Березівська та Шалигинська громади планують збільшити свої бюджети. Для цього у найближчих планах громад – створення сприятливого бізнес-клімату. А саме: зменшення розміру податків для підприємців на перший п'ятирічний термін, а з роками, коли буде збільшуватися дохід з бізнесу, зростуть і податки для підприємців.

Не зупиняючись на досягнутому, громади планують реалізовувати освітню реформу, закуповувати нове обладнання для шкіл та медичних пунктів, покращувати рівень життя, а як наслідок – приваблювати нових жителів та не давати селам зникати.

Березівська та Шалигинська громада стали яскравим прикладом того, що об'єднання в громади означає не загибель села, а навпаки – розвиток, вдосконалення та збагачення цих населених пунктів. Наразі у Глухівському районі планується подальше об'єднання сіл у територіальні громади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Березівська сільська об'єднана територіальна громада [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://decentralization.gov.ua/gromada/81/passport>.
2. Закон України «Про співробітництво громад». Відомості Верховної Ради, 2014, № 34, ст.1167.
3. Шалигинська селищна об'єднана територіальна громада [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://decentralization.gov.ua/gromada/124/passport>.

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Бордун І. В.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Рябченко Т. О.

*к. ю. н., ст. викладач кафедри КІТІДП ННІ права
Сумського державного університету*

Розпочата у 2014 році реформа децентралізації дала поштовх до формування дієздатного та наближеного до громадян інституту місцевого самоврядування в Україні.

Добровільне об'єднання територіальних громад дозволило новоутвореним органам місцевого самоврядування отримати відповідні повноваження та ресурси, які раніше мали міста обласного значення. Цей процес надав можливість населенню обирати представників із свого оточення, які знають найгостріші проблеми своєї громади та оптимальні шляхи їх вирішення. Отже, інтереси жителів об'єднаної територіальної громади нині представляють обраний голова, депутатський корпус і виконавчі органи ради громади, що забезпечують реалізацію наданих законом повноважень в інтересах громади. Відповідні органи вийшли на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом. Водночас децентралізація повноважень у сфері місцевого самоврядування зумовила необхідність упорядкування системи контролю, а також нагляду за законністю діяльності органів місцевого самоврядування. Варті уваги наукові розвідки таких відомих учених, як В. Купрій, Л. Паливода, С. Кузьменко, В. Кравчук, О. Скороход, В. Боклаг, С. Косінов, О. Борбунюк та ін., які розглядали окремі питання громадського контролю за діяльністю органів публічної влади

Розмежують державний і громадський контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування. Аналіз статті 20 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» дозволяє стверджувати, що державний контроль за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування може здійснюватися лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [4].

У сучасних умовах поряд із державним контролем значне місце повинно відводитись і громадській формі контролю, що є неодмінною умовою оптимізації контрольної діяльності у масштабах держави [5, с. 65]. Очевидно, що громадський контроль порівняно з державним більшою мірою забезпечує довіру населення до муніципальної влади, а отже, й її легітимність.

Громадський контроль О. Борбунюк пропонує розглядати як систему заходів правового, організаційного та інформаційного характеру, що здійснюються громадськістю для забезпечення дотримання органами державної влади, місцевого самоврядування та їх посадовими особами положень законодавства України з метою запобігання порушень, їх своєчасного виявлення та усунення [1, с. 128].

Національне законодавство України передбачає такі форми громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, як: місцевий референдум, загальні збори громадян, місцеві ініціативи, громадські слухання, участь у роботі громадських рад, громадський моніторинг, громадська експертиза, висвітлення результатів діяльності органів місцевого самоврядування у ЗМІ, подання звернень громадян, подання запитів на

отримання публічної інформації, оскарження дій та актів органів місцевого самоврядування та інші.

Наведені форми громадського контролю забезпечують можливість громадськості контролювати органи місцевого самоврядування. Зокрема, якщо рішення загальних зборів громадян, що враховується органами місцевого самоврядування в їх діяльності, чи внесене на розгляд ради у порядку місцевої ініціативи підлягає обов'язковому розгляду радою та може бути прийняте, то рішення жителів територіальної громади, прийняте місцевим референдумом, має бути обов'язково виконане, незважаючи на волевиявлення депутатів відповідної ради. Важливою формою громадського контролю є громадський моніторинг. На думку В. Купрія і Л. Паливоди, моніторинг – це постійне відстеження ходу робіт для порівняння поточного стану справ із планом [3, с. 53]. Громадський контроль з боку громадських організацій виявляється у одержанні публічної інформації від органів місцевого самоврядування стосовно результату діяльності їх роботи, що якимось чином стосується роботи та інтересів вищезгаданої громадської організації.

Особливої уваги заслуговує місцевий референдум, що дозволяє територіальній громаді вирішувати питання місцевого значення шляхом безпосереднього волевиявлення. На жаль, громадяни України не мають можливості на законних підставах реалізувати це право, оскільки у жодному з актів чинного законодавства України не визначено процедуру проведення місцевого референдуму. Як відомо, у Верховній Раді зареєстровано законопроект про проведення всеукраїнського і місцевих референдумів за ініціативою громадян.

Як свідчить досвід зарубіжних країн, громадський контроль у сфері місцевого самоврядування виражається у наступних формах: громадський моніторинг з боку громадських організацій (Швеція), відеоспостереження контактів (Республіка Польща), висвітлення результатів діяльності у ЗМІ (Угорська Республіка), реєстрація помилок та порушень службових осіб зазначених органів, заохочування позитивних дій та звітності (Нідерланди), онлайн-система контролю за рухом справ, за розглядом звернень осіб (програма “OPEN” Північна Корея), адміністративне оскарження дій та актів органів місцевого самоврядування (Нідерланди, Республіка Польща), обговорення та інші форми консультацій із громадськістю (Андорра, Бельгія, Фінляндія, Норвегія, Швейцарія), інститут омбудсмена тощо [2].

Акцентуємо увагу на інституті уповноважених з прав людини на місцевому рівні (омбудсменів). Він поширений у понад 100 країнах світу, зокрема, у Великобританії, Ісландії, Норвегії, Румунії, Словенії, Португалії, Республіці Молдова, Французькій Республіці, Федеративній Республіці Німеччина, США, Швейцарії, Російській Федерації,

Італійській Республіці та інших. Муніципальні омбудсмени забезпечують захист прав та інтересів громадян на місцевому рівні, а також впливають на роботу органів державної влади та органів місцевого самоврядування, забезпечуючи її відкритість та ефективність. Омбудсмени розглядають скарги громадян і визначають, чи справді право було порушено, а потім працюють над відновленням порушеного права. Особа може звернутися до уповноваженого з прав людини лише у разі, якщо її права були порушені органами публічної влади, але аж ніяк не фізичними особами чи юридичними особами приватної власності. Також сфера діяльності омбудсмена може поширюватися лише на певну адміністративно-територіальну одиницю. Правовий статус муніципальних омбудсменів у зарубіжних країнах має певні особливості. Це залежить від різних чинників. На наш погляд, найголовнішими з них є форма державного правління та внутрішньої побудови держави. Це підтверджується тим, що інститут омбудсмена більш характерний для країн з федеративною формою правління.

Отже, можемо зробити висновок, що громадський контроль у сфері місцевого самоврядування в Україні та зарубіжних країнах має спільні та відмінні форми. До спільних форм відносимо: громадський моніторинг з боку громадських організацій, висвітлення результатів діяльності у ЗМІ, адміністративне оскарження дії та актів органів місцевого самоврядування. Не набули поширення в Україні відеоспостереження контактів, реєстрація помилок і порушень посадових осіб місцевого самоврядування, заохочування позитивних дій та звітності, онлайн-система контролю за рухом справ, за розглядом звернень осіб, обговорення та інші форми консультації з громадськістю; інститут омбудсмена. Громадський контроль за діяльністю органів влади є важливим інструментом забезпечення реального народовладдя, а отже, доцільним є вивчення та врахування зарубіжного досвіду у вітчизняній практиці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борбунюк О. О. Форми громадського контролю як засобу забезпечення законності нормативно-правових актів у державному управлінні. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 127–132.
2. Контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування (іноземний досвід). Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України. URI : <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29223.pdf>.
3. Купрій В., Паливода Л. Громадська експертиза та громадський моніторинг діяльності органів влади : навч. посіб. Київ : Макрос, 2011. – 53 с.

4. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
5. Усманова Е. Ф. Институт общественного контроля как неотъемлемая составляющая правового государства. *Социально-политические науки*. 2011. № 1. С. 62–65.

ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Бондаренко А.І.

Студентка I курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Стогова О.В.

к.політ.н., доцент кафедри КППІДП ННІ права

Сумського державного університету

Актуальність обраної теми визначається тим, що протягом 2015—2019 років в Україні здійснюються важливі кроки з децентралізації державного управління. Серед них прийняття Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», а також законів про внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів України. В результаті проведення реформ зростає роль місцевого самоврядування у територіальних громадах, його вплив на соціально-економічний розвиток країни в цілому, адже тепер повноваження і ресурси передаються від центральних органів влади до місцевих, які можуть самостійно і більш ефективно займатися вирішенням майже всіх місцевих питань (освіти, медицини, надання адміністративних послуг), мають на це кошти і несуть відповідальність. Однак не зважаючи а позитивні риси децентралізації, існує велика кількість проблем у формуванні та функціонуванні об'єднаних територіальних громад (далі ОТГ). Саме від вирішення цих проблем залежить соціально-економічний розвиток України в цілому.

Необхідно зазначити, що законопроект про новий адміністративно-територіальний устрій в Україні був розроблений ще 2005 року. Незважаючи на той факт, що в 2009 році було затверджено Концепцію реформування місцевого самоврядування, вже через рік реалізацію проекту було припинено. Лише 1 квітня 2014 року Кабінетом Міністрів України було знову схвалено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [1]. Причиною для початку здійснення цієї реформи була невиправдана концентрація повноважень і ресурсів у центрі.

У Концепції було зазначено, що система місцевого самоврядування на сьогодні не задовольняє потреб суспільства. Функціонування органів місцевого самоврядування у

більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання населенню органами місцевого самоврядування, утвореними ними установами та організаціями високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших послуг на відповідних територіях [2].

Для створення всіх необхідних умов формування виконавчих органів обласних та районних рад (аби забезпечити самоврядування на рівні не лише територіальної громади, а й району, області), а також трансформування місцевих державних адміністрацій в органи контрольно-наглядового типу, необхідним було внесення змін до Конституції України.

Проте владі не вдалося здійснити це через політичні умови в країні. Тому здійснення реформи було розпочато в межах чинних конституційних норм. Верховною Радою було прийнято ряд нових законів: закони про внесення змін до Бюджетного [3] та Податкового кодексів України [4]. Завдяки цим змінам відбулася фінансова децентралізація: місцеві бюджети за останні роки зросли на 123,4 млрд грн: з 68,6 млрд в 2014 до 192 млрд грн в 2017 році. Частка місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України постійно зростає і на кінець 2017 року склала 51,2 % (у 2015 році - 45,6%) [5].

На початок вересня 2018 року було створено вже 838 ОТГ. До їх складу увійшли 3839 колишніх місцевих рад. Більше 7,1 млн людей проживають в ОТГ [6]. Варто зазначити, що процес створення ОТГ відбувався досить нерівномірно протягом років здійснення реформи. Так, відповідно до даних моніторингу Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства в Україні у 2015 році було сформовано 159 ОТГ, у 2016 – 366 ОТГ, у 2017 – 665 ОТГ, у 2018 – 838 ОТГ, на початок 2019 року – 888.

Варто більш детально розглянути питання про те, чому громади об'єднуються. ОТГ має стати ефективним і способом управління територією в інтересах її мешканців.

Тепер місцева рада відповідає за освіту, адміністративні послуги, водопостачання, дороги, забудову та ін. Тому мешканці ОТГ можуть не шукати вирішення питання на рівні району чи міста, а звертатися безпосередньо до голови, депутатів місцевої ради, а також реально впливати на діяльність місцевої влади. Звичайно, під час здійснення процесу об'єднання громад необхідні професіонали, лідери, які можуть ефективно виконувати свої обов'язки, керувати, нести відповідальність за свою роботу. Такі люди отримують шанс реалізувати свої здібності, ставши старостою, головою громади, депутатом чи громадським активістом.

Об'єднання громад формує основу сильної країни, бо ресурси і повноваження передаються на місця. Саме місцева влада здатна більш ефективно вирішувати питання місцевого рівня, не чекаючи, поки це зробить хтось «з гори». Таким чином можна зміцнити державу та зробити її більш стійкою до втручання ззовні.

У містах і селах є завдання (такі як вивіз, утилізація, переробка сміття, ремонт доріг, водопостачання та водовідведення тощо), які дуже складно вирішувати самотійно. Закон «Про співробітництво територіальних громад» виробив механізм, націлений на подолання спільних проблем громад [7]. Об'єднання коштів і зусиль з сусідніми, зацікавленими у цьому громадами, значно полегшує і пришвидшує вирішення цих питань. В Україні укладені та реалізується близько 263 договорів про міжмуніципальне співробітництво. Цим механізмом скористалися вже 1050 громад [6].

Однак, існує ряд проблем, які заважають здійсненню реформи з децентралізації, створення та розвитку ОТГ. Так, проблеми, що виникають на законодавчому рівні, можуть бути врегульовані через прийняття відповідних законів, стосуються, зокрема, порядку створення, ліквідації адміністративно-територіальних одиниць, змінення і встановлення їх меж; надання ОТГ можливості розпоряджатися землями, які перебувають на її території, але за межами населених пунктів; вдосконалення процесу формування перспективних планів розвитку територіальних громад. До внутрішніх перешкод розвитку ОТГ можна віднести: дефіцит кваліфікованих працівників, нестачу матеріальних ресурсів, неофіційну зайнятість населення, а також міграцію жителів ОТГ за її межі. Також важливо не оминати той факт, що велика кількість першочергових проблем у сферах освіти і охорони здоров'я лягли на плечі ОТГ.

Реформа децентралізації триває, але створення ОТГ відбувається більш повільними темпами, ніж було заплановано урядом. Особливо повільно процес відбувався на початку у 2015 році, та уповільнився 2019 року. Не має впевненості, що до місцевих виборів 2020 року вдасться повністю виконати план проведення реформи.

Отже, проведення реформи з децентралізації, яка нині відбувається в Україні, може бути успішним лише за умови ефективного місцевого самоврядування, насамперед, самодостатніх ОТГ. Короткий огляд здійснення реформи протягом 2015—2019 рр. дає можливість оцінити її необхідність, темпи реалізації, переваги та недоліки цього процесу та зробити висновок про наявність правового забезпечення її проведення. Безумовно, об'єднання територіальних громад є надзвичайно важливим для соціально-економічного розвитку країни, бо місцеві органи влади можуть самотійно більш ефективно й швидко вирішувати питання місцевого значення. Розвитку ОТГ заважають: проблема забезпеченості кваліфікованими кадрами органів місцевого самоврядування, відсутність

досвіду солідарних дій у мешканців громади.. За умови вирішення цих проблем громади зможуть більш ефективно здійснювати покладені на них завдання та в Україні буде реалізований принцип децентралізації влади на практиці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про ухвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. №333-р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/333-2014>.
2. Аналітична доповідь від громадськості у форматі Shadow Report Створення об'єднаних територіальних громад в Україні 2015-2017. URL: <http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Detsentralizatsiya-vUkrai-ni-2014-2017-rr.pdf>
3. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України : Закон України (№ 2233-VIII) URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2233-19/>
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деякі законодавчі акти України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році : Закон України (№ 2245-VIII) URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245/>
5. Стогова, О.В. Динаміка об'єднання територіальних громад у Сумській області [Текст] // Регіональна політика: історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, (Київ, 23 листопада 2018 р.). - Київ–Тернопіль: «Бескиди», 2018. В 2-х ч. Ч. 1. - С. 232-237.
6. Моніторинг процесів децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування URL: <https://storage.decentralization.gov.ua/uploads/library/file/318/10.10.2018.pdf>
7. Про співробітництво територіальних громад : Закон України URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Усенко Я.В.

Студентка I курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Стогова О.В.

к.політ.н., доцент кафедри КППІДП ННІ права

Сумського державного університету

Розбудова та розвиток України як демократичної, правової та соціальної держави є не можливими без якісних змін елементів публічної влади. Таким елементом є місцеве

самоврядування, ціллю якого на сьогоднішній день є наближення вітчизняної системи управління на місцях до європейських стандартів. Становлення процесу децентралізації значною мірою вплинуло на розширення компетенції органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад. Однак поряд із новими можливостями, які пов'язані з доволі значним розширенням прав та збільшенням розмірів матеріальної основи місцевого самоврядування з'явилися і нові проблеми. Однією з таких проблем є забезпечення органів місцевого самоврядування кадрами належного рівня. Зазначена проблема завжди залишатиметься актуальною, оскільки саме висококваліфіковані кадри забезпечують якісну роботу органів місцевого самоврядування, гарантуючи його ефективність.

Людські ресурси – це якісна та кількісна характеристика трудових здібностей людей, які ґрунтуються на їхній здатності завдяки наявним знанням, вмінням та навичкам виконувати потрібні завдання та досягати поставлених цілей. Не зважаючи на багатогранність поняття людських ресурсів, саме вони є потенціалом будь-якого суспільного утворення, незалежно від його галузевого спрямування та розмірів. Людські ресурси є потенціалом як малого підприємства, так і великого заводу чи фабрики, як територіальної громади, так і країни в цілому. Категорія людських ресурсів громади охоплює її працездатних мешканців як зайнятих, так і тих, хто згодом може вступити у трудові відносини. Тобто, це не лише працевлаштована частина територіальної громади, а й уся її працездатна частина, яка готова у разі появи вакансій зробити швидке заміщення. Головною особливістю людських ресурсів є те, що люди наділені інтелектом, здатністю до самореалізації та розвитку, приходять на службу в місцеве самоврядування і залишаються там на тривалий період. Тому одним із завдань територіальної громади є забезпечення органів місцевого самоврядування необхідною кількістю працівників потрібної спеціалізації, належного рівня кваліфікації та мотивації для реалізації цілей відповідно до покладених на них повноважень. Місцеве самоврядування має такі повноваження, як:

- управління майном комунальної власності;
- затвердження програми соціально-економічного та культурного розвитку та контроль за їх виконанням;
- затвердження бюджетів відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання;
- встановлення місцевих податків і зборів відповідно до закону;
- забезпечення проведення місцевих референдумів та реалізація їх результатів;

- утворення, реорганізація і ліквідація комунальних підприємств, організацій та установ, здійснення контролю за їх діяльністю;
- вирішення інших питань місцевого значення, віднесених законом до їх компетенції [1].

Посадові особи місцевого самоврядування мають бути фахово підготовлені для виконання цих різноманітних повноважень. Основними причинами проблеми забезпеченості кадрами органів місцевого самоврядування є недостатній рівень бюджетного забезпечення, низький рівень зацікавленості, недостатній рівень соціального захисту працівників даної сфери. Цей перелік якнайкраще демонструє основні причини наявних проблем з кадрами на локально-регіональному рівні влади, тому розглянувши його, доцільно перейти безпосередньо до кадрових проблем в ОТГ. Як зазначають у новостворених громадах, найгострішою є проблема відсутності нових кадрів з фаховими знаннями в галузях управління фінансами у сферах бюджетування закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту і культури. Зокрема, це призводить до неефективного використання фінансових ресурсів територіальних громад, неспроможності освоїти кошти державних субвенцій на розвиток громад. Органи місцевого самоврядування сільських ОТГ часто неспроможні підготувати якісні інвестиційні проекти для отримання коштів державної підтримки та коштів міжнародної допомоги, не готові до запровадження стратегічного планування та програмування розвитку громад.

Проаналізувавши роботи вітчизняних науковців Гіржева А. [2], Бриль М., Врублевського О., Данчевої О., Сейтосманова А., Чубарова Е. [3], можна виокремити деякі рекомендації, що допоможуть вирішити проблему кадрового забезпечення і зацікавити молодих прогресивних фахівців. Насамперед варто зазначити, що оскільки після об'єднання територіальних громад питання кадрового забезпечення вирішувалося за рахунок наявних людських ресурсів, які мають чималий досвід роботи в органах місцевого самоврядування чи органах виконавчої влади, то згодом громадам потрібно буде інвестувати у перспективну молодь. Для цього може бути використано можливості навчання за цільовим призначенням за рахунок місцевого бюджету [4]. Також з метою підвищення престижності та залучення молоді до служби в органах місцевого самоврядування, існує необхідність врегулювання питань оплати праці посадових осіб місцевого самоврядування та приведення їх у відповідність до норм оплати праці держслужбовців. На наш погляд, саме такі дії з боку держави можуть частково вирішити проблему кадрів органів місцевого самоврядування.

Отже, зважаючи на прагнення України до інтеграції у світові та європейські структури, публічна сфера потребує не лише відповідного узгодження суспільно-політичних, правових і соціально-економічних засад, але й запровадження відповідних стандартів життя, в тому числі й у сфері організації та практичної реалізації місцевого самоврядування. Головною умовою ефективності муніципального управління є кадрове забезпечення, що потребує створення відповідної системи роботи з кадрами. Основними ж умовами вирішення цієї проблеми є створення ефективної сучасної системи підготовки кадрів для органів місцевого самоврядування та заходи матеріального заохочення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. //Відомості Верховної Ради України.-1996.-№ 30.-ст.143.
2. Гіржев А. О. Удосконалення кадрового забезпечення в об'єднаних територіальних громадах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///C:/Users/234/Downloads/122739-261461-1-SM.pdf>.
3. Бриль М., Врублевський О., Данчева О., Сеїтосманов А., Чубаров Е. Успішна територіальна громада: будуємо разом. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://despro.org.ua/library/publication/UspishnaTerytorialnaHromada2018.pdf>.
4. Золотарьов В. Ф. Сутність кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2014-2/doc/3/01.pdf>.

ПРОЦЕС ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ: ВАЖЛИВІСТЬ ТА НАСЛІДКИ

Шевцов Я.А.

Студент I курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Стогова О.В.

к.політ.н., доцент, доцент кафедри КПТГДП ННІ права

Сумського державного університету

Тема децентралізації в Україні сьогодні є дуже актуальною, оскільки це одна з найважливіших реформ за всю історію незалежності нашої держави. Основна мета цього процесу – якісні зміни в державному ладі, які призведуть до посилення демократичності нашої країни, тобто не лише гарантуватимуть владу народу, а забезпечать її реалізацію.

Реформа децентралізації основною метою ставить передачу значної частини повноважень, функцій та фінансів державних органів – органам місцевого самоврядування. Крім цього, децентралізація також має вирішити ще ряд супутніх,

важливих завдань загальнодержавного рівня [2]. Офіційно в основу політики реформ закладено положення з Європейської хартії місцевого самоврядування [3], а також світові стандарти цієї сфери, що визнані найкращими.

По-перше, реформа має забезпечити якісні зміни в українському законодавстві. Суть у тому, що сам процес передачі повноважень є доволі складним, а на додачу ще й ускладнений тим, що сучасна правова система України містить норми старої радянської, яка в свою чергу не була пристосована до умов децентралізації.

По-друге, суспільна сторона децентралізації передбачає, що зміни призведуть до поліпшення загального рівня життя громад, а відповідно і усього населення у країні. Тобто реформа повинна справити позитивний вплив на економічне становище населення, що в свою чергу забезпечить подальший розвиток суспільства, відповідно до європейських стандартів, на які вона спирається [2].

Наступне, це те що процеси реформи наближають Україну до вирішення проблеми подолання корупції в державі. У рамках реформи передбачене наближення влади до народу, який в свою чергу зможе здійснювати додатковий її контроль та постійний нагляд за її діяльністю. На практиці планується застосувати європейський досвід та створити на муніципальному рівні органи контролю, які зможуть гарантувати результативність, та ефективність у виявленні і припиненні корупції серед місцевого самоврядування, що в свою чергу значною мірою полегшить її викорінення на загальнодержавному рівні [1].

Основна мета децентралізації також передбачає поділ на кілька завдань. У рамках децентралізації заплановано не тільки зміни у державному ладі, а і пристосування до них законодавства. Правова реформа повинна забезпечити не лише оновлення функцій та структури місцевого самоврядування, а і повинна реально їх гарантувати [2].

З боку держави забезпечення вказаних гарантій передбачає передачу значної кількості повноважень, функцій, фінансів та інформаційних ресурсів місцевому самоврядуванню. Самостійне ж забезпечення громад – це в якомусь сенсі нововведення. Воно тісно пов'язане з розширенням власних прав муніципальної влади та адміністративно-територіальним аспектом реформи. Тут першочергова мета не просто дати місцевому самоврядуванню можливість щось робити, а і забезпечити його дієздатність. Правову основу реалізації реформи створили закони «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [4] та «Про співробітництво територіальних громад» [6] впроваджені реформою. Вони дали можливість сусіднім громадам утворювати об'єднані територіальні громади, та створили правову основу для їхньої взаємодії, що дає змогу власними силами компенсувати нестачі людських, інформаційних та фінансових ресурсів в органах місцевого самоврядування. Це сприяє вирішенню ще однієї масової

проблеми нераціональної територіальної організації, а саме надмірної подрібненості громад. Для прикладу, станом на 2014 рік в Україні існувало приблизно 12 тис. громад, у більш як 6 тис. громад чисельність жителів становила менше 3 тис. осіб, з них у 4809 громадах - менш як 1 тис. осіб, а у 1129 громадах - менш 500 осіб, відповідно до чого, значна частина з них навіть не могли утворити власні виконавчі органи, бюджетні установи, комунальні підприємства тощо. Тобто такі громади не могли повноцінно здійснювати власні повноваження, вже не кажучи про передані їм від державних органів.

Тут доцільно розглянути закон «Про засади державної регіональної політики» [5], а також нововведений «принцип повсюдності», який передбачає закріплення землі, що знаходиться поза-межами населених пунктів, за відповідними органами місцевого самоврядування. В їх рамках територіальні громади, а також їх об'єднання отримують можливість реалізації власних проєктів. Все це сприяє розвитку громад [2].

Отже реформа не просто забезпечує якість, а гарантує виконання власних повноважень місцевого самоврядування та повноважень переданих від державної влади муніципальній.

Процес децентралізації дуже складний і потребує чітких та послідовних дій, задля ефективної, раціональної їх реалізації він поділений на два етапи. Перший етап уже завершився. Він тривав з 2014 по 2018 рік, ще у квітні 2014 року Уряд схвалив основний концептуальний документ – Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади [7], а також як логічне продовження, був затверджений План заходів щодо її реалізації.

Другий етап нещодавно розпочався, та запланований на термін з 2019 до 2021 року. Питання децентралізації лишилося пріоритетним для держави, а програма реформи спрямована на закріплення попередніх успіхів, та подальшу активну реалізацію плану.

На другому етапі встановлено кілька основних завдань. До них належить необхідність затвердження нової територіальної основи, що забезпечить діяльність органів влади на рівні громад і районів. І як обов'язкова ціль зазначена необхідність удосконалення механізму координації діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади.

Розвиток законодавчої бази, в рамках децентралізації, в першу чергу передбачає внесення змін до Конституції, що необхідні для подальшого її пристосування до нових умов та завершення реформи. Крім цього також необхідно прийняти ряд важливих законів, таких як закон про засади адміністративно-територіального устрою України, та внести зміни у закони «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні

адміністрації» тощо. Згідно з планом, другий етап повинен бути також дуже результативним, крім того, він має стати завершальним для всієї децентралізації.

Підсумовуючи, варто сказати, що децентралізація це однією з найважливіших реформ в Україні. Цей процес забезпечить створення потужного та функціонального самоврядування, що сприятиме демократичності країні. А як результат всієї реформи, в Україні зросте рівень життя населення, буде створена територіальна основа для самоврядування, яке здатне самостійно і відповідально вирішувати місцеві проблеми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Банчук О. Запобігання і протидія корупції в органах місцевого самоврядування. Практичний посібник / [Банчук Олександр]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – К. : ТОВ «Софія-А». – 2012. С.13-62.
2. Державний сайт України Децентралізація URL:<https://decentralization.gov.ua>.
3. Європейська хартія місцевого самоврядування (15 жовтня 1985 року).
4. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»: Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст. 91.
5. Закон України «Про засади державної регіональної політики»: Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст. 90.
6. Закон України «Про співробітництво територіальних громад»: Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 34, ст. 1167.
7. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» .

СЕКЦІЯ 3

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Грибачова І.П.

*к.ю.н., доцент кафедри МЄПЦПД ННІ права
Сумського державного університету*

Захист прав дітей є важливим інститутом міжнародного права. Дитина є особливим суб'єктом суспільних відносин. Ця особливість зумовлена фізичною та розумовою незрілістю, нездатністю в повній мірі реалізовувати та захищати свої права. Батьки, які є законними представниками своїх дітей повинні проявляти турботу та захист інтересів дитини, а також нести відповідальність за правопорушення вчинене дитиною, що спричинило майнову шкоду. Але якщо дитина позбавлена батьківського піклування, функції захисту прав дитини покладаються на державу. Суспільство та держави всього світу, через різні механізми повинні гарантувати та захищати права дітей, так як молодому поколінню належить визначна роль у формуванні майбутнього розвитку та життєдіяльності суспільства.

У сучасному світі міжнародно-правовий захист прав дітей починається з прийняттям 10 грудня 1948р. Генеральною Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини, в якій визначається (у ст.25,26) що «діти повинні бути об'єктом особливого захисту і допомоги» [1]. У зв'язку з цим, у 1949р. було створено Міжнародний дитячий надзвичайний фонд Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ), як міжнародну організацію, на яку покладено функції допомоги дітям у розорених Другою світовою війною країнах Європи, та захисту прав дітей у всьому світі.

У 1959р. в ООН була прийнята Декларація прав дитини, яка проголошувала, що «дитина, через її фізичну, розумову незрілість, має потребу в спеціальній охороні і турботі, включаючи належний правовий захист, як до, так і після народження» [2]. Ця Декларація послужила основою для прийняття в 1989р. Конвенції про права дитини, яка у 1990р. була ратифікована більшістю країн світу, і вважається Світовою Конституцією прав дитини. В Україні Конвенція про права дитини була ратифікована Верховною Радою України 27 лютого 1991р. і стала частиною національного законодавства. Ратифікація Конвенції про права дитини означає, що уряди країн-учасниць беруть на себе зобов'язання забезпечити дитині зростання у безпечних та сприятливих умовах, маючи доступ до високоякісної освіти, охорони здоров'я та належний рівень життя. В Декларації

та Конвенції прав дитини проголошені основні принципи та права дитини, які повинні гарантуватись та виконуватись як на регіональному, національному так і міжнародному рівнях.

Статтею 1 Конвенції про права дитини визначено, що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації або покарання на підставі статусу, діяльності, висловлюваних поглядів чи переконань дитини, батьків дитини, законних опікунів чи інших членів сім'ї [1].

В Конвенції про права дитини міститься повний перелік прав дитини, основними з яких є: право на життя, виживання і вільний розвиток; право знати своїх батьків, перебувати під батьківською турботою та не розлучатись з батьками всупереч їх бажанням; право на рівень життя, необхідний для її розвитку, користуватись благами соціального забезпечення; право вільно виражати свої думки з усіх питань, та бути заслуханою у ході будь-якого розгляду, що стосується дитини; право на захист від викрадень та продажу, від економічних форм експлуатації, фізичного та психічного насильства та інші права.

Система міжнародно-правових механізмів захисту прав дітей складається з різних універсальних та спеціальних органів та організацій, наділених різним обсягом компетенцій. Відповідно до Конвенції про права дитини, створений Комітет з прав дитини, на який покладено обов'язок здійснювати контроль за дотриманням зобов'язань державами-учасницями. Серед неурядових організацій, які здійснюють контроль за дотриманням прав дітей слід відмітити Міжнародний альянс «Врятуємо дітей», Міжнародну асоціацію «Друзі дітей», Міжнародну благодійну організацію «Надія і житло для дітей», Міжнародну організацію ЕКПАТ, Міжнародний фонд «Благополуччя дітей», а також організації з міжнародної підтримки та міжнародного співробітництва з питань освіти дітей, такі як Всесвітня організація з дошкільного виховання (ОМЕП), Міжнародна асоціація захисту права дитини на гру (ІРА), Міжнародна асоціація ранньої освіти (АСЕІ), Міжнародна асоціація з вивчення мови дитини (ІАССЛ) [5, с. 9]. Також міжнародно-правовий захист прав дітей здійснюється через міжнародні благодійні фонди, які організовуються по всьому світу. Прикладом таких є Міжнародний благодійний фонд Г. Граймера, Міжнародний благодійний фонд «ПАРЕА», Всеукраїнський благодійний фонд «Дитячий світ» та інші, метою яких є вирішення проблем дітей як на національному, так і глобальному просторі.

Серед міжнародних документів, які регулюють процесуальні питання в сфері реалізації прав дитини, можна визначити «Європейську конвенцію про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми» від 20 травня 1980 р., «Конвенцію про захист дітей та співробітництво у сфері міждержавного усиновлення» від 29 травня 1993 р., «Конвенцію про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19 травня 1996 р. Так, колізійні питання щодо визначення зобов'язань по утриманню дитини окреслені в «Конвенції про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання» від 02 жовтня 1973р. де встановлено, що орган держави походження вважається таким, що має юрисдикцію для цілей цієї Конвенції: 1) якщо платник аліментів чи одержувач аліментів зазвичай проживали в державі походження на момент відкриття провадження у справі; або 2) якщо платник аліментів чи одержувач аліментів були громадянами держави походження на момент відкриття провадження у справі; або 3) якщо відповідач прийняв юрисдикцію цього органу, висловивши це або подавши докази під час розгляду справи по суті, не заперечуючи проти юрисдикції [6].

Отже, світовою спільнотою створені механізми міжнародно-правового захисту прав дітей, які закріплені в правових нормах міжнародних Конвенцій та Декларацій, та застосовуються спеціалізованими організаціями та фондами. Але в той же час, в різних країнах світу існує безліч проблем, пов'язаних із порушенням прав дітей, що вказує на те, що суспільству, в цілому, необхідно більше уваги приділяти захисту прав дітей як на регіональному, національному, так і міжнародному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна декларація прав людини URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Декларація прав дитини URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384.
3. Права дитини та механізм їх захисту URL: <romny-mcss.edukit.sumy.ua/Files/downloads/book2.pdf>.
4. Сірант М.М. Механізми міжнародного права щодо захисту прав дитини // М. М. Сірант // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. 2015. № 824. С. 164-168.
5. Анісімова М.Ф. Основні міжнародно-правові механізми захисту прав дитини // М. Ф. Анісімова // Всеукраїнський науково-практичний круглий стіл «Міжнародні засоби захисту прав і свобод людини і громадянина» м. Ірпінь УДФС України, 2018р. С. 232.

6. Сніжко М. Захист прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права / М. Сніжко // Юридичний журнал. 2013. № 3. С. 83–90.

ДВОСТОРОННЄ (БІЛАТЕРАЛЬНЕ) МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ СПРОЩЕННЯ ТА ГАРМОНІЗАЦІЇ МИТНИХ ПРОЦЕДУР

Денисенко С. І.

*к.ю.н., доцент, старший викладач кафедри МСПЦПД ННІ права
Сумського державного університету*

Міжнародно-правове регулювання сфери спрощення та гармонізації митних процедур здійснюється як на багатосторонньому (універсальному та регіональному) рівні, так і на двосторонньому (білатеральному) рівні. Двосторонні міжнародні договори у сфері спрощення та гармонізації митних процедур у сфері міжнародної торгівлі укладаються між державами і можуть бути *міждержавними, міжурядовими та міжвідомчими*. Не можна забувати і про інші форми двостороннього співробітництва держав у митній сфері, наприклад, із надання технічної допомоги тощо [1].

2009 р. у листі № 22/1-1010 «Щодо міжнародних договорів з питань співробітництва у митній сфері» Державна митна служба України (зараз – Державна фіскальна служба України) висловила позицію щодо класифікації міжнародних договорів у митній сфері на [2]:

- 1) двосторонні міжнародні договори міждержавного та міжурядового характеру;
- 2) двосторонні міжнародні договори міжвідомчого характеру;
- 3) багатосторонні міжнародні договори міжурядового та міжвідомчого характеру.

Цей лист було розроблено для використання у роботі працівниками митних органів, але для нашого дослідження він є цікавим тому, що не лише теоретики міжнародного митного права виділяють двосторонній рівень міжнародно-правового митного регулювання, але й практики.

Зазначимо, що двосторонні договори у сфері спрощення та гармонізації митних процедур у більшості випадків схожі як за змістом, так і за структурою, оскільки вони ґрунтуються на Рекомендації РМС про взаємну адміністративну допомогу від 05.12.1953 р. Як правило, ці двосторонні договори називаються «Про співробітництво у митних справах» і складаються з преамбули та переважно 17–20 статей, іноді мають додатки [3].

По суті, можна погодитися із висновком Перепьолкіна С. М. про те, що двосторонні угоди укладаються, як правило, з метою належного застосування митного законодавства, зокрема в частині запобігання, виявлення, припинення та розслідування порушень митного законодавства, удосконалення пасажирського і вантажного

сполучення, забезпечення правильного стягнення мита, зборів та інших платежів, застосування митних пільг, а також гарантування безпеки міжнародного торговельного ланцюга постачання товарів [4, с.123-124].

Прикладом *міждержавної угоди* є підписаний у листопаді 2009 р. між Україною та ЄС «Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію». Цей двосторонній договір, містить перелік реформ, які повинна здійснити Україна у співпраці з ЄС. У цьому міжнародному договорі особлива увага приділяється співробітництву та подальшому розвитку митного законодавства України та його імплементаційних положень відповідно до міжнародних інструментів і стандартів, що стосуються митної сфери й торгівлі, включаючи розроблені ЄС, ВМО (зокрема оновленої Кіотської конвенції), СОТ, ООН [5].

Прикладом *міжурядової угоди* є Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України, Урядом Республіки Молдова та Європейською Комісією щодо її місії в наданні допомоги в питаннях кордону в Україні та Республіці Молдова від 07.10.2005 р. [6]. Згідно з цим договором місія ЄС із прикордонної допомоги Молдові й Україні (The European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine – EUBAM надає всебічну підтримку із впровадження передового досвіду ЄС через свою штаб-квартиру в м. Одесі і шість польових офісів по обидва боки молдавсько-українського кордону (3 – в Україні: Одеса, Кучурган і Котовськ і 3 – у Молдові: Отач, Кишинів та Басараб'яска) [7].

Іншим прикладом міжурядової угоди може бути й Угода між Урядом України та Урядом Республіки Азербайджан про співробітництво у митних справах від 24.03.1997 р., яка містить положення, що стосуються спрощення та гармонізації національних митних процедур між державами. Так, відповідно до статей 2 і 3 зазначеної Угоди сторони через національні митні служби в межах їх компетенції та із дотриманням національного законодавства здійснюють співпрацю з метою удосконалення митних процедур у таких напрямках:

1) із питань митного оформлення: удосконалення пасажирського та вантажного сполучення між Сторонами; вжиття необхідних заходів щодо спрощення митного оформлення; визнання митних забезпечень (пломб, відбитків печаток, штампів) і митних документів одна одної, а за необхідності, застосовують власні митні забезпечення до товарів, які переміщуються;

2) із питань справляння митних платежів: забезпечення правильного стягнення мита, зборів та інших платежів, а також застосування митних пільг;

3) із питань митного контролю: розслідування та припинення митних правопорушень.

Сторони Угоди також домовилися про те, що товари і транспортні засоби, які прямують транзитом, звільнюються від митного огляду за винятком випадків, коли є підстави вважати, що їх ввезення, вивезення і транзит заборонені згідно із законодавством Сторін або є наявне митне правопорушення [8].

Двосторонньою міжурядовою угодою з митних питань також є Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Ісламської Республіки Іран про взаємну допомогу в митних справах. Сторони Угоди домовилися надавати одна одній допомогу:

1) щодо питань митного контролю: вживають заходів для поліпшення митного контролю пасажирів, товарів і поштових відправлень між державами, надають допомогу у виявленні, попередженні та припиненні порушень митного законодавства; за запитом допомагають одна одній шляхом надання інформації та аналітичних даних, які можуть бути використані при контролі отримання та застосування митного законодавства;

2) щодо справляння митних платежів: митні адміністрації інформують одна одну про застосування заборон і обмежень при імпорті, експорті і транзиті товарів або звільнення товарів від сплати мита, митних податків та інших митних платежів;

3) щодо питань митного оформлення: надають одна одній допомогу у дослідженні, розробленні й тестуванні нових митних процедур, у навчанні особового складу та обміні досвідом, а також у інших випадках, які потребуватимуть вжиття спільних заходів; прагнуть до спрощення та вдосконалення митних формальностей між Сторонами та вирішення питань, пов'язаних із розбіжностями у національному законодавстві [9].

Характерним прикладом *міжвідомчої двосторонньої угоди* може бути Протокол між Адміністрацією Державної прикордонної служби України, Державною митною службою України і Департаментом прикордонних військ Республіки Молдова, Митним департаментом Республіки Молдова про організацію спільного контролю в міжнародному пункті пропуску автомобільного сполучення «Росошани – Брічень» від 12.01.2004 р., який регулює здійснення спільного прикордонного, митного й інших видів контролю осіб, транспортних засобів і вантажів у міжнародному пункті пропуску «Росошани – Брічень» для автомобільного сполучення на українсько-молдовському державному кордоні [10].

На зазначеному пункті пропуску у 2012 р. місією ЄС із прикордонної допомоги Молдові й Україні (EUBAM) був упроваджений успішний пілотний проект щодо спільного керованого прикордонного пункту пропуску, який скоротив час на переміщення через кордон товарів і фізичних осіб на 15–20 %. Зазначений проект став першою спробою молдавських та українських митних та прикордонних органів спільно створити прикордонний пункт пропуску, який функціонує згідно із стандартами ЄС [11].

У ході проведеного аналізу двосторонніх міжнародних угод можна виокремити декілька основних напрямків у сфері спрощення та гармонізації митних процедур, які досягаються державами при їх укладанні, а саме *щодо митного контролю*:

- визнання митних документів та митного забезпечення (пломби, відбитки печаток, штампів);
- здійснення попереднього обміну інформацією про об'єкти залежно від їх виду й мети переміщення через митний кордон, а також іншими відомостями щодо митної справи;
- звільнення від митного огляду об'єктів залежно від їх виду й мети переміщення, які переміщуються транзитом через територію держав – сторін договору;
- здійснення спільного митного контролю у міжнародних пунктах пропуску;
- адаптація митного законодавства держав – сторін договору;

щодо митного оформлення:

- узгодження заходів спрощеного митного оформлення, які прискорюють пасажирське й вантажне сполучення (наприклад, уведення єдиних бланків митних документів на обох мовах держав – сторін договору);

щодо справляння (сплати) передбачених законодавством податків і зборів:

- звільнення від стягнення митних зборів багажу фізичних осіб, які переміщуються транзитом через територію держав – сторін договору.

Отже, досліджені міжнародні двосторонні (білатеральні) договори регулюють питання співпраці, що стосуються різних аспектів митної справи, у тому числі й у сфері спрощення та гармонізації митних процедур.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Денисенко С. І. Міжнародно-правові стандарти спрощення та гармонізації митних процедур у сфері міжнародної торгівлі: дис. на здобуття канд. юрид. наук : спец. 12.00.11. – Одеса, 2015. – 287с.
2. Лист Державної митної служби України «Щодо міжнародних договорів з питань співробітництва у митній сфері» від 27.10.2009 № 22/1-1010 URL: <http://document.ua/shodo-mizhnarodnih-dogovoriv-z-pitan-spivrobotnictva-u-mitni-doc4024.html>.
3. Рекомендація РМС про взаємну адміністративну допомогу від 05.12.1953 URL : http://www.wcoomd.org/en/topics/enforcement-and-compliance/instruments-and-tools/~/_/media/609154432CFA47B79B2D4FCFFF815979.ashx.

4. Перепьолкін С. М. Міжнародно-правові аспекти митного співробітництва європейських держав : монографія / С. М. Перепьолкін. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2008. – 180 с.
5. Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію від 20.11.2009 URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/card/994_990.
6. Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України, Урядом Республіки Молдова та Європейською комісією щодо місії Європейської комісії з надання допомоги в питаннях кордону в Україні та Республіці Молдова від 07.10.2005 URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_235.
7. Місія ЄС з прикордонної допомоги Молдові та Україні URL : http://www.eubam.org/files/PressPack_UKR_EUBAM.pdf.
8. Угода між Урядом України та Урядом Азербайджанської Республіки про співробітництво у митних справах від 24.03.1997 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/031_069.
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Ісламської Республіки Іран про взаємну допомогу в митних справах» від 29.04.2002 № 588 URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/364_011.
10. Протокол між Адміністрацією Державної прикордонної служби України, Державною митною службою України і Департаментом прикордонних військ Республіки Молдова, Митним Департаментом Республіки Молдова про організацію спільного контролю в міжнародному пункті пропуску для автомобільного сполучення «Росошани – Бричень» від 12.01.2004 URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/498_128.
11. Офіційний сайт Місії ЄС з прикордонної допомоги Молдові та Україні URL : <http://www.eubam.org/ru/press/news/1682>.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ТУРЕЧЧИНИ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

Сергієнко Б. Б.

*Студентка IV курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Денисенко С. І.*

*к.ю.н., доцент, старший викладач кафедри МСПЦПД ННІ права
Сумського державного університету*

Невід’ємною частиною життя сучасного суспільства є інститут розірвання шлюбу. Загалом, розірвання шлюбу – це юридичний акт, який припиняє на майбутнє всі подружні права та обов’язки, за винятками передбаченими законодавством.

Розірвання шлюбу за українським правом та правом Туреччини викликає безпосередній інтерес, в силу дослідження фактично одного й того самого інституту, який по-різному врегульовує шлюбно-сімейні відносини. Також постає логічне запитання про те, яким чином врегульовувати процес розірвання шлюбно-сімейних відносин між громадянами України та Туреччини.

Для детального аналізу теми дослідження, звернемось до внутрішнього законодавства Туреччини з питань врегулювання міжнародних приватних відносин. Так, у ст. 14 Закону Туреччини Про міжнародне приватне право та міжнародний цивільний процес від 2007 року, зазначено, що підстави і наслідки розірвання шлюбу регулюються законом спільного громадянства сторін. Якщо сторони мають різне громадянство, то підлягає застосуванню закон місця спільного постійного проживання, а якщо таке відсутнє то турецьке право [1]. Дане положення застосовується і щодо вимоги про виплату аліментів між розведеним подружжям.

На відміну від законодавства Туреччини, українське законодавство дозволяє у певних випадках обрати право держави за якою надалі будуть врегульовуватись дані відносини.

Так, у відповідності до ст. 63 Закону України «Про міжнародне приватне право», припинення шлюбу та правові наслідки припинення шлюбу визначаються правом, яке діє на цей час щодо правових наслідків шлюбу [2]. У ст. 60 цього ж Закону зазначено, що правові наслідки шлюбу визначаються спільним особистим законом подружжя, а за його відсутності - правом держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, за умови, що хоча б один з подружжя все ще має місце проживання у цій державі, а за відсутності такого - правом, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином. Подружжя, яке не має спільного особистого закону, може обрати право, що буде застосовуватися до правових наслідків шлюбу, якщо подружжя не має спільного місця проживання або якщо особистий закон жодного з них не збігається з правом держави їхнього спільного місця проживання [2].

Слід також звернути увагу на те, що між Україною та Туреччиною укладено Угоду про правову допомогу та співробітництво в цивільних справах від 05.07.2001 року. Розглянемо яким чином даний нормативно-правовий документ врегульовує шлюбно-сімейні відносини.

Так, відповідно до ст. 23 вищезазначеної угоди, у справах про розірвання шлюбу та роздільне проживання подружжя, які мають однакове громадянство на день звернення до суду, компетентні органи тієї Договірної Сторони, громадянами якої вони є, будуть компетентними й будуть застосовувати своє законодавство.

У справах про розірвання шлюбу та роздільне проживання подружжя, які мають однакове громадянство й проживають на території іншої Договірної Сторони, компетентні органи цієї Договірної Сторони також будуть компетентними вирішувати справу і застосовуватимуть своє законодавство. У випадку, коли один з подружжя є громадянином однієї Договірної Сторони, а інший - громадянином другої, розгляд справи про розірвання шлюбу та роздільне проживання подружжя визначатиметься законодавством Договірної Сторони, на території якої вони мають спільне місце проживання.

Якщо на момент подання заяви про розірвання шлюбу та роздільне проживання один з подружжя є громадянином однієї Договірної Сторони, а другий - другої Договірної Сторони і один з них проживає на території однієї Договірної Сторони, тоді компетентні установи обох Договірних Сторін мають юрисдикцію розглядати справу. У цьому випадку вони застосовують законодавство своєї держави [3].

З аналізу трьох вищезазначених актів можна зробити висновок про те, що не зважаючи на те, що вони спрямовані на врегулювання одних і тих самих відносин, між ними існує правова колізія. Оскільки у випадках відсутності спільного громадянства та місця проживання, законодавство Туреччини зобов'язує здійснювати розлучення за їх законами, законодавство України дозволяє обрати право держави.

В силу наявності домовленостей між Туреччиною та Україною, у врегулюванні шлюбно-сімейних відносин між громадянами вищезазначених держав буде застосовуватись Угода про правову допомогу та співробітництво в цивільних справах, так як Угода має вищу юридичну силу в порівнянні з внутрішнім законодавством.

Однак, Угода також не вирішує всі проблеми, які можуть виникнути при розірванні шлюбу.

Розглянемо ситуацію, коли подружжя не має спільного громадянства і не проживало разом в силу певних обставин. У відповідності до Угоди, в таких випадках, відповідні установи обох Договірних Сторін наділені юрисдикцією розглядати справу. Фактично, подружжя повинно домовитись між собою право якої держави застосовувати. Однак, постає логічне питання, яке право застосовувати до розлучення, якщо сторони не дійшли консенсусу. Оскільки, кожній стороні в більшій мірі вигідне врегулювання за національним законодавством.

Також, актуальним питанням залишається визнання факту розірвання шлюбу іншою договірною стороною. У відповідності до ч. 1 ст. 35 Угоди, будь-яка Договірна Сторона зобов'язана визнати та виконати судові рішення, винесені на території іншої Договірної Сторони, зокрема судові рішення щодо цивільних справ [3].

Проте, відповідно до норм Сімейного кодексу України, розірвання шлюбу в Україні може здійснюватися як в судовому так і позасудовому порядку (здійснюється органами РАЦС). В Туреччині розлучення здійснюється тільки судовими органами, а саме сімейними судами особливої юрисдикції.

Отже, факт розірвання шлюбу українськими органами РАЦС, в Туреччині визнано не буде. А відповідно, у такому випадку, право на розлучення за українським законодавством в органах РАЦС носить лише декларативний характер. Це в свою чергу, суттєво збільшує термін розлучення, оскільки така ситуація зобов'язує звертатись до суду.

Таким чином, нами проаналізовано міжнародно-правове співробітництво України та Туреччини у сфері регулювання шлюбно-сімейних відносин. Нами з'ясовано, що внутрішнє законодавство вищезазначених держав у врегулюванні шлюбно-сімейних відносин з іноземним елементом містять правову колізію. Однак, в силу наявності Угоди між Туреччиною та України, норми міжнародного приватного права цих держав, при розірванні шлюбу, на практиці не застосовуються. Основним аспектом визначення права держави є спільне громадянство або ж місце спільного проживання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон Туреччини «Про міжнародне приватне право та міжнародний цивільний процес». URL: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/070601>
2. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>
3. Угода між Україною та Турецькою Республікою про правову допомогу та співробітництво в цивільних справах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_600

ТЛУМАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Василенко В.

Студент I року магістратури ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Славко А.С.

асистент кафедри МСПЦПД ННІ права

Сумського державного університету

Очевидним видається той факт, що правова система сучасної України нині переживає період входження до європейського правового простору. З огляду на необхідність приведення вітчизняного права у відповідність до норм і принципів

міжнародного права важливим є вивчення європейського правового досвіду та європейської правової доктрини. Особливо цей процес стосується сфери забезпечення прав людини [2].

У статті 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), «високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції» [1]. Однією з таких гарантій є презумпція невинуватості. Серед положень, що становлять юридичний зміст засади презумпції невинуватості й забезпечення доведеності вини, є також положення, відповідно до якого всі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь цієї особи (ч. 3 ст. 62 Конституції України, ч. 4 ст. 17 КПК України). Як зауважують дослідники, у світовій історії юриспруденції це правило бере витoki з римського права, зокрема з положення «*in dubio pro reo*» («маючи сумніви, утримайся» - лат.) [5].

Пункт 2 статті 6 ЄКПЛ гарантує, що «кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вини не буде доведено в законному порядку» [1]. Вбачається, що презумпція невинуватості є однією з основоположних засад кримінального судочинства в правовій державі. Водночас вона є важливим елементом права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 ЄКПЛ, яка є частиною національного законодавства в силу статті 9 Конституції України (як міжнародний договір, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України).

У судовому процесі принцип презумпції невинуватості виконує цілу низку завдань. Зокрема, окресленню функцій презумпції невинуватості присвятила свою роботу Т. Фулей. Дослідниця виділила такі функції презумпції невинуватості:

1) Гарантійна. Ця функція спрямована на закріплення привілейованої позиції обвинуваченого в кримінальному процесі, адже не він має доказувати свою невинуватість, а навпаки – на прокурора покладається обов'язок доказування винуватості, і при цьому він може послуговуватись лише тими засобами, які не посягають на права обвинуваченого;

2) Захисна. Зазначена функція має, щонайменше 2 аспекти: з однієї сторони, заборона презюмувати винуватість перешкоджає засудженню, яке ґрунтується на недостатніх доказах та на односторонній оцінці доказового матеріалу і цим самим сприяє недопущенню судових помилок; з іншої сторони, через заборону вважати обвинуваченого винуватим у зв'язку з повідомленням про підозру, принцип презумпції невинуватості не дозволяє стверджувати, що обвинувачений є злочинцем;

3) Компенсаційна. Ця функція спирається на реалізацію принципів змагальності та рівноправності сторін у процесі. Те, що обвинувачений має право правову допомогу під

час досудового розслідування, не робить його сильнішою стороною в процесі, адже у розпорядженні прокурора цілий слідчий апарат, який допомагає йому в збиранні доказів. У судовому розгляді прокурор та підсудний мають рівні права на подання доказів, участь в їх дослідженні, доведення їх переконливості та деякі інші);

4) Активізуючи. Наведена функція сприяє правильному здійсненню процесуальної діяльності у кримінальному провадженні. Таким чином презумпція невинуватості впливає на поліпшення якості роботи правоохоронних органів і сприяє винесенню судом законного та обґрунтованого рішення) [3].

Однак, незважаючи на фіксацію презумпції невинуватості у найважливіших міжнародно-правових актах, які закріпили універсальні стандарти основних прав людини, та нормативне закріплення в Конституції України (стаття 62), на практиці принцип презумпції невинуватості часто порушується, свідченням чого є, зокрема, низка рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), у тому числі - щодо України. Слід зауважити, що законодавче закріплення конституційного принципу презумпції невинуватості ще не означає автоматичного здійснення і ефективної реалізації прав і свобод людини в діяльності різних органів державної влади. Вбачається, що важливим є створення і реальне функціонування дієвого механізму реалізації цього принципу з урахуванням положень, викладених насамперед у рішеннях ЄСПЛ щодо пункту 2 статті 6 Конвенції [3].

Право кожного обвинуваченого у кримінальній справі вважатись невинуватим і покладати на сторону обвинувачення обов'язок довести усі твердження щодо наявності вини, не є абсолютним, оскільки у кожній юридичній системі є презумпції факту і права, щодо яких Конвенція, в принципі, не заперечує (наприклад, до такого висновку дійшов ЄСПЛ у справі Falk проти Нідерландів). Крім того, варто наголосити, що держави-учасниці можуть, зокрема, за певних умов зробити караними доконаний факт або очевидний намір, незважаючи на те, чи є вони наслідком протиправного умислу або недбалості (справи Salabiaku проти Франції або Janosevic проти Швеції). Тобто, п. 2 статті 6 ЄСПЛ приписує державам запроваджувати такі презумпції в розумних межах і беручи до уваги тяжкість випадку, а також зберігаючи права сторони захисту (Salabiaku проти Франції; Radio France і Інші проти Франції, Klouvi проти Франції)[4].

При цьому варто наголосити, що принцип презумпції невинуватості доволі часто порушується самими працівниками правоохоронних органів, наприклад, при їх спілкуванні з пресою. Сталий підхід ЄСПЛ щодо права на презумпцію невинуватості полягає у тому, що порушення цього принципу матиме місце, якщо судове рішення або заява посадової особи щодо особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального злочину,

відображає думку про її вину до того, як вона буде доведена відповідно до закону. Достатньо мати навіть за відсутності будь-якого формального висновку певні підстави припускати, що суд або посадова особа вважає обвинуваченого винним. Слід принципово розрізняти повідомлення про те, що когось просто підозрюють у вчиненні злочину та чітку заяву про те, що особа вчинила злочин, зроблену за відсутності остаточного вироку. Суд неодноразово підкреслював важливість добору посадовими особами слів у своїх виступах, якщо вони оприлюднюють свої заяви ще до судового розгляду справи та визнання особи винною у вчиненні певного злочину (наприклад, справа «Bohmer проти Німеччини») [6]. У практиці щодо України варто загадати справу «Dovzhenko проти України», що стосувалась, у тому числі, порушення принципу презумпції невинуватості щодо заявника через те, що при спілкуванні з журналістами правоохоронці були надто категоричними у своїх судженнях. У своєму рішенні ЄСПЛ встановив таке: «При оцінці змісту висловлювань, що розглядаються, Суду достатньо відзначити, що в газетній статті затриманий згадувався як «злочинець» без будь-яких застережень. Така оцінка, надана високопоставленим працівником міліції, сприймалась як встановлений факт і прирівнювалась до заяви про вину заявника у вчиненні злочину, в якому він підозрювався. Ця заява передувала оцінці відповідних фактів компетентним судовим органом і спонукала громадськість вважати заявника винним до того, як його вина була доведена відповідно до закону» [7].

Отже, презумпцію невинуватості слід розуміти як основоположний принцип (насамперед кримінально-процесуального права) і водночас як право людини, важливий елемент права на справедливий судовий розгляд. Вона тісно пов'язана з іншими правами, зокрема на свободу і особисту недоторканність, правом на повагу до приватного життя, правом власності тощо. Розгляд презумпції невинуватості в ширшому контексті сучасних викликів вимагає нових підходів до її розуміння.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. / База «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Белкін М. Л. Презумпція невинуватості як складова права на справедливий судовий розгляд у рішеннях Європейського суду з прав людини. Правничий вісник Університету "КРОК". 2013. Вип. 15. С. 69-73.
3. Фулей Т. Презумпція невинуватості: концептуальні підходи. Слово Національної школи суддів України. 2012. № 1. С. 39-53.

4. Довідник із застосування статті 6 Європейської конвенції з прав людини / European Court of Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_UKR.pdf.
5. Мамка Г. М. Презумпція невинуватості в системі засад сучасного кримінального провадження. Право і суспільство. 2017. № 1. С. 246-251.
6. Рішення у справі «Bohmer проти Німеччини» від 03.10.2002 року / HUDOC. European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60668>.
7. Рішення у справі «Dovzhenko проти України» від 12.01.2012 року / HUDOC. European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-174579>.

РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ГЕТЬМАНА П. СКОРОПАДСЬКОГО

Наумов А. С.

Студент I курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Загородня В. М.

к.ю.н., доцент, завдувач кафедри МЄПЦПД ННІ права

Сумського державного університету

Здобуття незалежності новою державою і становлення її як суб'єкта міжнародних відносин ніколи не буває простим процесом. Україна отримала незалежність у 1991 році в результаті розвалу СРСР, однак, впродовж понад 20 років, аж до Революції Гідності не змогла стати по-справжньому суверенною державою, яка визначає власні геополітичні пріоритети задля благополуччя своїх громадян. Залежність від постачання російського газу і кредитної підтримки північного сусіда, корумпованість політичної еліти, яка діяла як у внутрішній, так і у зовнішній сфері на власну користь без урахування реальних інтересів народу, ледь не коштували нашій країні можливості відбутися як самостійній суверенній державі, спричинили анексію Російською Федерацією Криму і війну на Сході. Подолання загроз сучасній державності України без дієвої міжнародної підтримки буде суттєво ускладненим, якщо взагалі не неможливим.

Пошук шляхів виходу з непростой геополітичної ситуації є одним з основних завдань, що стоять нині перед Україною. Правильний напрям у вирішенні цих проблем може підказати нам історичний досвід, тому особливо необхідними і актуальними нині стають історичні дослідження подій, які відбувалися в Україні в минулому. Особливий інтерес у цьому плані для сучасних дослідників складає історія становлення міжнародної правосуб'єктності нашої країни в період Української революції. Не применшуючи

значущість у процесі генези міжнародної правосуб'єктності України діяльності урядів Центральної Ради та Директорії, ми обради для вивчення Українську Державу гетьмана П. Скоропадського, оскільки саме за його правління міжнародні відносини України розвивалися особливо активно, зовнішньополітичні рішення не були декларативними і, відповідно до наявних можливостей, втілювалися у життя, була створена ефективна дипломатична служба.

Українську Державу на чолі з гетьманом Павлом Скоропадським було проголошено після падіння Центральної Ради 29 квітня 1918 року. Від початку свого існування новому українському керівництву доводилось зважати на події, які передували проголошенню нової держави, а саме, окупацію України військами більшовиків, підписання Брестського договору і, як наслідок, вигнання більшовиків з території українськими військами за підтримки країн Центрального блоку.

Зовнішня політика Української держави, перш за все, була направлена на встановлення дружніх відносин з країнами Четверного союзу – Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Османською імперією. У спадщину від УНР Українська Держава дістала чотири посольства 1-го рангу в Німеччині, Австро-Угорщині, Туреччині, Болгарії, діяльність яких була підтверджена постановою гетьманської Ради Міністрів від 21 червня 1918 р. [1, с. 104]. Від перших днів державотворчої діяльності гетьман П. Скоропадський встановив і підтримував тісні стосунки з представниками Німеччини і пріоритетними завданнями вважав дотримання вимог щодо незалежності від Росії та сприяння розвитку політичних і економічних стосунків на засадах Брестських угод. Завдяки цьому 2 червня 1918 р. Німеччина офіційно визнала Українську Державу, а 24 липня ратифікувала Брестський мирний договір [2, с. 178].

Доволі вдало склалися відносини Гетьманату з Туреччиною та Болгарією, перш за все у дипломатичній сфері. Навіть після падіння Гетьманату Османська імперія продовжувала виявляти дружнє ставлення до українців, зокрема, надавши тимчасовий притулок евакуйованим з Криму під натиском військ більшовицької Росії 1920 р. антирадянським військовим формуванням та біженцям з України [2, с. 195].

Єдиною країною з представників Четверного союзу, яка відмовилась ратифікувати Брест-Литовський договір стала Австро-Угорщина. Причиною цього були положення у договорі щодо захисту інтересів Польщі, тому австрійський уряд шукав приводу для невиконання домовленостей, досягнутих у Бресті. Знайти такий привід виявилось неважко. Так, згідно з Протоколом підписаним 7 лютого 1918 р., Україна зобов'язувалась поставити Австро-Угорщині значну кількість продовольства, а впевненості в тому, що вона зможе виконати цю угоду, не було. Австро-Угорщина звинуватила (справедливо)

українську сторону у розголошенні цієї домовленості між двома країнами. Крім того австрійський уряд вимагав пересунення кордону на Холмщині і Підляшші на користь майбутньої польської держави [3, с. 76]. Відносини України з Румунією та Молдавською Республікою також були обтяжені так званим бессарабським питанням. На землі Бессарабії з поліетнічним складом населення претендували і Українська держава, і Румунія, і Молдова, що теж намагалася реалізуватися як самостійний суб'єкт міжнародного права [4].

Складними були відносини Української Держави з країнами Антанти. Причиною цьому було те, що більшість дипломатів Франції, Англії та США вважали П. Скоропадського германофілом, а Україну розцінювали як частину Великої Росії. [5, с. 311]. Однак, ситуація змінилася під кінець гетьманату у зв'язку з капітуляцією Центральних держав. Існують чіткі свідчення зміни політичного курсу Антанти стосовно Української Держави, зокрема в частині заяв низки дипломатів та політиків щодо визнання гетьманського уряду [6, с. 233-234].

Налагоджувалися стосунки Української Держави й з новоутвореними на руїнах Російської імперії державами: Фінляндією, Грузією, Вірменією, Білоруссю, Доном, тощо. Певні здобутки мали місце і у відносинах з нейтральними державами, які не брали активної участі в Першій світовій війні чи революційних подіях у Росії: Швейцарією, Швецією, Іспанією, Норвегією. Можна стверджувати, що ці країни сприймали Українську Державу як самостійного суб'єкта міжнародного права, а не частину Росії.

Важливою подією в цей період також стало підписання прелімінарного миру з Радянською Росією 12 червня 1918 р. Проте наприкінці осені 1918 р. склалися абсолютно несприятливі умови для існування Гетьманату. Німеччина і її союзники програвали на всіх фронтах Першої світової, як наслідок, капітулювавши 11 листопада, чим відразу ж скористалися більшовики. 13 листопада Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет ухвалив постанову про анулювання Брестського мирного договору. У постанові лицемірно декларувалося, що народи Росії, України, Прибалтики, Криму і Кавказу будуть самі вирішувати свою долю, містився заклик їх до братського добровільного союзу з Російською Федерацією. При цьому Москва обіцяла повну підтримку у боротьбі за встановлення радянської влади [2, с. 235].

Наслідком цього акту стала низка подій, в результаті яких своє існування припинила не тільки держава П. Скоропадського, а й усі українські державні утворення періоду Української Революції. Таким був історичний фон у період існування Української Держави, у контексті якого Гетьманат намагався реалізувати себе як суверенну державу та суб'єкта міжнародних відносин.

Безумовно, Українська Держава мала такі невід'ємні ознаки держави як постійне населення та територію. Адміністративно-територіальний поділ України складався з 9 губерній: Волинської, Катеринославської, Київської, Подільської, Полтавської, Харківської, Холмської та Чернігівської, а також двох округ: Поліської та Таврійської [6, с. 232]. Наявність адміністративно-територіального поділу держави, підконтрольність цих територій (хоча й з певними винятками в умовах війни), на нашу думку, є незаперечним аргументом на користь того, що Українська Держава дійсно мала постійне населення та територію.

В Українській Державі існувала чітка структура вищих органів влади, визначена Законом про тимчасовий державний устрій України від 29 квітня 1918 р. Головою держави і вищим органом влади в Українській Державі був гетьман, виконавча влада належала Раді міністрів, а судова – Генеральному Суду Української Держави [7, с. 454-458].

Здатність вступати у міжнародні відносини з іншими державами також підтверджується наведеним нами оглядом подій 1918 р. та процесів міжнародної взаємодії Української Держави періоду Гетьманату. Гетьманський уряд налагоджував відносини з урядами інших держав. Велися переговори з Швейцарією, Іспанією, Данією, Швецією, Норвегією, Голландією, Італією, Персією, Фінляндією, Грузією, Литвою, Естонією. Якщо Центральна Рада мала офіційні дипломатичні відносини лише з Німеччиною, Австро-Угорщиною і Туреччиною, то Українська гетьманська держава обмінялася посольствами з 12 країнами. Загалом її визнали «де факто» або «де юре» 30 держав світу [8, с. 5].

Отже, історичні факти при їх співставленні з сучасними теоретичними уявленнями про міжнародну правосуб'єктність держав переконливо свідчать про наявність міжнародної правосуб'єктності Української Держави періоду Гетьманату.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дорошенко Д.І. Історія України, 1917-1923. В 2-х тт.: Документально-наукове видання. Т. II. Українська Гетьманська Держава 1918 року. К.: Темпора, 2002. 352 с.
2. Дацків І.Б. Дипломатія українських національних урядів у захисті державності 1917-1923 рр. дис. ... докт. істор. наук: 07.00.02 Київ, 2010. 489 с.
3. Проданюк Ф. Українська Держава і країни Четверного союзу: основні напрямки взаємовідносин. *Студії з архівної справи та документознавства*. 1999. С. 76.
4. Degtyarev S.I., Zavhorodnia V.M. The Bessarabian Question in 1917-1918: the Relations of Romania, Bessarabia and Ukraine. *Bylye Gody*. 2018. Vol. 48, Is. 2. P.872-879.

5. Скоропадський П.П. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918 / упорядник Ігор Гирич. К.: Наш формат, 2016. 480 с.
6. Бойко О.Д. Територія, кордони і адміністративно-територіальний поділ Української Держави гетьмана П. Скоропадського (1918). Регіональна історія України. 2009. № 3. С. 217-232.
7. Історія держави і права України: підручник. К.: КУП НАНУ, 2013. 892 с.
8. Дещинський Л.Є. Міжнародні зв'язки гетьманського уряду П. Скоропадського в період національної революції в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2008. С. 3-8.

ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ ЩОДО ПРАВА НА ЖИТТЯ ЗА ЄКПЛ

Орлов О.Л.

Студент III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Славко А.С.

асистент кафедри МЄПЦПД ННІ права

Сумського державного університету

Повністю очевидним видається той факт, що ступінь дієвості або коефіцієнт корисної дії будь-якого явища визначається, перш за все, затраченими на його реалізацію зусиллями і часом. Крім того, в зв'язку з цим завжди варто враховувати також доступність необхідних для цього засобів і складність відповідних процедур і механізмів. В контексті можливості реалізації і захисту прав та свобод додатковим важливим фактором, що характеризує такі процедури і механізми, поряд з простотою їх використання і застосування завжди буде виступати прозорість їх конструкції.

Зрозуміло, що у випадку з захистом прав, свобод та охоронюваних законом інтересів зазначені фактори відіграють особливо важливу роль, оскільки окремі права, свободи та інтереси безпосередньо залежать від ступеню своєї захищеності. Цей постулат, в першу чергу, стосується такого виключного, природного і невід'ємного права кожного як право на життя, необхідність захисту якого завжди виникає в критично небезпечних ситуаціях. Відмінні особливості даного права, полягають, головним чином, в необхідності його миттєвого захисту у випадку посягання і абсолютної неможливості його подальшої компенсації або відновлення в разі його порушення.

Безсумнівно, що найбільш ефективна система захисту права на життя, яка була розроблена ще в античну епоху і успішно діяла протягом тисячоліть аж до недавнього часу, передбачала обов'язкове і невід'ємне право кожної вільнонародженої людини на

зброю з можливістю її подальшого використання для негайного захисту своєї честі, гідності, свободи, життя, здоров'я і репутації безпосередньо в момент самого злочинного посягання. На даний момент у всьому світі повсюдно спостерігається тенденція з невинуватого обмеження такого права, аж до повного його вилучення, шляхом створення та впровадження в життя різних перешкод і обмежень, включаючи складний дозвільний механізм на придбання, зберігання і використання зброї. В окремих випадках державою під загрозою застосування різних санкцій, у тому числі шляхом притягнення до кримінальної відповідальності, встановлюється пряма заборона на вільне володіння зброєю, її носіння і використання. Так, наприклад, в Україні чинним Кримінальним кодексом передбачено кримінальну відповідальність за несанкціоноване виготовлення, переробку, ремонт, носіння, зберігання, придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї і носіння, виготовлення, ремонт або збут холодної зброї. [1, ч.ч.1,2 ст.263, ч.ч.1-3 ст.263-1]

Як видно, з часів Античності і Середніх віків підхід до даного питання настільки змінився, що сама ідея про право мати і застосовувати зброю визнається злочинною. З чого виникає закономірне питання: якщо невід'ємний атрибут кожної вільної людини, за допомогою якого вона може захистити себе, свою сім'ю, права, свободи та інтереси, визнається злочинним і неприпустимим, то, можливо, з часом і сама ідея свободи також буде визнаватися злочинною і неприпустимою?

І така ситуація, при якій над світом нависла загроза реанімації рабства, вже не виглядає фантастичною, якщо враховувати сучасний рівень одержавлення всіх сфер життя суспільства і постійно зростаючу ступінь безправ'я сучасної людини, значна частина прав і свобод якої тепер носить виключно декларативний характер, не маючи будь-якого реального змісту і дієвого механізму реалізації. При цьому даний процес характеризується поступовим придушенням і витісненням аж до повного викорінення не тільки механізмів і інструментів, а й самого духу справжньої свободи і уявлення про неї.

І що ж в цій ситуації, за якої сучасна людина, не маючи вільного доступу до дієвих засобів самооборони, багато в чому практично повністю позбавлена можливості самостійно власними силами захистити саму себе, свою сім'ю і свої права, включаючи, насамперед, право на життя, сучасна держава може запропонувати натомість?

Прийнято вважати, що, відбираючи в людини ряд життєво важливих інструментів і фактично залишаючись єдиною силою, на яку в новому світі покладається непросте завдання зі створення відповідного ефективного захисного механізму і забезпечення його функціонування, держава в якості певної компенсації приймає на себе відповідні охоронні зобов'язання, покликані гарантувати сучасній людині певний захист. Такі зобов'язання отримали назву позитивних. На сучасному етапі розвитку суспільства і держави такий

захист забезпечується двома основними способами, які залежно від ступеню участі в них самої людини можна охарактеризувати як пасивні і активні. Пасивний захист, за якого фактично виключається участь самої людини в процесі захисту свого права на життя, здійснюється, зокрема, силами правоохоронних органів. Активний захист, коли ще зберігаються певні можливості для участі в самому його процесі, реалізується через різні правові механізми, одним з яких є судова система. Зрозуміло, що обидва таких способи не є еквівалентними раніше діючому механізму, оскільки вимагають певного часу для своєї реалізації, в той час як право на життя може бути гарантовано захищене тільки миттєво. При цьому сучасні кримінально-правові інститути необхідної оборони і крайньої необхідності (ст.ст.36, 39 КК України) не можуть розглядатися в якості повноцінних заміників, оскільки не відповідають зазначеним необхідним критеріям прозорості їх конструкції і простоти їх застосування [1].

Для України, яка, як і багато інших європейських країн, офіційно підтримуючи обмеження права на зброю і його застосування, прийняла на себе ряд позитивних зобов'язань щодо захисту права на життя, значення прецедентної практики Європейського Суду з прав людини, що носить загальноєвропейський характер, зберігає свою актуальність і відіграє особливу роль, виходячи з її відповідних євроінтеграційних прагнень, які знайшли своє відображення, перш за все, у вступі України 9 листопада 1995 р. до Ради Європи і підписанні нею 21 березня 2014 р. Угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

Саме з урахуванням таких устремлінь судова практика Європейського Суду представляє особливий інтерес і може розглядатися в якості своєрідного орієнтиру і вектору розвитку для вітчизняної судової системи [2, ч. 2 ст. 153].

Як абсолютно справедливо зазначає юрисконсульт Європейського Суду з прав людини, професор Католицького університету Мілану Мікеле де Сальвіа, відомий за своїм фундаментальним дослідженням керівних принципів судової практики Європейського Суду, держава несе відповідальність не тільки за будь-яку умисну дію, спрямовану на неправомірне обмеження основних прав, але і за невиконання позитивних зобов'язань, до яких дослідник відносить, зокрема, «зобов'язання ефективного забезпечення всім, хто підпадає під її юрисдикцію, користування основними правами і свободами» [3, с. 11].

Однією з гарантій виконання таких позитивних зобов'язань державою є визнання нею Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. В контексті позитивних зобов'язань щодо охорони права на життя підписання Конвенції передбачає обов'язок по включенню до внутрішнього законодавства точних норм, які охороняють життя від будь-яких невинуватих посягань. При цьому Конвенція не визнає право на життя

абсолютним і невід'ємним. Загальне зобов'язання щодо охорони життя допускає виправдане застосування сили і позбавлення життя за умови, що воно є абсолютно необхідним [3, с.55, 56; 4, ст. 2].

В силу теорії позитивних зобов'язань на державі лежить обов'язок вжиття необхідних і адекватних охоронних заходів для забезпечення ефективного захисту життя проти реальної небезпеки. Як вважає професор М. де Сальвіа, цим не може бути обмежене загальне зобов'язання держави протидіяти будь-якій можливості насильства. При цьому посягання на життя особи зв'язує державу процесуальними зобов'язаннями. В силу таких зобов'язань правова система повинна бути в змозі проводити ефективне розслідування, яке дозволить встановити підстави для притягнення до відповідальності винуватих осіб [3, с. 56].

Поділяючи дану позицію, Європейський Суд з прав людини за підсумками розгляду справи «Дюжарден проти Франції» дійшов висновку: «стаття 2, яка закріплює в п.1, що «право кожного на життя охороняється законом», може в поєднанні з іншими статтями Конвенції, покласти на державу позитивний обов'язок. Це не означає, що можна виключити з цієї норми, позитивний обов'язок протидіяти будь-якій можливості насильства» [5].

Характерно, що Європейським Судом з прав людини позитивні зобов'язання держави з охорони права на життя в силу його виняткової важливості досліджувалися не тільки за загальнотеоретичними і концептуальними положеннями, але також в контексті окремих не менш важливих практичних питань.

До одного з таких питань, зокрема, належить обов'язок держави щодо захисту життя осіб, які перебувають під її юрисдикцією. Так, наприклад, у справі «Л.С.Б. проти Сполученого Королівства» Європейський Суд підкреслив, що держава зобов'язана «не тільки утриматися від умисного та незаконного позбавлення життя, але також ... вжити необхідних заходів щодо захисту життя осіб, які перебувають під її юрисдикцією» [3, с. 59–60].

До інших позитивних зобов'язань держави з охорони права на життя Європейський Суд з прав людини відносить проведення належного і ефективного офіційного розслідування, прийняття оперативних запобіжних заходів, захист пацієнтів. Європейський Суд підкреслює, що позитивний обов'язок матиме місце, якщо встановлено, що «влада знала або повинна була знати про існування реальної і безпосередньої загрози життю ... і що вона не вжила, в рамках своїх повноважень, заходів, які, з розумної точки зору, без сумніву частково усунули б цю загрозу» [3, с. 60-66, 79, 80].

Окрему увагу Європейський Суд з прав людини приділив такому позитивному зобов'язанню держави як належне здійснення правосуддя. Так, Європейський Суд констатував, що це позитивне зобов'язання «не буде задоволене, якщо захист, запропонований внутрішнім законодавством, існує тільки в теорії; більш того, воно повинно ефективно застосовуватися на практиці протягом такого проміжку часу, щоб суди могли закінчити своє розслідування сутності кожної окремої справи» [6, art.53].

Таким чином, можна дійти висновку, що стаття 2 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, незважаючи на загалом негативний характер гарантованого нею права, передбачає цілу низку позитивних зобов'язань для держав, до яких належать, зокрема, закріплення права на самозахист та прав пацієнтів, захист осіб, які перебувають під юрисдикцією держави та проведення ефективного розслідування випадків позбавлення особи життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05 квітня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21 березня – червня 2014 р. (ратифіковано Законом України № 1678-VII від 16 вересня 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011).
3. Де Сальвіа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002г. Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. 1265 с.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. (ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
5. Dujardin c. France. Requete № 16734/90, 02 septembre 1991. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Dujardin"\],"itemid":\["001-24687"\]},](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Dujardin"\],"display":\[2\],"languageisocode":\["ENG"\],](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)
[,"itemid":\["001-85292"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
5. Affaire Calvelli et Ciglio c. Italie, Requete № 32967/96, 17 janvier 2002. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"tabview":\["document"\],"itemid":\["001-64572"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ОПОДАТКУВАННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СТАНДАРТ

Скиба Т.

*Студент I року магістратури ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Славко А.С.

*асистент кафедри МСПЦД ННІ права
Сумського державного університету*

На початку відзначимо, що актуальність обговорюваної теми не викликає сумнівів. Дотримуючись зобов'язань, які взяла на себе Україна у зв'язку з підписанням угоди про асоціацію з Європейським Союзом, наша держава має дещо модифікувати правову базу оподаткування – такий обов'язок нашої держави передбачено статтями 351, 352 Угоди. На її виконання КМУ затвердив Постанову «Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони», яка охоплює, у тому числі, і питання податків. Зокрема, розділ «Оподаткування» містить близько 70 заходів (з 1464 по 1533 за порядковими номерами), які умовно можна розділити на три групи:

1. Питання, які стосують гармонізації стягнення акцизного податку;
2. Питання, що стосуються вдосконалення системи адміністрування податків;
3. Питання, які стосуються узгодження термінології (наприклад, таких понять як «платник податку», «постачання товарів», «надання послуг», «імпорт товарів», «місце постачання товарів» тощо.

На сьогодні не всіх із цих заходів вжито, відтак, вважаємо, що вивчення окремих питань податкового права ЄС становить певний науковий та практичний інтерес.

Згідно з Договором про функціонування ЄС (ст. 311) Союз забезпечує себе засобами, необхідними для досягнення цілей та виконання своїх політик. Без шкоди іншим надходженням бюджет повністю фінансується із власних ресурсів [1, с. 6]. До власних ресурсів належать: сільськогосподарські збори, мито, певний відсоток від суми сплаченого ПДВ, що визначається за домовленістю залежно від величини ВВП, та прибутковий податок з «єврократів» – службовців європейських інституцій.

Також варто нагадати, що інституції ЄС щорічно ухвалюють правила стосовно проведення економічної політики в ЄС, у тому числі рекомендації стосовно величини та структури національних податків та відрахувань на соціальне страхування, наголошують на необхідності координації в цій сфері.

Традиційним є уявлення про те, що всі питання, які стосуються оподаткування і державного бюджету, вирішують переважно вищим законодавчим органом держави –

парламентом. Європейський Союз, хоч не і не може вважати «класичною» державою, так само передбачив бюджетні повноваження для Європейського парламенту. Слід відмітити, що Європейський парламент був створений у 1957 р., згідно з Римським договором, ця інституція здійснює прямий контроль за діяльністю Комісії та Ради Європейського Союзу.

Початком гармонізації податкових систем країн Європи можна вважати заснування в 1951 р. Європейського об'єднання з вугілля і сталі (ЄОВС). Згідно з Договором про створення ЄОВС на кордонах країн-учасниць було ліквідовано стягнення мита на продукцію чорної металургії та вугільної промисловості. У торгівлі з третіми країнами почали застосовувати єдиний митний тариф.

Другим кроком у напрямку інтеграції європейських країн стало створення митного союзу, що започаткувало зрештою функціонування Європейського економічного співтовариства. Обов'язковими умовами такого союзу є відміна мита і кількісних обмежень у взаємній торгівлі країн-учасниць, встановлення єдиного митного тарифу, проведення спільної торгової політики відносно третіх країн. Досягнення таких цілей було необхідним для забезпечення сприятливих умов розвитку національної промисловості. З одного боку, це дає можливість виробляти продукцію в розрахунку на більший ринок інтеграційного угруповання, з другого – забезпечує захист від конкурентів з третіх країн.

Черговим етапом гармонізації непрямого оподаткування стала розробка в 1987 р. пропозицій в рамках положень, закріплених у Білій книзі за авторством колективу під керівництвом Лорда Кокфільда, де зазначалося, що для усунення фіскальних бар'єрів необхідно досягти зближення правових норм щодо непрямого оподаткування.

Також, на шляху гармонізації ПДВ в Європейському Союзі було прийнято Першу та Другу директиви, на зміну яким у 1977 р. прийшла Шоста директива Ради ЄЕС від 17 травня 1977 р. [2, с. 90]. Зрештою, 28 листопада 2006 року було ухвалено Директиву Ради 2006/112 / ЄС про спільну систему податків на додану вартість.

Комісія ЄС, яка відіграє визначальну роль у розробці політики гармонізації оподаткування, рекомендує для країн-учасниць, окрім застосування єдиної бази, використовувати єдину ставку ПДВ, незважаючи на широку диференціацію ставок в діючих системах. Разом з тим Комісія наголошує на необхідності прийняття директив стосовно уніфікації переліку підакцизних товарів і визначення єдиних ставок. У подальшому питання гармонізації ПДВ і акцизів мають розглядатися системно, оскільки виявлено певну залежність від надходжень цих видів податків. Так, зростання надходжень по ПДВ відмічається одночасно зі скороченням сум акцизів, і навпаки.

У країнах ЄС національні закони про податок на додану вартість розроблялись

здебільшого відповідно до Шостої директиви Співтовариства по ПДВ. Як зазначалося, виконання директиви є обов'язковим для країн-членів, проте надається можливість обирати форми і методи досягнення поставлених завдань. Стосовно гармонізації ПДВ було виділено три ключові ланки: загальна база, кількість ставок, рівень оподаткування (особливо стандартна ставка). І як наслідок – існування певних відмінностей в національних системах у застосуванні ПДВ. Ставки ПДВ можуть бути як зниженими – від 2 до 12 %, так і стандартними – від 15 до 25 % [3, с. 139].

При розгляді порядку обліку основних фондів, придбаних у інших фірм, визначають три основних типи ПДВ: споживчий, прибутковий і товарний. Відповідно до прийнятого в європейських країнах ПДВ споживчого типу всі придбання (за рідкісними винятками), включаючи товари тривалого користування, віднімаються при розрахунку вартості, доданої фірмою. База оподаткування застосовується тільки до сукупного приватного споживання.

Також відмітити необхідно вказати на такі акти як: Конвенція про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах в редакції від 27.05.2010, Третя Директива 69/463/ЄЕС Ради Європейських Співтовариств «Щодо гармонізації законодавств держав-членів стосовно податків з обороту - запровадження податку на додану вартість в державах-членах» від 9 грудня 1969 року.

Таким чином можна дійти висновку, що до цього часу основними документами, що регулюють процеси зближення законодавства з питань оподаткування прямими податками з доходів громадян, є директиви. Однією з основних була Директива Союзу 2003/48/ЄС від 3 червня 2003 року, яка регулювала і встановлювала оподаткування доходів від накопичених заощаджень у формі виплачених відсотків та боргових зобов'язань. Основна мета названої директиви це полягала у забезпечення дієвого механізму оподаткування вище перелічених доходів, які виплачуються в одній державі-члені Союзу реальному (дійсному) вигодоотримувачу, який є фізичною особою – податковим резидентом іншої держави-члена, у відповідності з законами останньої. У рамках директиви кожна держава зобов'язана була прийняти та забезпечити застосування процедур, необхідних для ефективної ідентифікації реальних вигодоотримувачів і їх резидентів. Зазначена Директива втратила чинність у 2015 році.

Як бачимо, історія регулювання окремих питань встановлення та стягнення податків в Європейському Союзі є доволі тривалою та багатою. Вивчення окремих питань податкового права ЄС є однією із заповунок наближення української правової системи до комуні тарного права і стане ще одним вагомим кроком на шляху європейської інтеграції нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Податкова політика в ЄС. Представництво Європейської Комісії в Україні. К., 2001. 25с.
2. Демиденко Л. М. Податкова політика Європейського Союзу Наукові праці НДФІ. 2007. Вип. 3. С. 87-95.
3. Девко С. Т. Гармонізація податкової політики країн Європейського Союзу в умовах інтеграції *Економічний вісник університету*. 2013. Вип. 20 (1). С. 138-142.

СЕКЦІЯ 4

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО, АГРАРНЕ ПРАВО; ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО, ЖИТЛОВЕ ПРАВО; ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УТИЛІЗАЦІЇ МЕДИЧНИХ ВІДХОДІВ В УКРАЇНІ

Яковлєва Я. С.

Студентка III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Чурилова Т. М.

к. ю. н., доцент кафедри МЄПЦПД ННІ права

Сумського державного університету

Однією з причин погіршення стану екологічної ситуації є неправильне поводження з медичними та фармацевтичними відходами, а саме порушення правил утилізації. Медичні та фармацевтичні відходи є факторами прямого і опосередкованого забруднення навколишнього середовища, вони створюють ризик виникнення інфекційних та неінфекційних захворювань серед населення [1]. Актуальність питання зумовлена ще й тим, що медичні відходи мають різний ступінь екологічної безпеки. Такі відходи наносять шкоду довкіллю шляхом забруднення навколишнього середовища через викиди лікарських препаратів у повітря, забруднення ними стічних вод та інше.

Технології знешкодження більшості відходів, в тому числі небезпечних, в Україні не відповідають міжнародним стандартам. У період реформування, в тому числі медичної галузі, питання практичного вирішення правил поводження з медичними відходами, які визнані небезпечними, є вкрай актуальними та потребують негайного врегулювання.

Небезпечна ситуація щодо поводження з медичними та фармацевтичними відходами, для якої характерним є постійне збільшення обсягів їх утворення спричинена декількома факторами. Зокрема, відсутністю, протягом значного періоду, належного правового регулювання, відсутністю адекватного управління та контролю в даній сфері.

Медичні відходи - це відходи, що утворюються в лікувально-профілактичних установах та інших закладах охорони здоров'я, що проводять медичні процедури, незалежно від форми власності, в установах і лікувально-профілактичних закладах санаторного лікування, аптеках, науково-дослідних інститутах і навчальних медичних закладах. 75–80 % відходів, утворених закладами охорони здоров'я, що не мають контакту з біологічними рідинами пацієнтів, інфекційними хворими, наближені за складом до

побутових відходів, а саме: відходи скла (пляшки, флакони, банки тощо), папір, канцелярське приладдя, упаковка, меблі, списаний м'який інвентар (халати, постільна білизна), діагностичне обладнання, яке втратило споживчі властивості. Решта медичних відходів, 10–25 %, належать до категорії небезпечних і можуть бути факторами ризику для навколишнього природного середовища і здоров'я людини [2].

Правове регулювання у сфері поводження з медичними відходами в Україні здійснюється наступними нормативно-правовими актами: Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням від 22 березня 1989 року (ратифікована 1 липня 1999 р.), Закон України «Про відходи» від 5 березня 1998 р. (в редакції від 4 жовтня 2018 р.), Наказ МОЗ України «Про затвердження Правил утилізації та знищення лікарських засобів» від 24 березня 2015 року № 242, Наказ МОЗ України «Про затвердження Державних санітарно-протиепідемічних правил і норм щодо поводження з медичними відходами» від 8 червня 2015 року № 325, Розпорядження КМУ «Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року» від 8 листопада 2017 року № 820-р.

У стратегії пріоритет віддається скороченню утворення відходів, їх роздільному збору та переробці. Захороненню або знищенню повинні підлягати лише ті відходи, які не підлягають переробці та повторному використанню.

Основним нормативно-правовим актом регулювання поводження з медичними відходами є наказ Міністерства охорони здоров'я в Україні № 325 від 08.06.2015 року «Державні санітарно-протиепідемічні правила і норми щодо поводження з медичними відходами» (далі - Правила). Затверджені Правила встановлюють загальні вимоги до роботи з медичними відходами в лікувально-профілактичних закладах. Документ передбачає порядок того, як збирати, перевозити, зберігати, сортувати, обробляти, утилізувати, видаляти, знезаражувати, захоронювати, знищувати медичні відходи. Важливо, що Правила містять класифікацію потоків відходів лікарні, що повністю відповідає міжнародним стандартам. Правила утилізації медичних відходів обов'язкові для виконання лікувально-профілактичними закладами незалежно від форми власності [3].

Відповідно до Правил медичні відходи поділяються на такі категорії: категорія А - епідемічно безпечні медичні відходи; категорія В - епідемічно небезпечні медичні відходи; категорія С - токсикологічно небезпечні медичні відходи; категорія Д - радіологічно небезпечні медичні відходи. Вимоги щодо поводження з медичним відрізняються залежно від категорії відходів.

Кожен лікувально-профілактичний заклад повинен розробити типову схему поводження з відходами, дотримання якої буде обов'язковим у рамках закладу при роботі з медичними відходами.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з поводження з небезпечними відходами», ліцензіат зобов'язаний дотримуватися встановлених санітарних норм, зокрема щодо профілактики внутрішньо-лікарняних інфекцій, вивезення, знищення побутового сміття та медичних відходів. Дія цих ліцензійних умов поширюється на заклади охорони здоров'я та фізичних осіб – підприємців з метою надання медичної допомоги та медичного обслуговування на підставі ліцензії [4]. Без належного фінансування дотриматись ліцензійних умов, особливо у сільській місцевості буде майже неможливо.

Низький рівень правової свідомості є не менш проблемним питанням у сфері поводження із медичними відходами. Отже, важливою є інформаційно-просвітницька робота.

Окремим видом небезпечних медичних відходів, є фармацевтичні відходи. Проте, норми наказу МОЗ України від 08.06.2015 №325 «Про затвердження Державних санітарно-протиепідемічних правил і норм щодо поводження з медичними відходами», не поширюються на таку групу відходів. Наразі врегульовані лише правила проведення утилізації, та знищення неякісних лікарських засобів. Так, за ст. 23 ЗУ «Про лікарські засоби», неякісні лікарські засоби, включаючи ті, термін придатності яких закінчився, підлягають утилізації та знищенню. Утилізація та знищення лікарських засобів проводяться відповідно до правил, що затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, та інших вимог законодавства [5]. Таким чином, питання збору та знешкодження засобів, термін яких закінчився в нашій країні є невирішеним.

У міжнародній практиці поводження з медичними відходами лікарень, поліклінік та інших медичних закладів виділені в окрему групу і за Базельською конвенцією (1998 р.) визначаються як небезпечні. В конвенції містяться положення, що входить до складу медичних відходів та де вони утворюються. До переліку медичних відходів відносять використані шприци, медичні рукавички, заражена кров та рідини організму, шматки шкіри та органів, системи переливання крові, прострочені лікарські препарати тощо. Дана конвенція також поділяє медичні відходи за ступенем їх небезпеки, а саме: безпечні - можна вивозити на сміттєзвалища разом з іншими відходами; епідемічно небезпечні (використані медичні інструменти, відходи лабораторій тощо) – такі відходи необхідно дезинфікувати та передавати відповідним підприємствам; токсикологічно небезпечні

(лікарські засоби, ртутювмісні предмети тощо) – також потребують дезінфекції та передачі їх на підприємства спеціалізованих на поводження з небезпечними відходами; радіологічно небезпечні – потребують передачі їх на спеціалізовані підприємства які експлуатують сховища радіоактивних відходів

Таким чином, враховуючи європейський досвід, для належного функціонування системи поводження з медичними відходами необхідно вирішити такі питання: посилення контролю за додержанням правил поводження з небезпечними медичними та фармацевтичними відходами; вдосконалення інформаційної політики та впровадження заходів для підвищення правової обізнаності населення; ефективно забезпечення системи збирання та утилізації відходів; запровадження системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у даній сфері; створення пунктів для здачі ліків, строк яких закінчився тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Проблема утилізації медичних відходів в Україні : Всеукраїнська екологічна ліга URL: <http://www.ecoleague.net/pres-tsentr-vel/novyny/2017-rik/serpen/item/1322-problemy-utylyzatsii-medychnykh-vidkhodiv-v-ukraini?fbclid=IwAR15v6L4Nh2cS6aqMfqi-DttwKabVYwdf01aTlb8KGeSZG2dL5lwY07Tifg>.
2. Які головні помилки в поводженні з медичними відходами та як їх уникнути? «Екологія підприємства» № 5. 2018. URL: <http://ecolog-ua.com/news/yaki-golovni-pomylky-v-povodzhenni-z-medychnymy-vidhodamy-ta-yak-yih-unyknuty>.
3. Про затвердження Державних санітарно-протиепідемічних правил і норм щодо поводження з медичними відходами : Наказ МОЗ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0959-15>.
4. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з поводження з небезпечними відходами : Постанова URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2016-p>.
5. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми поводження з відходами на 2013-2020 роки : Розпорядження URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/22-2013-p>.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЛАНДШАФТІВ

Петлюк Ю. С.

*к. ю. н, доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін
Київського національного торговельно-економічного університету*

Ратифікація Україною Європейської ландшафтної конвенції стала для нашої держави важливим кроком для євроінтеграції у сфері ландшафтного використання та охорони. Наступним етапом має стати адаптація українського законодавства до міжнародних вимог, і для цього доцільним є вивчення досвіду інших країн в означеній сфері суспільних відносин.

Насамперед відмітимо, що на початковим етапі увага до використання та охорони ландшафтів приділялась представниками географічних, економічних наук, екологами. Першим із традиційних наукових зібрань із вивчення ландшафтного потенціалу у Європі стала конференція з вивчення сільських ландшафтів (PECSRL), яка проводиться з 1957 р., через кожні два роки. Вагомий внесок у розвиток європейського ландшафтного управління зробила робоча група «Ландшафтний Синтез» у межах Міжнародного географічного союзу (IGU), яка об'єднала географів й екологів різних європейських шкіл із великим доробком центрально-європейської традиції ландшафтних досліджень. Пріоритетним напрямом роботи групи стало відродження ландшафтної екології та створення народної Асоціації ландшафтної екології (IALE) [1, с. 571].

Прийняття у 2000 р. Європейським Союзом Ландшафтної конвенції стало новим етапом розвитку ландшафтного управління в Європі. Ця Конвенція привернула надзвичайну увагу до вирішення ландшафтних проблем. На сьогодні Конвенцію підписали тридцять дві країни, а ратифікували – двадцять, зокрема, Азербайджан, Бельгія, Болгарія, Греція, Данія, Іспанія, Італія, Кіпр, Литва, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Словаччина, Туреччина, Україна, Фінляндія, Франція та інші.

Метою прийняття Ландшафтної конвенції є залучення органів влади до прийняття заходів на локальному, регіональному, національному й міжнародному рівнях для захисту, планування та управління ландшафтами в Європі. Це стосується всіх ландшафтів, як особливих, так і звичайних, які визначають якість життя людей.

Конвенція пропонує юридичні й економічні механізми на національному та міжнародному рівнях для формування «ландшафтної політики» та посилення взаємодії між місцевими й центральними органами влади, так само, як і транскордонного співробітництва із захисту ландшафтів.

Наразі можна відзначити, що ландшафтне управління в різних країнах є досить

різноманітним. Найменший розвиток воно поки що отримало в Греції та Португалії. У той час, як у Франції, Німеччині, Фінляндії, Словаччині створено власні ландшафтні школи. Давня традиція ландшафтного управління існує також у Бельгії, Данії, Польщі, Естонії. Інтенсивного розвитку набула за останні 20 років за кордоном ландшафтна екологія й конструктивна координація наукових і прикладних досліджень міжнародною асоціацією «Landscape Ecology».

Підходи до виявлення, збереження й регламентації використання ландшафтного потенціалу в системі природоохоронних територій у зарубіжних країнах, як уже зазначалося, надзвичайно відрізняються.

Найбільш цікавим є досвід Великобританії, Німеччини, Норвегії, США, Данії, Польщі, де ландшафти відіграють дуже вагомий роль у системах національної спадщини. Багато про що тут можуть свідчити набір категорій природоохоронних територій, структура державних органів управління спадщиною, методичне забезпечення та правові особливості процесу управління [2, с. 128].

Так, у Норвегії та Фінляндії питаннями збереження ландшафтного потенціалу та природної спадщини займаються міністерства навколишнього середовища, управління природною спадщиною у Швеції здійснює Міністерство культури, в Італії – Міністерство культурного надбання, у США – Служба національних парків у складі Департаменту внутрішніх справ. У Великобританії підходи до охорони ландшафтів мають суттєві регіональні відмінності, зафіксовані в межах існуючих законодавчих систем для Англії, Шотландії та Уельсу.

Щодо природоохоронних територій найбільш суттєві відмінності між Англією й Шотландією. Державне управління ландшафтами природоохоронних територій ґрунтується на «Законі про навколишнє середовище» 1995 р. Згідно з ним територія повинна володіти такими природними особливостями, які створюють її характерний вигляд, що виділяє її серед інших. Питаннями створення природоохоронних територій національного значення займаються Державний секретар й спеціальні комісії. Велику роль у збереженні ландшафтів в Англії, Уельсі та Північній Ірландії поряд із національними парками відіграють території особливої природної краси, у Шотландії – національні парки, території національного пейзажу (*national scenic areas*), території природної спадщини й регіональні парки [3].

В Англії й Шотландії проведено широкомасштабні дослідження й оцінку основних характерних властивостей ландшафтів, складений детальний опис та карти, розроблена методика оцінки. В Англії виділено 159 характерних ландшафтних територій, у Шотландії – 50. По суті, це детальне ландшафтне районування території країни з рекомендаціями із

використання та розвитку різноманітних у ландшафтному відношенні територій. Крім цього, для Шотландії виділено 21 зону природної спадщини на основі ландшафтно-ї біогеографічної інформації.

В управлінні об'єктами ландшафтного потенціалу основне значення мають суспільні організації та місцева влада. Так, відомою є суспільна організація – Національний траст – найбільший власник історичних садів і парків, ділянок недоторканної природи

США відрізняються надзвичайним різноманіттям форм охорони ландшафтного потенціалу природоохоронних територій. Лише в Службі національних парків тут нараховують 24 категорії охоронних територій, а разом з іншими відомствами – понад 35 категорій [4, с. 143].

Система охоронних територій Німеччини призначена передусім для вирішення природоохоронних завдань, і її основні категорії фіксуються федеральним законом «Про охорону природи», але затверджуються вони владою земель. Цим Федеральним законом і законодавчими актами суб'єктів федерації закріплена процедура ландшафтного планування території ФРН, у процесі якого передбачається ідентифікація цінностей ландшафту. Це забезпечує цілісний підхід до управління ландшафтним потенціалом при великій самостійності регіонів та місцевих товариств.

Основні відмінності ландшафтного планування в Німеччині – обов'язкове його виконання й залучення всіх зацікавлених осіб у процес прийняття рішень. [5, с. 74].

Державне управління ландшафтами Норвегії здійснюється Міністерством навколишнього середовища. У Норвегії існує досить жорстка державна вертикаль у природоохоронних органах. Поряд із державними інстанціями велика роль належить регіональній владі (губерніям) і органам місцевого управління (комунам). Територіальні форми охорони закріплені законом «Про охорону природи». У низці природоохоронних територій представлені національні парки, області окремих ландшафтів, природні резервати тощо. Саме тут система управління ландшафтним потенціалом допускає й сприяє веденню традиційних форм землекористування. У Норвегії проведено ідентифікацію ландшафтів, оцінку ландшафтного потенціалу країни та розроблено спеціально плани управління.

У Польщі питаннями управління ландшафтами, включаючи створення природоохоронних територій займається Міністерство навколишнього середовища й раціонального природокористування. Категорії природоохоронних територій установлюються двома законами – «Про охорону природи» і «Про охорону навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів». У

системі природоохоронних територій, для охорони ландшафтів основне значення мають національні парки, природно-ландшафтні комплекси, ландшафтні парки, території ландшафтів, що охороняються (усі ці форми створюються воєводськими указами та включаються в плани територіального управління й регіональні плани воєводства). У Польщі розроблено програми із вивчення та оцінки ландшафтів [211, с. 23].

На увагу заслуговує досвід скандинавських країн щодо залучення місцевого населення до забезпечення збереження й сталого використання ландшафтів на основі розвитку екологічного та сільського зеленого туризму.

Однак, незважаючи на такий значний міжнародний досвід у сфері використання та охорони ландшафтів, на сьогодні немає єдиної фундаментальної теоретичної та методологічної бази в управлінні ландшафтним потенціалом територій. Тому прийняття Європейської ландшафтної конвенції багато європейських учених розглядає як можливість узгодити діяльність усіх європейських країн, із проблеми ландшафтного управління, оскільки зосередження дій сприятиме розробці єдиної теоретичної бази, єдиної класифікації ландшафтів, приведе до єдиного погляду на поняття «ландшафт» та «ландшафтний потенціал» і загалом – до результативних дій у сфері охорони та управління ландшафтним потенціалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сафонова А. А. Современное состояние ландшафтных исследований в Европе. Ландшафтоведение: теория, методы, региональные исследования, практика : материалы XI Междунар. науч.-практ. конф. (г. Москва, 23 сент. 2006 г.). 2006. С. 570–572.
2. Безлатня Л. О. Поняття «культурний ландшафт»: суть, сфери застосування. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Географія». 2014. Вип. 26. С. 127–132.
3. Мартиненко В. О. Досвід країн ЄС щодо сучасних механізмів управління охороною навколишнього середовища в Україні: монографія. Одеса: Фенікс. 2013. 236 с. URL: <http://dspace.uabs.edu.ua/123456789/896/1/5>. (дата звернення 12.04.2014).
4. Хвесик Ю. М. Досвід реалізації організаційно–економічного механізму управління природокористуванням в США. Регіональна економіка. 2016. № 1. С. 140–146.
5. Маликова О. И. Управление охраной окружающей среды в Федеративной Республике Германии. Вестник Московского университета. Экономика. 2001. № 1. Сер. 6. С. 71–82.
6. Салатюк Н. М. Зарубіжний досвід регулювання природокористування та охорони навколишнього середовища. Наукові праці НУХТ. 2010. № 36. С. 210–214.

ПОНЯТТЯ «СЕРВІСНА ТВАРИНА» У ЗАКОНОДАВСТВІ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

Бенько А. В.

Студентка III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Завгородня В. М.

к.ю.н., доцент, завдувач кафедри МЄПЦПД ННІ права

Сумського державного університету

Використання тварин для фізичної і психічної реабілітації людей з обмеженими можливостями, забезпечення цим людям у такий спосіб допоміжних засобів реалізації прав і законних інтересів є поширеною практикою в США, Канаді, Австралії, Новій Зеландії, низці європейських держав. У цих країнах розроблені спеціальні нормативні положення, спрямовані на захист прав осіб, які використовують тварин з реабілітаційною метою, для забезпечення власної мобільності, компенсації вад слуху, зору тощо. Законодавчо встановлена відповідальність володільців тварин і заходи щодо охорони самих тварин-помічників від надмірної експлуатації та жорстокого поводження. Держави також вживають зусиль для забезпечення правильного сприйняття суспільством осіб, які з'являються в публічних місцях у супроводі тварин. В окремих країнах, зокрема в Ізраїлі, особа, яка володіє собакою-поводирем, навіть має право на спеціальну допомогу з бюджету на покриття витрат на харчування тварини, догляд за нею та страхування [1].

В Україні належний правовий режим використання таких тварин поки що не створено. Більше того, зазначена прогалина в законодавстві часто призводить до грубих утисків прав людей з особливими потребами. Так, у квітні 2017 року в засобах масової інформації активно обговорювався випадок з незрячим киянином, якого пізно ввечері не пустили до метрополітену з собакою-поводирем. Як наслідок, чоловік змушений був добиратися додому на таксі. Викликати машину йому вдалося тільки через годину – диспетчери, дізнавшись про те, що клієнт незрячий, та ще й з собакою, відмовляли в наданні послуги [2].

При цьому співробітники метрополітену не порушили закон – вони діяли у повній відповідності до затверджених Київською міською радою Правил користування метрополітеном [3], які вимагають перевозити собак середніх і великих порід в клітках та не враховують потреби людей з інвалідністю, так само, як і особливості використання собак-поводирів.

Впровадження в Україні правового регулювання використання тварин для реабілітаційних та інших відповідних потреб є комплексною проблемою, що не обмежується лише вирішенням питання доступу в метро, до інших видів транспорту, магазинів, місць громадського харчування тощо. Належного юридичного закріплення

вимагають процедура підготовки тварин, їх сертифікації, визначення функцій і видів використання, встановлення переліку категорій осіб, стан яких обумовлює необхідність такої допомоги тощо.

Чинні нормативні акти України не містять жодного терміну для позначення тварин, які використовуються для фізичної і психічної реабілітації людей та допомоги особам з обмеженими можливостями. Відсутні також наукові розробки щодо зазначеної проблеми. Ми пропонуємо застосовувати термін «сервісні тварини», який видається найбільш точним і має аналоги в зарубіжному законодавстві. Терміном «service animals» оперують законодавці США [4], Канади [5] та деяких інших країн. Поширений він і в зарубіжній науковій літературі [6].

Хоча термін «service animals» може бути перекладений і як «службові тварини». Тому відзначимо, що поняття «сервісні тварини» ми використовуємо в цілях відмежування від згадуваних у Законі України «Про Національну поліцію» [7] і низці інших нормативних документів понять «службовий собака», «службовий кінь». На відміну від сервісних тварин, які використовуються приватними особами для реалізації своїх прав і законних інтересів, службові застосовуються спеціальними суб'єктами – правоохоронними органами для виконання їхніх завдань (в цілях патрулювання, переслідування і затримання осіб, підозрюваних у скоєнні правопорушень, конвоювання, відбиття нападу на співробітників правоохоронних органів або громадян тощо). Їхній правовий режим урегульований в законодавстві, знайшов відображення у вітчизняній науці і лежить за межами предмета нашого дослідження.

Запропонований нами термін також дозволяє не змішувати сервісних тварин з іншими тваринами, наприклад, сільськогосподарськими, які теж можуть надавати людям допомогу виступаючи засобами сільськогосподарського виробництва (сільськогосподарські роботи, використання гужового транспорту).

У літературі та законодавствах зарубіжних країн поширеним також є поняття «тварина-помічник» («собака-помічник») – тварина, яка навчена надавати допомогу та підтримку особі з інвалідністю [8; 9]. Однак, на нашу думку, цим поняттям не охоплюються всі функції, які можуть виконувати такі тварини. В залежності від мети використання сервісні тварини можуть поділятися на тварин-помічників або тварин-асистентів та «терапевтичних» тварин, які використовуються у лікувальних та реабілітаційних цілях.

Поняття сервісних тварин у цілому стосується тварин, які пройшли необхідне навчання для виконання завдань, і допомагають особам з обмеженими можливостями, хворим, або іншим людям з особливими потребами. Сервісна тварина в розумінні

зарубіжного законодавства відрізняється від просто домашньої тварини або так званої тварини-компаньйона. Ці тварини призначені, перш за все, для виконання певних функцій і завдань, які особи з обмеженими можливостями не здатні здійснювати самостійно. Психологічна та емоційна підтримка, яку отримує практично кожен власник домашньої тварини від спілкування з нею, ще не створює для такої тварини статусу «сервісної». Однак, у разі коли тварина є засобом психіатричного лікування та реабілітації (наприклад, при аутизмі, посттравматичному стресовому розладі), вона повинна підпадати під відповідний правовий режим.

Отже, до основних видів використання сервісних тварин за ознакою функцій, які вони виконують, на нашу думку, слід віднести:

- використання тварин як реабілітаційних та лікувальних засобів для осіб з психічними і неврологічними розладами;
- використання як засобів забезпечення мобільності осіб з обмеженими фізичними можливостями;
- використання тварин для компенсації недостатності слуху, зору, функцій інших органів сенсорної та нервової систем людини.

Можливо, що спеціальні дослідження в сфері кінології, медицини, реабілітології та інших наук доведуть перспективність використання сервісних тварин і в інших цілях, тому зазначений нами перелік видів їх використання не є вичерпним і може відповідно доповнюватися з необхідним юридичним закріпленням.

Найпоширенішими сервісними тваринами є собаки, які допомагають людям різними способами протягом багатьох років, здійснюючи функції поводитирів, подаючи сигнали людям з порушеннями слуху чи захворюваннями мозку, нагадуючи про необхідність прийому ліків, утримуючи рівновагу тощо. Інші тварини – свині, птахи, коти, коні, мавпи також декларуються як сервісні, проте застосовуються значно рідше. Відповідно, більшість країн, де це питання врегульоване, надають статус сервісних лише собакам, зокрема, собакам-поводирям, забезпечуючи гарантії їх допуску в громадські місця та необхідні права їхнім володільцям.

Огляд зарубіжного законодавства і судової практики свідчить, що накопичений зарубіжними країнами досвід правового регулювання використання сервісних тварин є дуже цінним і повинен бути врахований в процесі створення вітчизняної нормативної бази в цій сфері. Встановлення чітких правил допуску людей з сервісними тваринами в громадські місця, взаємної відповідальності всіх учасників правовідносин і держави, визнання тварин засобами реабілітації осіб з інвалідністю має на меті забезпечення прав і

законних інтересів таких осіб, повноцінне включення їх у соціальне життя, гуманізацію суспільства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Guide to Service for the Disabled / Ministry of Immigrant Absorption. Publication Department. English Section. URL: <https://www.justice.gov.il/Units/NetzivutShivyon/sitedocs/olimenglish.pdf>.
2. Сергушев М. С собакой в метро нельзя. *Факты*. 12 апреля 2017. URL: <https://fakty.ua/233814-s-sobakoj-v-metro-nelzya-ili-ostavlyajte-ee-zdes-ili-dobirajtes-domoj-na-taksi>
3. Правила користування метрополітемом. Затв. Київською міською радою 20 січня 1995 року. URL: <http://www.metro.kiev.ua/node/98>.
4. The Americans with Disabilities Act of 1990 and Revised ADA Regulations Implementing Title II and Title III URL: https://www.ada.gov/2010_regs.htm.
5. Service Dogs Act 2007 / Alberta Statutes. Michigan State University. URL: http://www.animallaw.info/nonus/statutes/stcasa2007_c_s_7_5.htm.
6. Schoenfeld-Tacher R, Hellyer P, Cheung L, Kogan L. Public Perceptions of Service Dogs, Emotional Support Dogs, and Therapy Dogs. *International Journal of Environment Research and Public Health*. 2017. Is 14 (6) Pp. 642-657. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5486328/>.
7. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII / Верховна Рада України. База «Законодавство України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
8. Disability Discrimination Act 1992 / Commonwealth Consolidated Acts. URL: http://www8.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdb/au/legis/cth/consol_act/dda1992264/.
9. Assistance dogs. A guide for all businesses / Equality and Human Rights Commission 2017. URL: <https://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/assistance-dogs-a-guide-for-all-businesses.pdf>.

РОЗВИТОК АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Завгородня В. М.

*к.ю.н., доцент, завдувач кафедри МСПЦПД ННІ права
Сумського державного університету*

Функція екологічного інформування є однією з найважливіших в системі функцій екологічного управління, вона є найбільш загальною та інтегрованою і виступає предметом діяльності всіх органів публічної влади, що забезпечують управління природокористуванням і охороною довкілля [1, с. 124]. При цьому надзвичайної ваги набуває інструментарій обміну такою інформацією, доведення її до широких кіл громадськості, єдність підходів до представлення відомостей, повнота даних екологічного моніторингу, завдяки яким має забезпечуватися комплексна оцінка стану довкілля та різного роду впливів на нього.

В Україні вже були спроби створення єдиних автоматизованих систем з метою інтеграції інформаційних ресурсів державного моніторингу довкілля та інформування громадян відповідно до вимог Орхуської конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля 1998 року. Так, такі заходи передбачала Державна цільова екологічна програма моніторингу навколишнього природного середовища на 2007-2012 роки була профінансована лише на 8% і, відповідно, не була виконана в повному обсязі [2].

Створення загальнодержавної автоматизованої системи екологічної інформації нині є нагальною необхідністю, як з огляду на внутрішні потреби ефективного екологічного управління, раціонального природокористування і охорони довкілля, так і у зв'язку з зобов'язаннями, взятими на себе Україною відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Низка положень Угоди, зокрема щодо розвитку і зміцнення співробітництва з питань охорони навколишнього середовища, сприяння реалізації довгострокових цілей сталого розвитку і зеленої економіки, покращення системи охорони здоров'я, збереження природних ресурсів, підвищення економічної та природоохоронної ефективності, інтеграції екологічної політики в інші сфери політики держави, а також підвищення рівня виробництва завдяки сучасним технологіям (статті 289, 292, 293, 360, 361 та інші) з необхідністю вимагають підвищення ефективності екологічного інформування. Ст. 362 Угоди безпосередньо передбачає обмін екологічною інформацією, а отже, Україна має

вбудувати ефективну систему такої інформації задля співробітництва з ЄС в сфері охорони навколишнього середовища.

7 листопада 2018 року розпорядженням Кабінету Міністрів України була схвалена Концепція створення загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля», що, як передбачається працюватиме у вільному доступі та об'єднає в одну електронну базу екологічні дані різних центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Серед очікуваних результатів реалізації Концепції - модернізація роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері охорони навколишнього природного середовища, в тому числі раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів шляхом уніфікації та стандартизації державних управлінських і ділових процесів; досягнення якісно нового рівня державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів на принципах результативності, ефективності, прозорості, відкритості, доступності, довіри та підзвітності; формування загальнодержавної інформаційно-телекомунікаційної інфраструктуру органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері охорони навколишнього природного середовища, в тому числі раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів; забезпечення дотримання екологічних прав громадян у частині вільного доступу до екологічної інформації про стан довкілля, екологічні ризики/загрози для безпечної життєдіяльності, екологічну перспективу в електронному вигляді; оприлюднення державних реєстрів відкритих даних у сфері охорони навколишнього природного середовища, забезпечення їх інтеграції у систему електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів; забезпечення дотримання міжнародних зобов'язань України у сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, у тому числі передбачених Угодою про асоціацію Україна-ЄС [3]. За інформацією Міністерства екології і природних ресурсів України систему з оцифрованими екологічними даними «Відкрите довкілля» має бути запущено до 2020 року. Наразі на сайті Мінприроди доступні 31 набори даних щодо стану довкілля. Зокрема, у 2018 році були відкриті дані моніторингу водних ресурсів [4].

В ЄС Спільна система екологічної інформації (SEIS) функціонує вже понад десять років. Вона була створена за ініціативою Європейської комісії та Європейського агентства з навколишнього середовища. Наразі SEIS включає 39 країн: 28 країн ЄС, що входять до європейського інформаційного середовища, та країни східного сусідства (Вірменія, Азербайджан, Грузія, Білорусь, Молдова, Україна, Казахстан Киргизстан, Туркменістан, Таджикистан та Узбекистан). Впровадження SEIS сприяло покращенню збирання, обміну

і використання екологічної інформації в Європі, створенню через спрощення і модернізацію наявних інформаційних систем і процесів інтегрованої, доступної через мережу Інтернет загальноєвропейської бази екологічної інформації.

SEIS об'єднує величезний масив даних від Eionet (Європейська мережа інформації і спостереження за довкіллям, що є партнером Європейського агентства з навколишнього середовища), наукової спільноти, нових ініціатив щодо збирання і поширення екологічної інформації. Зокрема, до таких ініціатив належить Copernicus – програма ЄС по спостереженню, як супутниковому, так і наземному, за планетою Земля в інтересах усіх громадян Європи. Відомості, які надаються Copernicus, можуть використовуватися кінцевими споживачами для вирішення широкого спектра завдань у різних галузях – управління населеними пунктами, регіональне і місцеве планування, сільське і лісове господарство, охорона здоров'я, транспорт, туризм тощо. Ці дані враховуються політиками і державними органами з метою розробки екологічного законодавства, природоохоронних стратегій, для оперативного реагування на надзвичайні ситуації [5].

Copernicus та інші постачальники екологічної інформації підтримують SEIS, а та, в свою чергу, є платформою для доступу до даних і інтеграції їх в економіку, бізнес, політику та інші сфери соціального життя.

SEIS ґрунтується на семи принципах, до яких належать: 1) управління на рівні, якомога ближчому до об'єкта; 2) збирання інформації один раз і використання для багатьох цілей; 3) зручний доступ для виконання зобов'язань щодо звітності; 4) доступність для всіх користувачів; 5) доступність для проведення порівнянь у відповідних географічних масштабах та для участі громадськості; 6) повна доступність для широкого загалу на національному рівні і на відповідній національній мові; 7) підтримка загальними, безкоштовними та відкритими стандартами програмного забезпечення [6].

Важлива ідея, що лежить в основі SEIS, полягає в тому, щоб максимально розширити потенціал використання екологічної інформації. Застосування принципів SEIS робить можливим, наприклад, використовувати відомості, що збиралися для зниження ризиків повеней і пом'якшення їхніх наслідків, страховими компаніями, потенційними покупцями житла для оцінки своїх майнових ризиків.

Завдяки SEIS в ЄС та державах-членах значно знизилася адміністративне навантаження на органи публічної влади, економляться кошти, оскільки автоматизовані системи замінюють значну частину людських ресурсів у сфері обміну інформації, розширилися можливості та підвищилася ефективність екологічного менеджменту

Наразі можна стверджувати, що застосування принципів SEIS є надзвичайно актуальним і з необхідністю має бути враховане в Україні задля заміни централізованих систем звітності з різними індикаторами та формами представлення на сучасну автоматизовану модель обміну екологічною інформацією, засновану на загальному доступі, спільному використанні та сумісності з іншими базами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Завгородня В.М. Система і класифікація функцій державного управління у сфері природокористування і охорони довкілля. Правовий вісник Української академії банківської справи. 2011. № 1 (4). С. 120–124.
2. Відкрите довкілля. Зелена книга. Проблеми та можливості створення єдиної інформаційно-комунікаційної системи сфери охорони навколишнього середовища та сталого розвитку / Фондація «Відкрите суспільство». 12 червня 2018 року. URL: http://osf.org.ua/data/blog_dwnl/Zelena_kniga_redaktsiya_3.pdf.
3. Концепція створення загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля»: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2018 року № 825-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/825-2018-%D1%80>.
4. Всю екологічну інформацію в Україні буде зведено в єдину електронну базу «Відкрите довкілля» / Міністерство екології і природних ресурсів України. 8 листопада 2018. URL: <https://menr.gov.ua/news/32870.html>.
5. Copernicus. Europe's eyes on Earth URL: <https://www.copernicus.eu/en>.
6. Shared Environmental Information System (SEIS) / European Environmental Agency. URL: <https://www.eea.europa.eu/about-us/what/shared-environmental-information-system-1>.

ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ КУРСУ «ЗАХИСТ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ»

Дерев'янка Б.В.

*д. ю. н., професор, професор кафедри господарсько-правових дисциплін
Донецького юридичного інституту МВС України (м. Кривий Ріг)*

Складність правового захисту суб'єктів господарювання у сучасних умовах складних взаємовідносин у корпоративній, інвестиційній, виробничій, комерційній та інших сферах господарювання зумовлена об'єктивними чинниками (зокрема, динамізмом та різноманітністю господарських відносин), підвищує вимоги до майбутніх фахівців з правознавства щодо знань основ інвестиційно-інноваційного, корпоративного тощо права

та практичних навичок застосування норм господарського та господарсько-процесуального законодавства у повсякденній правозастосовній практиці, в регулюванні господарських відносин на локальному рівні, у врегулюванні різноманітних спорів та конфліктів між суб'єктами господарювання. Важливе значення в якості захисту прав суб'єктів господарювання набуває організація правової роботи на підприємстві (при розробці установчих документів, локальних корпоративних актів та інших документів, пов'язаних із здійсненням корпоративного управління й контролю). Викладене обумовлює необхідність адекватного правового забезпечення захисту прав суб'єктів господарських відносин, а також запровадження як обов'язкового відповідного курсу в освітній процес для студентів як юридичних, так і економічних, управлінських та інших спеціальностей. Такий курс нами було розроблено кілька років тому. А на його основі видано навчальний посібник «Правове регулювання захисту прав суб'єктів господарювання» [1].

Основною метою пропонованого до вивчення курсу і, відповідно, підручників та навчальних посібників із захисту прав суб'єктів господарювання, повинно стати формування системи правових знань у корпоративній сфері господарювання на основі базових категорій з теорії держави і права, цивільного та господарського права, інших галузевих і міжгалузевих правових дисциплін. Доцільним буде запровадити навчання студентів та підвищення кваліфікації практичних фахівців у напрямку визначення та вивчення особливостей регулювання певних правовідносин як у теоретичному аспекті, так і з огляду на специфіку застосування нормативно-правових актів у практичній діяльності.

Сучасні співробітники юридичної служби підприємства, рівно як і керівники структурних підрозділів та суб'єкта господарювання зокрема, мають володіти знаннями та навичками, що дозволяють у досудовому, судовому порядку, а також за допомогою різноманітних правоохоронних та/або інших органів, служб, громадських організацій тощо захистити інтереси свого підприємства. Курс із захисту прав суб'єктів господарювання повинен визначити своє місце – з яких позицій він має викладатися та пізніше реалізовуватися успішними учнями – тобто з точки зору якої галузі права у більшій мірі має забезпечуватися захист підприємств – цивільного, господарського, адміністративного, кримінального чи іншого. Доцільніше здійснювати захист прав суб'єктів господарювання за правилами господарського права. Надалі слід визначити склад суб'єктів господарювання та суб'єктів господарського права, інтереси яких потребують чи можуть потребувати захисту. Важливе значення для захисту прав суб'єктів господарювання має вивчення відповідного процесуального порядку. Слід вказати на те, що з 3 жовтня 2017 року в Україні діє нова редакція Господарського процесуального кодексу України, яка значно відрізняється від попередніх. А тому не лише майбутнім, але

і працюючим юрисконсультам підприємств потрібно вивчити усі позитивні та негативні новації Кодексу.

Укладання господарського договору є однією із основних підстав виникнення, зміни або припинення господарських зобов'язань. Загальні положення укладання, зміни та розірвання договорів сьогодні вивчаються студентами і практиками у курсах цивільного права та господарського права. Проте не менш важливим буде приділення окремої уваги захисту прав суб'єктів господарювання - учасників цих договорів. Так, аспекти відповідальності учасників договірних відносин останні не зобов'язані включати в текст договору. Вони не є істотною умовою для усіх господарських та інших договорів. Однак учасник договірних зобов'язань буде відчувати свої інтереси більш захищеними у випадку наявності у договорі положень про можливість застосування санкцій економічного характеру до порушника договірних зобов'язань [2, с. 45-55].

Як і в випадку із договорами, в освітній практиці часто приділяється недостатньо уваги захисту майнових прав та інтересів суб'єктів господарювання. Це також є помилковим, оскільки майнові відносини, зокрема відносини власності на засоби виробництва в усі часи були і залишаються вирішальними в економіці. Під час вивчення курсів цивільного та господарського права більша частина уваги приділяється аналізу відносин, пов'язаних із володінням, користуванням та розпорядженням майном, яке закріплено за суб'єктом господарювання на праві власності, господарського відання чи оперативного управління. У той же час відносинам між учасниками договорів оренди, лізингу, концесії уваги приділяється значно менше.

Не зважаючи на відносну стабільність та незначне поновлення зростання економіки, банкрутства суб'єктів підприємницької діяльності не стають рідкісними явищами. У процедурі банкрутства створюється загроза економічним інтересам держави, територіальних громад, самих суб'єктів підприємницької діяльності - боржників, їхніх працівників, кредиторів боржника. Законодавство про банкрутство постійно змінюється, проте кредиторів, вимоги яких залишилися незадоволеними, менше не стає. Нещодавно було ухвалено ВР України, підписано Президентом Кодекс з процедур банкрутства. Він має набути чинності найближчим часом. А отже, юрисконсульти великої кількості комерційних підприємств - потенційних боржників та їхніх потенційних кредиторів, у тому числі і державних органів, повинні вивчати й орієнтуватися в останніх новаціях законодавства про банкрутство. А тому не буде зайвим проходження курсів підвищення кваліфікації або додаткове вивчення питань захисту прав учасників процедур банкрутства навіть досвідченими юрисконсультами підприємств.

Можливість застосування санкцій до порушників законодавства у сфері господарювання є важливим заходом попередження правопорушень. Особливістю господарсько-правової відповідальності є факультативність вини. Суб'єкту господарювання, чиї права були порушені, загалом не важливо чи навмисно йому було завдано шкоду. За вини, доказ якої покладається на саму постраждалу сторону, може бути застосовано додаткові санкції. Серед основних видів санкцій у сфері господарювання для постраждалого суб'єкта господарювання чи не найбільш важливою є відшкодування збитків у сфері господарювання [2, с. 87-94]. Саме повернення грошей, майна, виконання певних дій чи відновлення становища, що існувало до порушення, є найбільш важливим для постраждалого суб'єкта. Також важливу увагу слід приділяти питанням застосування штрафних та оперативно-господарських, адміністративно-господарських та інших санкцій. Комплексне застосування різного роду санкцій буде найбільш ефективним з точки зору якісного захисту прав суб'єктів господарювання.

Найбільші загрози правам та інтересам суб'єктів господарювання становлять дії «рейдерів», тобто інших суб'єктів господарювання чи людей, які планують та реалізують протиправні захоплення майна, корпоративних прав чи встановлення незаконного контролю над підприємством. Для ефективної боротьби із «рейдерством» потрібно окремо надати поняття, історико-економічну та правову характеристику «рейдерства», дослідити особливості корпоративних прав громадян, суб'єктів господарювання та держави, особливості правового статусу акціонерів як постраждалих та порушників при «рейдерстві», порядку емісії акцій та торгівлі цінними паперами в Україні, організації роботи органів управління та контролю господарських товариств та господарських об'єднань, види «рейдерських» посягань; правові, економічні та технічні засоби протидії «рейдерським» атакам з боку держави та суб'єктів господарювання, шляхи запобігання «рейдерству» [2, с. 95-118].

Захист прав суб'єктів господарювання має свої особливості у різних сферах економіки та суспільного життя, зокрема у сфері охорони здоров'я, рекреації, в галузі зв'язку, у сфері надання освітніх послуг, у фінансовій, страховій діяльності суб'єктів господарювання, на ринку цінних паперів, у сфері зовнішньоекономічної діяльності тощо [2, с. 119-142].

Викладене вище разом із постійними змінами і доповненнями до законодавства та необхідністю їх врахування стало причиною оновлення матеріалу курсу «Захист прав суб'єктів господарювання» та підготовки нового відповідного цьому курсу навчального посібника [2]. У ньому подано переліки нормативно-правових джерел, а також фахової літератури, що в разі потреби допоможе самостійному опануванню певних основ захисту

прав суб'єктів господарювання. Крім цього, в межах кожної теми сформульовано контрольні питання до читача та визначено теми рефератів.

Використання у навчальному процесі посібника «Захист прав суб'єктів господарювання» допоможе сформувати у студентів навички роботи із загальними та спеціальними нормативно-правовими актами, уміння розв'язувати реальні правові ситуації, що виникають під час створення, функціонування, припинення діяльності суб'єктів господарювання, а також здатність реалізовувати правові норми у різних сферах правовідносин. Матеріали навчального посібника також становлять науковий і практичний інтерес для аспірантів, викладачів, підприємців, фахівців у сфері господарського права, державного управління, юрисконсультів [2].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Деревянко Б.В. Правове регулювання захисту прав суб'єктів господарювання : навч. посібник / Б.В. Деревянко ; МВС України, Донецький юридичний інститут. Донецьк : Видавничий дім «Кальміус», 2013. 148 с.
2. Деревянко Б. В., Туркот О. А. Захист прав суб'єктів господарювання: навчальний посібник / за ред. д-ра юрид. наук, проф. Б. В. Деревянка; 2-е вид., переробл. і доповн.; МВС України, Донецький юридичний інститут. Львів : Ліга-Прес, 2019. 150 с.

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ АЛІМЕНТІВ НА ДИТИНУ В УКРАЇНІ

Биряк Л.П.

Студентка V курсу ННІ права

Сумський державний університет

Науковий керівник: Колеснікова М.В.

к.ю.н., старший викладач кафедри АГПФЕБ ННІ права,

Сумського державного університету

Несплата аліментів є однією з найболючіших проблем багатьох сімей в Україні. У разі розлучення діти залишаються проживати з одним із батьків, а другий зобов'язаний сплачувати аліменти, хоч, нажаль, відповідно до статистики велика кількість батьків ухиляється від такого обов'язку. Саме тому, дана тема є актуальною та заслуговує ретельного дослідження.

Батьки або інші особи, що приділяють увагу дитині під час її виховання, несуть відповідальність за забезпечення в межах власних здібностей та фінансових можливостей умов життя, необхідних для повноцінного розвитку дитини.

Відповідно до статті 180 Сімейного кодексу України батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття [1]. Обов'язок утримувати дитину є рівною мірою обов'язком матері та батька. Навіть у випадку проживання одного з батьків окремо від дитини, він повинен брати участь у її утриманні у грошовій та натуральній формі.

Одним з видів утримання дитини є сплата аліментів.

Аліментами називають частку доходу матері або батька, яка добровільно чи примусово за рішенням суду щомісячно виплачується одним із батьків на користь іншого для утримання дитини або кількох дітей у грошовій чи натуральній формі [2]. Аліменти не можна дарувати, заповідати або передавати право на них третім особам. Аліменти є безоплатною виплатою, бо люди, що мають родинні зв'язки в межах однієї сім'ї, мають обов'язок утримувати один одного. Аліменти призначаються на кожную дитину окремо.

Дитині належить право на аліменти незалежно від того, чи перебувають її батьки в шлюбі. Звідси, законодавство щодо виплати аліментів, стосуються також і тих батьків, які перебувають у фактичному шлюбі. Аліменти, які сплачені на дитину, є власністю даної дитини, а тому, особа, на ім'я якої вони виплачуються, повинна розпоряджатись ними виключно в інтересах дитини. ЦК України передбачено, що неповнолітній має право на розпорядження аліментами, які отримані на її утримання, також право на самостійне одержання та розпорядження аліментами в межах законодавства.

Сімейним кодексом України передбачено, що при визначенні розміру аліментів суд враховує:

- стан здоров'я та матеріальне становище дитини та платника аліментів;
- наявність у платника непрацездатних членів родини або інших дітей;
- наявність у платника право власності на майно, грошові кошти тощо;
- доведені особою, що стягує аліменти, витрати платника аліментів, у тому числі на придбання нерухомого або рухомого майна, сума яких перевищує десятикратний розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи, якщо платником аліментів не доведено джерело походження коштів;
- інші обставини, які мають істотне значення [1].

Розмір аліментів повинен бути достатнім для забезпечення розвитку дитини, а тому у 2018 році були внесені зміни до СК України, відповідно до яких мінімальний гарантований розмір аліментів був збільшений з 30% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку до 50 %. Станом на 1 січня 2019 року прожитковий мінімум для дітей віком до 6 років становить 1626 гривень, а для дітей віком від 6 до 18 років - 2027 гривень [3]. Відповідно до цього мінімальний гарантований розмір аліментів буде 813 для дітей до 6 років та 1013,5 гривень для дітей від 6 до 18 років.

Розмір аліментів розраховується у частці від заробітку того з батьків, хто зобов'язаний їх сплатити, яка визначається судом. За заявою одержувача аліментів їх розмір може визначатись у твердій грошовій сумі, яка буде підлягати щорічній індексації.

У разі ухилення від добровільної сплати аліментів на дитину той із батьків, з ким проживає дитина, звертається до суду з позовною заявою про стягнення аліментів на утримання дитини або кількох дітей [1].

Аліменти на дитину виплачуватимуться від дня пред'явлення позову до досягнення дитиною повноліття, а якщо дитина досягла повноліття, але продовжує навчання, аліменти стягуються до досягнення нею 23 років. У разі наведення доказів ухилення від утримання дитини, можна у судовому порядку отримати кошти на утримання дитини за попередні роки, але не більше як за три роки.

Існують випадки коли батьки можуть бути звільнені від сплати аліментів. Такими випадками є:

- дохід дитини значно перевищує дохід батьків та повністю забезпечує потреби даної дитини;
- шляхом укладення нотаріально посвідченого договору про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно [1].

Якщо платник не виплачує аліменти й вини державних виконавців немає, то для таких випадків в Україні передбачено два види відповідальності за невиклату аліментів: адміністративна та кримінальна.

Адміністративна відповідальність настає відповідно до статті 183-1 КУпАП, у випадку, коли сукупний розмір заборгованості перевищує суму відповідних платежів за 6 місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання для здорових дітей та у випадку заборгованості за 3 місяці для дітей, які мають проблеми зі здоров'ям передбачені у цій статті [4].

Кримінальна відповідальність за несплату аліментів настає у випадку злісного ухилення від сплати коштів на утримання дітей відповідно до статті 164 КК України. Поняття злісності належить до оціночних категорій та має бути визначено у кожному конкретному випадку [5].

Таким чином, аліментами є частина доходу одного з батьків, які у добровільному порядку чи примусово відповідно до рішення суду виплачується одним з батьків на користь іншого для утримання дитини або кількох дітей у грошовій чи натуральній формі. Аліменти, які сплачені на дитину, є її власністю, а тому, особа, на ім'я якої вони виплачуються, повинна розпоряджатись ними виключно в інтересах дитини. Розмір аліментів повинен бути достатнім для забезпечення розвитку дитини, мінімальний

гарантований розмір аліментів складає 50% від прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сімейний кодекс України. Кодекс, Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n914> (дата звернення 14.04.2019)
2. Порядок нарахування та мінімальний розмір аліментів в 2018 році. *Управління державної виконавчої служби*: веб-сайт. URL: https://krjust.gov.ua/news/ID_poryadok-narahuvannya-ta-minimalnii-rozmir-alimentiv-v-2018-roci.html (дата звернення 14.04.2019)
3. Про Державний бюджет України на 2019 рік. Закон України від 23.11.2018 № 2629-VIII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19#n26> (дата звернення 14.04.2019)
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Кодекс, Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n4071> (дата звернення 14.04.2019)
5. Кримінальний кодекс України. *Кодекс, Закон України* від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1091> (дата звернення 14.04.2019)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМИ СТАТТІ 2-1 «РІВНІСТЬ ТРУДОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН» КОДЕКСУ ЗАКОНІВ ПРО ПРАЦЮ СЕКСУАЛЬНИМИ МЕНШИНАМИ В УКРАЇНІ

Уварова Н. В.

*д.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Слідування курсом на інтеграцію до Європейського Союзу (далі – ЄС) покладає на Україну низку обов'язків. Одним із найважливіших зобов'язань є приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів. Насамперед це передбачає «модернізацію» норм вітчизняного права, що одночасно має розширити і удосконалити механізми захисту прав і свобод громадян в Україні, стимулювати розвиток громадянського суспільства та демократичних цінностей.

До кола проблемних питань, які традиційно оминаються державною владою та викликають занепокоєння громадянського активу належить питання недопущення дискримінації у забезпеченні трудових прав. Бінарність проблеми забезпечення рівності трудових прав громадян полягає у тому, що з одного боку може бути порушене конституційне право на працю (стаття 43), а з іншого – проголошене частиною 1 статті 24 Конституції України, недопущення привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору

шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1].

Особливо гостро проблема недискримінації у реалізації трудових прав стосується соціально вразливих категорій осіб. До таких можна віднести осіб похилого віку, неповнолітніх, інвалідів. Поруч стоїть проблема забезпечення рівних можливостей у реалізації трудових прав жінками і чоловіками. Але найбільше суспільного резонансу викликає питання недискримінації у реалізації трудових прав громадян залежно від гендерної ідентичності та сексуальної орієнтації.

Зауважимо, що лише восени 2015 року до Кодексу законів про працю України (далі – КЗПП) були внесені доповнення до положення про рівність трудових прав громадян, зокрема, щодо гендерної ідентичності та сексуальної орієнтації. Отже, за статтею 2-1 КЗПП забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема, порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їх прав, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання [2].

Позитивний приклад не знайшов наслідування та закріплення у вітчизняних нормативно-правових актах інших галузей права. Так, недостатньо повно забезпечено рівність прав трансгендерних осіб і представників сексуальних меншин як учасників кримінального або адміністративного провадження, тощо. У сфері трудового права для таких категорій осіб теж лишається достатньо проблем, що пов'язані із неготовністю, переважно консервативного українського суспільства, сприймати нові соціальні групи.

Варто погодитись із слушною думкою А. Грузінова, який зазначає, що за статтею 21 Хартії ЄС про основоположні права 2007 р. забороняється дискримінація любого роду, а також і за ознакою обмеженої працездатності, віку чи сексуальної орієнтації. Відповідні гарантії рівності трудових прав присутні на рівні держав-членів ЄС, наприклад, у статті 2 Трудового кодексу Литовської Республіки, де визначені принципи правового регламентування трудових відносин. Серед інших, застосовуються такі принципи, як рівність суб'єктів трудового права незалежно від статі, сексуальної орієнтації, раси,

національності, мови, походження, громадянства, віку, а також обставин не пов'язаних з діловими якостями працівника та інші принципи, визначені у цій статті Кодексу [3].

Принагідно зазначимо, що у ЄС заборону дискримінації у трудових відносинах регулює Директива ЄС 2000/78/ЕС. Починаючи з 2000 року країни ЄС імплементували її у національне законодавство. Положення директиви вимагають рівності і протидії дискримінації за ознаками релігійних поглядів, віку, фізичних вад та сексуальної орієнтації. Країни ЄС по-різному реалізували положення директиви. Приміром, у Польщі заборона дискримінації за сексуальною орієнтацією міститься безпосередньо у Трудовому кодексі. А у Німеччині, розміщена у загальному антидискримінаційному законі, який після багаторічних дебатів був ухвалений 2006 року. При цьому закон поширюється, крім трудових відносин, також на сферу освіти, соціальну та інші сфери [4].

Національне трудове законодавство виглядає доволі прогресивним, адже включає положення про недопущення дискримінації у сфері трудових відносин не лише для представників сексуальних меншин, а й для осіб незалежно від їх гендерної ідентичності (трансгендерів або людей із невизначеною сексуальною ідентифікацією), що має створити потужний інструмент для забезпечення прав і свобод людини. Натомість, ми маємо декларативну норму, що не підкріплена правовими інструментами для повноцінної реалізації. Складно навести приклад із представником сексуальних меншин у політиці, державній службі або в іншій сфері через закритість і несприйняття суспільством таких осіб. Для прикладу у Німеччині представники сексуальних меншин, які працюють у поліції Берліна і Бранденбурга, ще в 1995 році об'єдналися в громадську організацію «VelsPol Berlin-Brandenburg» (Союз геїв і лесбійок поліції Берліна і Бранденбурга). Мета цієї організації – роз'яснювальна та інтеграційна робота, перш за все, всередині самих правоохоронних органів, а також підтримка жертв гомофобії. У поліцейських нетрадиційної сексуальної орієнтації є свій сайт. До Союзу геїв і лесбійок поліції входить близько ста осіб. Тут і молоді співробітники, і поліцейські високого рангу. Щороку вони беруть участь в гей-параді у німецькій столиці [5].

Наведемо приклад з практики Європейського Суду з прав людини, що мав місце у Великій Британії. Два заявники були співробітниками Королівського флоту, і обидва були звільнені після розкриття їх сексуальної орієнтації роботодавцям. Заявники були звільнені відповідно з політикою Міністерства оборони, що забороняє гомосексуалізм у збройних силах. Суд заявив, що їх звільнення становить безпосереднє втручання в права заявників на повагу до їх приватного життя. Сексуальна орієнтація заявників не повинна заважати реалізації їх права на працю. Суд дійшов висновку, що було порушено статтю 8 Європейської Конвенції про захист прав людини основоположних свобод, щодо кожного

заявника (Справа Перкінс і Р. проти Сполученого Королівства (Perkins and R. v. The United Kingdom) № 43208/98 і 44875/98 (22 жовтня 2002) [6, с.8.46]. Наведений приклад свідчить про те, що захист прав людини перебуває на першому місці і це є надзвичайно важливим для перейняття вітчизняною системою правосуддя.

Досліджуване питання в Україні виглядає доволі провокативним. Але його суть перебуває не у площині сприяння представникам нетрадиційної сексуальної орієнтації, а у зламі негативного відношення до неї домінуючої частини суспільства, повазі до прав людини, як вищої соціальної цінності, недопущення дискримінації за такими ознаками.

Відсутність вітчизняної судової практики у справах про дискримінацію щодо реалізації трудових прав за ознаками гендерної ідентичності та сексуальної орієнтації не є показником відсутності проблеми, проте наголошує на її латентності та потребі у зверненні до відкритого діалогу. Національна поліція та інші правоохоронні органи України, у свою чергу, мають долучитися до захисту і підтримки прав всіх без винятку категорій осіб, що сприятиме побудові в Україні дійсно демократичного, толерантного і громадянського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996 № 30. Ст.141.
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток № 50.
3. Грузінов. А. Дотягнутись до ЄС. Трудове законодавство України на шляху до Європи. Юридична газета. 2015. № 6 (452) URL: <http://jur-gazeta.com>.
4. Тейзе Є. Трудовий кодекс для гетеросексуалів. Deutsche Welle. URL: <https://p.dw.com/p/1H19d>.
5. Вайц В. Як німецька поліція змінила орієнтацію і бореться з гомофобією. Deutsche Welle. URL: <https://p.dw.com/p/2xrgc>.
6. Охорона здоров'я і права людини: ресурсний посібник. / за науковою редакцією І.Я. Сенюти. 2015. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право». 989 с.

СЕКЦІЯ 5

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС КАТЕГОРІЇ ЕКСПЕРТА З ПИТАНЬ ПРАВА: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Скорик А. Д.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Щербак С.В.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Новелою цивільного процесуального законодавства є запровадження поняття «експерт з питань права». У науковій доктрині спостерігаються дискусії з приводу виправданості існування даного інституту в цивільному процесі, тому, останнім часом, ця проблематика набуває особливої актуальності. Експерт з питань права – новий суб'єкт цивільного процесу, а тому дослідження його процесуального статусу має важливе значення для юридичної практики та цивільного судочинства в цілому.

На нашу думку, перш за все, слід підкреслити позитивні аспекти впровадження у цивільний процес категорії експерта з питань права, які теоретично все ж мають місце бути і які, при наявності належного практичного механізму їх впровадження, сприяли б реальному успіху залучення такого фахівця до участі в судовому процесі.

Суд досліджує всі фактичні обставини справи, надає їм оцінку, встановлює істину по справі, керуючись, безпосередньо, своїм внутрішнім переконанням. Безумовно, всі рішення судді мають суворо відповідати вимогам закону, але, оцінюючи ту чи іншу норму права, яка може бути не односторонньо розтлумачена чи, можливо, не коректно сформована, що призводить до неоднакового її розуміння, суд лише в межах власного переконання встановлює істину по справі. Експерт з питань права тепер є тим суб'єктом, що наділений спеціальним спектром юридичних знань, а тому може надати рекомендаційний висновок з відповідними аргументами і належним трактуванням щодо застосування норм права, внаслідок чого законодавче положення вже буде розтлумачене не односторонньо, а з точки зору двох спеціалістів у сфері права (мається на увазі експерта та, відповідно, судді).

Висновок експерта з питань права є дієвим засобом надання пояснень по справі сторонами процесу. Враховуючи принцип змагальності сторін, саме на сторону покладається обов'язок довести свої вимоги чи заперечення, тобто, ані суд, ані інша

сторона чи інший учасник судового процесу не будуть доводити чи спростовувати обставини не на свою користь. Законодавчі норми, у свою чергу, не завжди характеризуються однозначністю та точністю. Часто для того, щоб правильно зрозуміти, що саме хотів донести законодавець при нормотворенні, що саме означає диспозиція тієї чи іншої статті, просто необхідно звернутися до кваліфікованого юриста, який зможе належно роз'яснити зміст та значення букви закону. У такій ситуації, допомога експерта необхідна, адже від того, яким чином будуть надані пояснення стороною, як буде вибудована лінія позивача чи захист відповідача, залежить, власне, рішення суду.

Часто при розгляді справи виникає необхідність звернутися до іноземних законів, що, безумовно, потребує допомоги кваліфікованого юриста, який зможе надати обґрунтований експертний висновок щодо тлумачення норм права. І це ще один позитивний аспект впровадження досліджуваного інституту у цивільний процес.

Наступним позитивним моментом, якому слід приділити увагу – це те, що запровадження категорії експерта з питань права є гарною альтернативою отримання правового висновку, поряд з можливістю отримання такого роз'яснення від Міністерства юстиції України чи інших органів державної влади, у тому числі іноземних. Звернення до цих органів призводить до довготривалих очікувань на відповідь, а від так порушення строків розгляду справи, встановлених законом. Тому, дійсно, допуск до надання роз'яснення експертом з питань права у такому випадку є виправданим.

Разом із позитивними аспектами участі в цивільному процесі експерта з питань права слід відзначити ряд невирішених питань, що стосуються його правового статусу та самої процедури залучення до розгляду справи.

Відповідно до статті 73 ЦПК «Як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права».

У науковій доктрині сформувалася практично єдина думка щодо невизначеності категорії «визнаний фахівець у галузі права». Яку саме особу слід визнати таким фахівцем, хто має право визначити особу таким фахівцем? На нашу думку, статтю 73 ЦПК слід доповнити положенням про те, що визнаним фахівцем у галузі права є особа, яка має досвід роботи у сфері права не менше п'яти років, постійно публікує власні юридичні дослідження у наукових виданнях, систематично бере участь у різних правових заходах, займається викладацькою діяльністю, підвищує кваліфікаційний рівень за рахунок участі у міжнародних правових конференціях чи інших заходах. Такий перелік вимог до експерта з питань права внесе ясність у питання хто саме може бути заучений до судового розгляду в якості експерта.

Згідно вказаної вище статті ЦПК «Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом».

З цього випливає, що за судом залишається право вирішувати чи може роз'яснення експерта з питань права певним чином вплинути на внутрішнє переконання судді, за допомогою якого він виносить рішення під час розгляду справи.

Доцільно, також, відзначити, що висновок експерта не є доказом по справі. На нашу думку, ця обставина не є позитивною і не може вважатися виправданою. Це пояснюється тим, що знову ж таки, виключно суддя має право вирішити чи доцільно залучати висновок до матеріалів справи, тобто якщо суд вважатиме такий висновок не обґрунтованим, то останній, відповідно, не допоможе жодним чином пролити ясність на ситуацію, що склалась. До того ж той факт, що висновок експерта з питань права не є доказом по справі говорить про те, що суддя може поставити під сумнів компетентність особи, яка його складала.

Судова практика з досліджуваного питання демонструє низький рівень «попиту» на допомогу експерта з питань права у цивільному процесі. При розгляді судових справ поширені випадки, коли судді відмовляють у залученні висновків експерта з питань права до матеріалів справи на підставі необов'язковості цих висновків та їх рекомендаційного характеру.

У рішенні Дніпровського районного суду м. Києва у справі № 755/15364/17 від 25 січня 2018 року зазначено: «суд не сприймає посилання позивача на висновок науково-правової експертизи, складений науковим співробітником ..., оскільки він не є нормативно-правовим актом, за своєю природою носить інформаційно-рекомендаційний та необов'язковий характер, висновок складався за запитом представника позивача» (рішення № 71937133) [1].

Відповідно до рішення Северодонецького міського суду від 05 квітня 2018 року у справі № 428/11404/17: «висновок експерта у галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду. З урахуванням вищевикладеного суд не приймає вищевказаний науково-правовий висновок при вирішенні обґрунтованості позовних вимог» (рішення № 73201231) [2].

Поширені випадки, коли сторони надають висновки експерта, що дублюють положення, які мають міститися у мотивувальній частині судового рішення. Подібний висновок описано, для прикладу, в судовому рішенні, що міститься в Єдиному реєстрі судових рішень за № 73238539 [3]. В зазначеному випадку суд відхилив висновок та не врахував його при винесенні судового рішення.

Наведені вище твердження говорять про те, що фактично висновок експерта з питань права немає жодної юридичної сили, а рекомендаційний характер часто надає судді право взагалі не брати його до уваги.

Таким чином, на сьогодні, новела цивільного процесуального законодавства не виправдала доцільність свого існування. Сама по собі ідея залучення до справи експерта з питань права має свої реальні позитивні аспекти та навіть неабиякий потенціал до успіху, але ж залишається ряд невіршених питань, що призводять до зведення нанівець дійсної допомоги експерта з питань права у розгляді справи. Отже, для того, щоб удосконалити існуючу ситуацію у досліджуваній сфері необхідно: внести ясність щодо правового статусу експерта з питань права, визначивши більш конкретні вимоги до такої особи; додати до переліку можливих доказів по справі висновок експерта з питань права, надавши йому не рекомендаційний, а обов'язковий характер; узагальнити судову практику з досліджуваного питання, надавши судам рекомендації щодо залучення висновків експерта з питань права до матеріалів справи та використання їх при винесенні судового рішення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рішення Дніпровського районного суду м. Києва у справі № 755/15364/17 від 25 січня 2018 року / Єдиний державний реєстр судових рішень / URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71937133> – Дата звернення 16. 04. 2019. – Назва з екрана.
2. Рішення Северодонецького міського суду від 05 квітня 2018 року у справі № 428/11404/17 / Єдиний державний реєстр судових рішень / URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73201231> – Дата звернення 16. 04. 2019. – Назва з екрана.
3. Ухвала Ленінського районного суду м. Харкова у справі № 642\3001\17 від 04 квітня 2018 року / Єдиний державний реєстр судових рішень / URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73238539> – Дата звернення 16. 04. 2019. – Назва з екрана.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ДОНОРСТВА КРОВІ ТА ЇЇ КОМПОНЕНТІВ В УКРАЇНІ

Бордун І. В.

Студентка II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Грибачова І. П.

к. ю. н., доцент кафедри МСПЦПД ННІ права

Сумського державного університету

Донорство крові це один із напрямів діяльності державної політики у сфері охорони здоров'я. Він включає в себе процес взяття, зберігання, транспортування та

реалізації донорської крові та її компонентів. Проте сьогодні не всі люди розуміють важливість бути донором і скільки життів це може врятувати, адже переливання крові лікарі роблять лише у виключних випадках, коли іншого шляху допомогти пацієнту немає. Крім цього донорська кров також використовують для винайдення ліків та у наукових цілях. Це питання досліджували М. Щирба, Г. Чеботарьова, Т. Данилюк, К. Ільющенкова, Г. Білецька та інші.

За переконанням М. Щирби донорство буває трьох видів: крові та її компонентів; органів людини, її частин чи інших анатомічних матеріалів, а також донорство репродуктивних тканин [1]. Згідно з ч. 1 ст. 2 Закону України «Про донорство крові та її компонентів» донорство крові та її компонентів - це добровільний акт волевиявлення людини, що полягає у даванні крові або її компонентів для подальшого безпосереднього використання їх для лікування, виготовлення відповідних лікарських препаратів або використання у наукових дослідженнях.

Донором може бути лише повнолітня особа, вага якої є більше 50 кілограм, та яка пройшла медичний огляд. Проте жителі України не поспішають ставати донорами і жертвувати своєю кров'ю на користь суспільству. Відповідно до статистики донорства крові в Україні, то вона говорить, що на 1000 жителів припадає 11,28 дотації, тоді як нормою вважається 33 дотації на 1000 осіб [2]. На наш погляд наша держава має такі низькі показники у зв'язку з не усвідомленням важливості цієї процедури, неграмотності в цьому питанні, а найголовніше через страх бути зараженим якоюсь хворобою. Наприклад велика кількість жителів України навіть не знають у якій установі можна здати кров. Про нехватку цього “продукту” рідко говорять по телебаченню та радію, щодо ЗМІ, то і там інформація з'являється недостатньо часто.

У зарубіжних країнах є різні методики, як заохочувати донорів здавати кров, наприклад у Японії до пропаганди здачі крові постійно залучаються відомі люди, а також там існують дошки оголошень, на яких повідомляється про наявність донорської крові через смайли (якщо обличчя відображає шок це означає, що кров потрібна терміново). Щодо Швеції, то там донор залишає свій номер телефону після здачі крові, і кожен раз коли його кров використовується, донор отримує подяку, і усвідомлює, що комусь врятував життя [3]. Необхідно пам'ятати, що у більшості країн світу здача крові є добровільним, безоплатним актом, особливо це стосується країн Європи, і жителі цих держав вважають своїм обов'язком допомогти суспільству шляхом здачі крові. В Україні дещо інша політика, тут громадяни попри наявність грошової компенсації за цю процедуру все одно відмовляються бути донорами.

Стосовно пільг, які отримують донори, то у разі виявлення бажання особою бути донором крові чи її компонентів у день здавання крові чи у день проходження медичного обстеження з метою бути донором, працівник звільняється від роботи в установі будь-якої форми власності, чи навчання в закладах вищої освіти або професійних навчально-виховних закладів із збереженням середнього заробітку. Також донор отримує день відпочинку зі збереженням заробітку, який він може використати упродовж року після давання крові. Якщо ж день здачі крові припадає на святковий, вихідний чи на час відпустки, донор все одно отримує день відпочинку. Якщо ж працівник все ж був залучений до роботи після процедури давання крові, то він має право вимагати отримання дня для відпочинку за його бажанням. Також після здачі крові особа має право отримати набір продуктів, кількість і склад яких затверджуються обласними адміністраціями, міськими державними адміністраціями у містах Київ та Севастополь, а також Радою Міністрів України АРК. У день здавання крові особа повинна отримати сніданок та обід від закладу, де вона безпосередньо здає кров, якщо ж цього не сталося, то заклад повинен компенсувати вартість вище згаданих прийомів їжі [4].

Ми вважаємо, що питання донорства це питання не лише несвідомості і необізнаності, але й наявності страху за свої життя та здоров'я. На сьогоднішній день існує велика кількість випадків зараження осіб медичними працівниками. При чому хвороби бувають різні, починаючи з незначних захворювань і закінчуючи невиліковними хворобами, такими як ВІЛ та СНІД. Недовіра населення України до медичних працівників можна вважати виправданою, але, на наш погляд тут і законодавство повинно внести свою лепту, а саме запровадити Єдиний реєстр донорів, що міститиме інформацію про їх донорську діяльність та хвороби, якими хворіла та чи інша особа, це зменшить ризик зараження осіб, яким переливають донорську кров, а також зможе зекономити час на проведення перевірок крові, так як у реєстрі повинні міститися не лише назви хвороб але й їх хронологічні межі.

Також, ми хотіли б навести декілька цікавих фактів про активних донорів. Лікарі стверджують, що активні донори рідше страждають серцево-судинними захворюваннями і легше переносять крововтрату при ДТП та інших нещасних випадках. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, люди, які постійно здають кров, живуть в середньому на 5 років довше, тому що у них відбувається активізація системи кровотворення та регулярна стимуляція імунітету. Найзнаменитіший донор крові в світі протягом свого життя віддав близько 500 літрів крові за 624 рази [5].

Отже, сьогодні питання донорства в Україні стоїть гостро. Із масовим небажанням осіб не бути донорами з різних причин потрібно боротися. Для початку потрібно

розпочати з удосконалення законодавства у напрямі забезпечення добровольців та осіб, яким переливають кров від ненавмисного зараження їх медичними працівниками, шляхом посилення контролю за заходами інфекційної безпеки та інфекційного контролю а також запровадження Єдиного реєстру донорів, потім владі потрібно звернути увагу на питання пропаганди осіб чому так важливо здавати кров, також не потрібно забувати про інформаційну грамотність населення стосовно питання донорства. На наш погляд ці питання повинна розвивати саме влада при чому на різних рівнях: державному, регіональному та локальному, адже як зазначалося вище донорство крові та її компонентів це напрям державної політики у сфері охорони здоров'я, тож забезпечення якісного донорства покладається саме на органи державної влади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Статистика донорства крові в Україні. URL: <https://donor.ua/statistics/ukraine>.
2. Щирба М. Донорство і трансплантація в аспекті прав пацієнтів. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2018. С. 26.
3. Модіна О. Як заохочують донорів здавати кров у різних країнах. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29289513.html>.
4. Про донорство крові та її компонентів: Закон України від 23.06.1995 р. № 239/95-ВР// Відомості Верховної Ради України від 06.06. 1995 р. № 23. Ст. 2.
5. Сьогодні – день донора. 8 фактів про справу, що рятує життя. URL: http://tvoemisto.tv/news/sogodni__den_donora_8_faktiv_pro_spravu_shcho_ryatuie_zhyttya_78820.html.

СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ: НОВЕЛИ НОВОГО ЦПК

Прокопенко К. В.

Студентка III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Щербак С.В.

к. ю. н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Цивільний процес, після оприлюднення Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р., набув дещо нового вигляду та містить новели, які ще не були застосовані судами [1]. Тут важливе точне трактування процедури цих змін, а також ретельна

підготовка до їх впровадження. Одна з новел – це упровадження спрощеного позовного провадження.

Законодавець наголошує, що введення такого провадження певним чином забезпечить доступ до правосуддя за рахунок зменшення судових витрат, та буде вирізнятися гнучкістю такої процедури. Більше того, слугуватиме значній ефективності судової адміністрації та зменшить витрати на судову систему.

Новий Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК) застосовує нові поняття як от «малозначні справи» чи то «справи незначної складності».

Дані визначення відносяться до нової форми судового процесу – спрощеного провадження.

У статті 19 ЦПК, зазначено мету спрощеного провадження, відповідно до якої спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ, що виникають з трудових відносин, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи [2].

Усе ще стоїть питання серед науковців щодо природи спрощеного провадження і його співвідношення із загальним порядком розгляду справ. Думки вчених розділилися. Одна частина науковців вважають, що спрощене провадження має похідний характер від позовного. Інші ж наполягають, що в умовах сьогодення варто говорити про певну переорієнтацію в розумінні загального і спрощеного порядків.

Ю. Ю. Грибанов дотримується думки, що під спрощеним провадженням варто розуміти особливу, специфічну форму вирішення цивільно-правових спорів у рамках позовного провадження, що являє собою сукупність цивільних процесуальних правовідносин, в основу комплексного характеру яких покладено сукупність передумов матеріального та процесуального характеру [3, с. 69].

Н. Ю. Сакара наголошує на тому, що його не можна розглядати як субсидіарний порівняно з загальним позовним провадженням порядок, оскільки, незважаючи на те, що сторони можуть висловлювати свої міркування щодо його застосування, однак, остаточне рішення щодо процедури, в межах якої буде здійснюватися розгляд, приймає суд [4, с. 202].

Тим не менш, для початку варто визначити справи, які можуть розглядатися в порядку спрощеного провадження.

Виходячи з положень ЦПК у порядку спрощеного позовного провадження розглядаються: 1) малозначні справи; 2) що виникають із трудових відносин.

Що стосується терміну «малозначні справи», то варто окреслювати його як правову категорію, а не як оціночне поняття. Узагалі, виходячи з ч. 2 ст. 274 ЦПК суд може сам

обрати справу, котру розгляне у спрощеному провадженні, у випадку, коли така справа належить до його юрисдикції.

При цьому положення ч. 6 ст. 19 ЦПК дають перелік малозначних справ. Ними є: 1) справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (на 01.01.19 – 192 100 грн.); 2) справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду тільки за правилами загального позовного провадження, і справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (на 01.01.19 – 969,5 тис. грн.).

Справи у суді не можуть розглядатись у порядку спрощеного позовного провадження, коли вони є малозначними в силу властивостей, притаманних такій справі, дивлячись на ціну пред'явленого позову та його предмет.

Ще однією особливістю є те, що відповідач не може подавати зустрічний позов (ч. 4 ст. 193 ЦПК), позивач – за певних умов збільшувати розмір позовних вимог або змінювати предмет позову (ч. 5 ст. 274 ЦПК), оскільки вчинення таких процесуальних дій може вплинути на постановлення ухвали про перехід до розгляду справи за правилами загального позовного провадження.

Суд при визначенні віднесення таких справ до малозначних має значні дискреційні повноваження.

Тут ч. 3 ст. 274 ЦПК надає 8 пунктів коли справи можуть бути малозначними: 1) вартісна характеристика позову; 2) відношення сторін до справи; 3) захист позивача; 4) ступінь складності справи, її категорія; 5) наявність доказів, їх характер; 6) загальна кількість суб'єктів та учасників справи; 7) чи наявний у справі суспільний інтерес; 8) врахування думки сторін щодо розгляду справи за спрощеною процедурою.

ЦПК закріплює ще критерії, які мають бути враховані у випадку, коли справу хочуть розглянути у порядку спрощеного позовного провадження. Такими згідно зі статтею 274 ЦПК є: 1) справи, що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів та поділ майна подружжя; 2) справи, котрі стосуються спадкування; 3) справи про приватизацію державного житлового фонду; 4) справи про визнання необґрунтованими активів і їх витребування відповідно до глави 12 ЦПК; 5) справи, де ціна позову перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 6) інші вимоги, об'єднані з вимогами у спорах, вказаних у пунктах 1-5 частини цієї статті ЦПК.

Щоб спрощене позовне провадження було розпочато, суд має винести відповідну ухвалу, у котрій вкаже про строки для подання всіх заяв по суті справи – відзив, відповідь на відзив, заперечення відповідача (ст. 277, 278 ЦПК).

У випадку, коли відповідач у визначений ЦПК строк подає заяву із запереченням щодо розгляду справи у спрощеному провадженні, то суд, дослідивши усі заперечення зі сторони відповідача видає ухвалу про наступне:

- 1) залишити заяву відповідача без задоволення;
- 2) розглянути справу за правилами загального позовного провадження та заміну засідання для розгляду справи по суті підготовчим засіданням.

При цьому, відмовивши у задоволенні клопотання сторони про розгляд справи шляхом спрощеного позовного провадження, суд має керуватись наступними умовами:

- 1) коли предмет позову не відповідає грошовій сумі, що не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- 2) характер конфліктних правовідносин та предмет доказування у справі не вимагають проведення судового засідання з повідомленням сторін для повного та всебічного встановлення обставин справи.

Коли суд розглянув справу шляхом спрощеного позовного провадження, має бути винесено рішення, де обов'язково вказуються усі обставини справи, докази, та вказівка на те, що справа була малозначною.

Таким чином, зміни 2017 року, що стосувались нового ЦПК, внесли поняття малозначних справ, що стало приводом для розгляду їх шляхом спрощеного позовного провадження, яке, на нашу думку, є особливою процедурою розгляду та вирішення спорів у рамках загального позовного провадження.

Однозначно, створення інституту спрощеного позовного провадження є позитивним кроком, оскільки цей механізм значно прискорить розгляд справ у суді по суті, а також зекономить час, необхідний для розвантаження суддів. Тож, намагання спростити процедуру цивільного судочинства відображено у новому ЦПК, що значно полегшить цивільне судочинство значить зробити його більш доступним, звільнить себе від навантажень, що згодом прискорить розгляд усіх цивільних справ і зробить правосуддя більш доступним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 No 2147-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. No 48. Ст. 436. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19> (дата звернення 15.04.2019).

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення 15.04.2019).
3. Грибанов Ю.Ю. Рассмотрение дел в порядке упрощенного производства в гражданском и арбитражном процессе: сравнительное исследование правовых систем России и Германии: дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.15. Кемерово, 2007. 235 с.
4. Сакара Н.Ю. Спрошене позовне провадження як новела цивільного процесуального права. Проблеми цивільного права та процесу. Харків, 2018. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/25_05_2018/pdf/62.pdf.

ОДНОСТОРОННЯ ВІДМОВА ВІД ДОГОВОРУ У ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Зуєва О.М.

Студентка II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Грибачова І. П.

к. ю. н., доцент кафедри МСПЦПД ННІ права

Сумського державного університету

Не в усіх випадках, щоб захистити свої цивільні права потрібно звертатися до суду з відповідною позовною вимогою. Доволі часто позасудові способи захисту надають можливість учасникам зобов'язальних правовідносин із мінімальними матеріальними й часовими втратами захистити свої права та інтереси. Договірні зобов'язання містять у собі такий поширений захід оперативного впливу, як одностороння відмова від договору. А отже питання щодо комплексного дослідження односторонньої відмови від договору є актуальним та зумовлює доцільність його розгляду.

Теоретичною основою дослідження стали наукові праці вчених: С. О. Погрібного., О. І. Антонюк, Ю. Г. Басіна, С. М. Бервено, Т. В. Боднар, С. М. Братуся, М. І. Брагінського, В. В. Вітрянського, І. В. Волокан, В. П. Грібанова та інших вчених.

Законодавець зазначає, що відмова від договору так само, як і сам договір, є вольовою дією і тому має бути усвідомлена. Стаття 525 ЦК України говорить, що одностороння відмова від зобов'язання або одностороння зміна його умов не допускаються, якщо інше не встановлено договором або законом. Схожою є і ст. 598 ЦК України, де вказується, що припинення зобов'язання на вимогу однієї зі сторін допускається лише у випадках, встановлених договором або законом.

Науковці визначають, що для можливості односторонньої відмови від зобов'язання необхідною є наявність одночасно двох умов:

1) порушення зобов'язання, тобто його невиконання або неналежне виконання (ст. 610 ЦК). Тобто в разі належного виконання сторонами зобов'язання жодна з них не вправі відмовитися від зобов'язання в односторонньому порядку;

2) встановлення можливості односторонньої відмови в договорі або в законі.

На нашу думку прикладом можливості односторонньої відмови від договору може бути договір про надання послуг. Договір про надання послуг може бути розірваний, у тому числі шляхом односторонньої відмови від договору в порядку, на підставах, встановлених ЦК, іншим законом або за домовленістю сторін. Тобто одностороння відмова від договору може відбуватися у трьох випадках: на підставах, встановлених ЦК; на підставах встановлених іншими законами; за домовленістю сторін.

Одностороння відмова від зобов'язання може бути наслідком порушення зобов'язання, визначеним договором на підставі принципу свободи договору (ст. 627 ЦК). Такий наслідок порушення зобов'язання може бути передбачений законом. Так, наприклад, відповідно до ст. 782 ЦК наймодавець має право відмовитися від договору найму і вимагати повернення речі, якщо наймач не вносить плату за користування річчю протягом трьох місяців підряд.

Вибір особою такого наслідку порушення боржником зобов'язання, як одностороння відмова, не звільняє винну сторону від відповідальності за порушення. Тобто така сторона додатково має відшкодувати завдані порушенням збитки та сплатити неустойку, якщо вона передбачена договором або законом.

Відмова від зобов'язання означає односторонню волю кредитора. Він повідомляє боржника про свою відмову і з цього моменту зобов'язання вважається припиненим [3].

Аналізуючи ЦК України ми виокремили основні види односторонньої відмови від договору, а саме: 1) як санкцію за порушення умов договору другою стороною; 2) як право на вчинення односторонньої відмови без застосування мір цивільно-правової відповідальності; 3) як безпідставну відмову від договору за відсутності порушень умов договору другою стороною з покладенням на сторону, що відмовилася, негативних правових наслідків, передбачених договором або законом [4].

Односторонню відмову від зобов'язання в разі його порушення вчені поділяють на два види заходів оперативного впливу: повну відмову від зобов'язання та часткову відмову від зобов'язання. Повна відмова від зобов'язання в цивільному законодавстві та правовій доктрині відома як відмова від договору. Особливість її застосування полягає в тому, що вона спричиняє припинення зобов'язання в повному обсязі. Водночас відмова від договору визнається заходом універсального характеру. На відміну від повної відмови від зобов'язання, часткова відмова спричиняє лише зміну його умов. У юридичній

літературі до часткової відмови від зобов'язання відносять такі заходи оперативного впливу, як відмова від прийняття неналежного виконання та відмова від зустрічного задоволення в результаті неналежного виконання зобов'язання [1, с. 151].

Науковці доволі часто зазначають, що одностороння відмова від зобов'язання означає застосування таких заходів оперативного впливу: 1) відмова від договору; 2) відмова від прийняття неналежного виконання; 3) відмова від зустрічного задоволення в результаті неналежного виконання зобов'язання [2, с. 410].

Вищевикладене дозволяє дійти висновку, що договором або законом може передбачатися одностороння відмова від зобов'язання. В загальних положеннях про зобов'язання ЦК не визначені конкретні підстави односторонньої відмови від зобов'язання, але ст. 615 ЦК надає стороні право на відмову від зобов'язання частково або повністю у разі порушення цього зобов'язання другою стороною. Натомість вони визначаються в нормах, що регулюють окремі види договірних зобов'язань (наприклад статті 665, 849).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав / В.П. Грибанов. – М. : Статут, 2000. – 411 с.
2. Погрібний С.О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.03 / С.О. Погрібний. – К., 2009. – 36 с. 4. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права (по изд. 1907 г.) / Г.Ф. Шершеневич. – М. : Спарк, 1995. – 556 с.
3. Цивільний кодекс України : [наук.-практ. коментар] / [Є.О. Харитонов, І.М. Кучеренко, О.І. Харитонova та ін.] ; за ред. Є.О. Харитонova. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2006. – 1200 с.
4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – Т. 2. – 2013. – 1120 с.

СКАСУВАННЯ ІНСТИТУТУ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ЗАПОРУКА ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРАВЕДЛИВОГО СУДУ

Орлов О.Л.

Студент III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Щербак С.В.

к. ю. н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Серед численних статистичних досліджень, що проводяться в Україні, центральну увагу привертає вивчення ставлення громадян до судової гілки влади. Як свідчать дані об'єктивної статистики, отримані з різних джерел, населення демонструє критично низький рівень довіри до українських судів.

Згідно з результатами, отриманими в жовтні 2017 р. соціологічною службою Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова та проектом Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні», респонденти виявили надзвичайно низький рівень довіри до вітчизняної судової системи. Про свою повну недовіру до судів та судової системи в цілому повідомили 80,9 % опитаних. З них місцевим судам не довіряють 77,4 %, Вищому антикорупційному, Верховному та Конституційному судам України відповідно – 86,3, 72,0 та 66,8 %. При цьому свою довіру висловили лише 9,3 % опитаних. Характерно, що рівень недовіри до державного апарату досяг 80,7 %, у зв'язку з чим негативне ставлення до судової гілки влади не можна вважати простим збігом обставин. Зрозуміло, що подібна ситуація, що склалася навколо вітчизняної судової системи, є відображенням процесів, що охопили всі сфери суспільного та державного життя в Україні та набули ознак хронічної системної кризи [1, с. 2, 4, 25].

Такі висновки впливають, наприклад, з дослідження Інституту соціології Національної академії наук України, згідно з яким переважна більшість населення України, що оцінюється приблизно в 90 %, проживає за межею крайньої бідності та злиднів в стані постійного прихованого голодування, тобто знаходиться перед постійною загрозою голодної та холодної смерті і смерті від хворіб і в стані прискорено прогресуючого загального зубожіння, поневолення і вимирання [2]. Причому самі стандарти життя для даної переважної частини населення знаходяться між межею крайньої бідності, тобто злиднів, і межею екстремальної бідності і крайньої знедоленості, не досягаючи межі не тільки звичайної, але й абсолютної бідності [3, с. 19, 48].

З іншого боку, вся небезпека даної ситуації посилюється позбавленням або обмеженням населення України на законодавчому рівні можливості захистити себе від

відповідних штучно створених нестерпних життєвих умов, у тому числі через запровадження перешкод у сфері реалізації права на справедливий судовий захист.

Як відомо, дане конституційне право, будучи спеціально захищеним, відноситься до основоположних, тобто таких, які не підлягають обмеженню ні за яких умов, у тому числі в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Причому, така заборона обмеження права на судовий захист, яка встановлена на найвищому конституційному рівні, є абсолютною та не допускає жодних виключень або відступів. Та незважаючи на це, вона прямо нехтується на рівні кодифікованого права, яке по відношенню до норм конституційного права носить підпорядкований характер та за визначенням не може знаходитись у протиріччі з ними. Зокрема, якщо Конституція України, що є основним законом держави та має найвищу юридичну силу, встановлює пряму заборону на обмеження права на судовий захист, - то чинний Цивільний процесуальний кодекс ігнорує таку заборону та прямо порушує її через інститут наказного провадження.

Даний інститут вперше запроваджено до вітчизняного законодавства 18 березня 2004 р. з прийняттям нового Цивільного процесуального кодексу, і з того часу, попри явні, безсумнівні та незаперечні ознаки неконституційності, його збережено в усіх подальших 75 редакціях кодексу.

Згідно офіційного визначення та тлумачення, судовий наказ, що регламентується інститутом наказаного провадження, задекларовано як особливу форму судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених ст.161 ЦПК України [4].

Серед таких вимог за теперішніх кризових умов, в яких знаходяться українське суспільство та держава, найбільшу увагу привертають, передусім, вимоги про стягнення коштів за рахунками щодо оплати житлово-комунальних послуг, у тому числі з урахуванням індексу інфляції та 3 відсотків річних, нарахованих заявником на висунуту суму. Особливої гостроти дане питання для населення України набуває у контексті неприродньо високого та необґрунтованого рівня таких тарифів, які повністю прив'язані до курсу обміну валют, що, за деякими розрахунками, завищено НБУ більш ніж на 900 % або більш ніж у 9 разів [5, с. 57, 58].

На даний момент, коли в державі через прийняття, підписання та введення в дію нового Закону «Про житлово-комунальні послуги» відбувається обмеження права приватної власності в багатоквартирних будинках та агресивне запровадження завуальованих типово більшовицьких інститутів зовнішнього управління, колективної власності, колективного споживання послуг та колективних договорів, тобто фактична

реанімація колективізації 1920 – 1940-х р.р. та колгоспної системи, дане питання грає особливо важливу та принципову роль. При цьому з урахуванням трагічної та катастрофічної ситуації, що склалася в суспільстві та державі, віднесення житлово-комунальних послуг, що регулюються саме вказаним законом, який фактично реанімує колективізацію, до сфери дії інституту наказного провадження викликає особливе занепокоєння та повністю виправдані питання щодо дійсної мети таких нововведень, оскільки в Україні колективізація як елемент більшовицької політики державного терору вже прямо засуджена та визнана геноцидом.

Найбільшу кількість запитань викликає сам порядок розгляду заяв про видачу судового наказу, оскільки такий розгляд, згідно зі ст.167 ЦПК України [4], проводиться судом без судового засідання і повідомлення сторін. З іншого боку, не менше запитань викликає вживання законодавцем відносно особи, щодо якої подано заяву про видачу судового наказу, терміну «боржник», оскільки в результаті такого підходу безпідставно присвоюється негативний статус одній зі сторін і надається пряме сприяння іншій. Тобто в ситуації, коли без процесу доказування лише на підставі самого факту звернення заявника до суду протилежна особа опиняється у відверто невігідному становищі, будучи при цьому позбавленою можливості захищатися та доводити свою невинуватість та правоту, за визначенням прямо порушується задекларована засада справедливості та неупередженості та як такі нівелюються самі інститути суду та судочинства. Окреме занепокоєння викликає ситуація, в якій таке порушення офіційно санкціоноване законодавчим органом, який призначений відстоювати права, свободи та інтереси громадян, а не порушувати та утискати їх.

Крім того, повністю абсурдним та відверто нелогічним видається формулювання, закріплене у статті 19 ЦПК України. [4] Згідно з ним, наказне провадження призначене для розгляду справ за заявами про стягнення грошових сум незначного розміру, щодо яких відсутній спір або про його наявність заявнику невідомо. Очевидним є той факт, що розмір грошових сум не є абсолютною величиною та у кожному конкретному випадку їх значущість або незначущість повинна з'ясовуватися, виходячи з матеріального становища особи. Так само наявність спору беззаперечно підтверджується вже самим фактом звернення особи до суду за ситуації, в якій одна зі сторін відмовляється чи не погоджується виконувати або не виконує вимогу іншої сторони, тим самим демонструючи свою незгоду з пред'явленими вимогами та оспороюючи їх, оскільки за відсутності спору взагалі відсутні підстави для звернення до суду. Виходячи з цього, не витримує ніякої критики припущення законодавця щодо можливої необізнаності заявника з наявністю спору як підстави для звернення до суду з заявою про видачу судового наказу. Зрозуміло,

що у заявника завжди є відповідна можливість припустити або встановити факт наявності спору, виходячи з прямої відмови опонента від задоволення пред'явлених до нього вимог або їх невизнання чи невиконання. Більш того, в даній ситуації, що набула особливої актуальності для сучасної України, зокрема, при стягненні коштів за рахунками щодо оплати житлово-комунальних послуг, варто пам'ятати про презумпцію невинуватості та правоти споживача та презумпцію винуватості та неправоти виконавця, постачальника та виробника, яка діє у нормах вітчизняного цивільного права, що становлять предмет будь-якого цивільно-правового позову, та відповідно до якої будь-які нечіткості та двозначності завжди тлумачать на користь споживачів.

Беззаперечно, саме розглянутий підхід вітчизняного законодавця, який фактично санкціонував порушення права на справедливий та неупереджений суд, виступає однією з основних причин надзвичайно високого рівня недовіри населення до державного апарату. При цьому, існують всі підстави розглядати однією з основних причин критично високого рівня недовіри населення до такої складової державного апарату як судова влада застосування судами процедури наказного провадження, за своєю сутністю спрямованого проти українського народу, замість виконання ними свого безпосереднього та принципового обов'язку щодо забезпечення засади верховенства права та закону та підняття питання про відверту неконституційність такого інституту та його негайне скасування.

Виходячи з цього, одним зі шляхів підвищення рівня довіри населення до судової системи і державної влади та запорукою відновлення та забезпечення засади справедливого та неупередженого суду може стати як найшвидше визнання інституту наказного провадження неконституційним та його скасування. Важливо завжди пам'ятати, що такий інститут ні за яких умов не можна вважати ані справедливим та неупередженим, ані конституційним, ані таким, що взагалі має будь-яке відношення до судочинства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Звіт за результатами соціологічного дослідження «Ставлення громадян України до судової системи». К.: Український центр економічних і політичних досліджень ім. Олександра Разумкова, Рада суддів України, Проект Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні», 2017. 28 с.
2. В Україні бідними являються 90 % громадян. URL: <https://www.minprom.ua/news/228360.html> (дата звернення: 18.04.2019).

3. Доклад Межучрежденческой группы экспертов по показателям достижения целей в области устойчивого развития от 19.02.2016г. № E/CN.3/2016/2/Rev.1. ООН: Экономический и Социальный Совет. 77 с. URL: <https://unstats.un.org/unsd/statcom/47th-session/documents/2016-2-IAEG-SDGs-Rev1-R.pdf> (дата звернення: 18.04.2019).
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 04.11.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 18.04.2019).
5. Орлов О.Л. Колективні трудові спори: фундаментальна причина виникнення // Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м.Одеса, 18-19 січня 2019 року. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2019. 84 с.

ПРАВОВА ПРИРОДА ПЛАТЕЖІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОХОРОНОЮ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Плотнікова М.В.

*к.ю.н., доцент кафедри МСПЦПД ННІ права
Сумського державного університету*

Загальні положення щодо правової охорони об'єктів авторського права визначені у Книзі IV Цивільного кодексу України [1], деталізація яких здійснюється у Законі України “Про авторське право і суміжні права” [2]. У зв'язку з реалізацією майнових прав на цей вид об'єктів права інтелектуальної власності законодавство передбачає сплату різного роду платежів, які мають різний характер, підстави та порядок сплати, тому уявляється доцільним розглянути їх правову природу докладніше.

Основний вид платежів – це кошти, що сплачуються за використання об'єктів авторського права згідно укладених авторських договорів. Відповідно до ч. 2 ст. 33 зазначеного Закону авторська винагорода визначається у договорі у вигляді відсотків від доходу, отриманого від використання твору, або у вигляді фіксованої суми чи іншим чином, при цьому її ставки не можуть бути нижчими за мінімальні ставки, встановлені Кабінетом Міністрів України. Не зважаючи на закріплення розмірів мінімальних ставок, зазначені платежі мають цивільно-правовий характер.

У зв'язку з тим, що використання деяких об'єктів авторського та суміжних прав може здійснюватися великою кількістю користувачів, а укладання договорів з правласниками у кожному випадку важко реалізувати, в західноєвропейських країнах склалася система збору винагороди за використання таких об'єктів через організації

колективного управління. В Україні розвиток цієї системи пройшов вже декілька етапів і на даний час Законом України “Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав” [3] внесені суттєві зміни в порядок збору та виплати цієї винагороди. Відповідно до абз. 3 ч. 5 ст. 12 цього Закону запроваджено розширене колективне управління майновими правами на об’єкти авторського права і (або) суміжних прав, яке здійснюється у таких сферах: 1) публічне виконання музичних недраматичних творів з текстом і без тексту, включно з тими творами, що включені до складу аудіовізуальних творів; 2) публічне сповіщення музичних недраматичних творів з текстом і без тексту, включно з тими творами, що включені до складу аудіовізуальних творів, крім кабельної ретрансляції; 3) право на справедливую винагороду, спільну для виконавців та виробників фонограм (відеограм), за публічне виконання фонограм і зафіксованих у них виконань чи публічну демонстрацію відеограм і зафіксованих у них виконань, опублікованих для використання з комерційною метою; 4) право на справедливую винагороду, спільну для виконавців та виробників фонограм (відеограм), за публічне сповіщення фонограм і зафіксованих у них виконань, відеограм і зафіксованих у них виконань, опублікованих для використання з комерційною метою, крім кабельної ретрансляції. Згідно з ч. 3 ст. 20 Закону користувачі зобов’язані до початку використання у своїй діяльності об’єктів авторського права і (або) суміжних прав, крім випадків, передбачених цим Законом та Законом України “Про авторське право і суміжні права”, укласти з організацією колективного управління, яка здійснює управління майновими правами у відповідній сфері, договір про використання об’єктів авторського права і (або) суміжних прав. Тарифи за використання об’єктів авторського та суміжних прав визначає організація колективного управління (ч. 2 ст. 20 цього Закону). Зазначене свідчить про обов’язковість для користувача сплачувати відповідні кошти організаціям колективного управління та неможливість вплинути на розмір таких відрахувань. Однак зазначена обов’язковість є лише способом реалізації прав правовласників, визначених у Цивільному кодексі та Законі України “Про авторське право і суміжні права”, і, на відміну від обов’язкових платежів до бюджетів чи цільових фондів, забезпечує реалізацію приватних інтересів. Свідченням цього є і положення ч. 12 ст. 13 цього Закону, в якій правовласникам надається право вилучити свої майнові права з управління організації, що акредитована для здійснення розширеного колективного управління правами, та здійснювати управління майновими правами самостійно. Тобто можна констатувати, що плата, яку збирають організації колективного управління у випадках розширеного колективного управління майновими правами авторів, також має цивільно-правовий характер, незважаючи на наявність посередника, який визначає розмір цієї плати.

Платежем, підстави та порядок сплати якого відрізняються від попередніх, є виплата у зв'язку з запровадженням в Україні права слідування (ст. 448 Цивільного кодексу України, та ст. 27 Закону України “Про авторське право і суміжні права”), що передбачає право автора або спадкоємців автора оригіналу художнього твору чи оригіналу рукопису літературного твору на частку від суми його публічного продажу. Відповідно до ч. 6 ст. 12 Закону України “Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав” устанавлюється, що до сфер, в яких здійснюється обов'язкове колективне управління об'єктами авторського права і (або) суміжних прав, належить право слідування щодо творів образотворчого мистецтва. Таким чином, на законодавчому рівні визначено розмір даного платежу, підстави та порядок сплати, зокрема обов'язковою є участь посередника у вигляді акредитованої організації колективного управління. О. Мисенко слушно зазначає, що право слідування є водночас і правом вимоги за грошовим зобов'язанням, і обтяженням права власності на оригінальний примірник твору [4]. Не зважаючи на деякі особливості, можна визначити цивільно-правовий характер і цього платежу.

Ще одним платежем, пов'язаним з охороною об'єктів авторського права є збір за державну реєстрацію права автора на твір. Так, Закон України “Про авторське право і суміжні права”, незважаючи на закріплення автоматичності охорони об'єктів авторського права, передбачає можливість засвідчення авторства (авторського права) на оприлюднений чи не оприлюднений твір, факту і дати опублікування твору чи договорів, які стосуються права автора на твір, у будь-який час впродовж строку охорони авторського права шляхом реєстрації свого авторського права у відповідних державних реєстрах. Порядок такої реєстрації та розмір зборів за проведення цієї реєстрації визначено у Постанові Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1756 [5]. Якщо розглядати правову природу збору, який сплачується у цьому випадку, то він має характер адміністративного збору, що сплачується за надання адміністративної послуги. Відповідно до Закону України “Про адміністративні послуги” адміністративна послуга – результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону [6]. Щоправда, у ч. 3 ст. 11 зазначеного Закону зазначається, що розмір плати за надання адміністративної послуги (адміністративного збору) і порядок її справляння визначаються законом з урахуванням її соціального та економічного значення. Таким чином, слід констатувати, що в цьому випадку відбувається порушення принципу встановлення адміністративного збору та

порядку його справляння законом [7], тому доцільно вирішити зазначені питання на законодавчому рівні.

Завершуючи характеристику платежів, пов'язаних з охороною об'єктів авторського права, спробуємо визначити правову природу платежу, сплату якого передбачено ч. 3 ст. 30 Закону України “Про авторське право і суміжні права” – це плата за використання на території України творів, що стали суспільним надбанням. Зазначені платежі уповноважений запроваджувати Кабінет Міністрів України, причому, на наш погляд, є абсолютно необґрунтованим визначено канал їх надходження – фонди творчих спілок України. Розміри цих відрахувань визначені у Постанові Кабінету Міністрів України від 3 березня 1992 р. № 108 [8]. У ст. 21 Закону України “Про професійних творчих працівників та творчі спілки” зазначені відрахування визначаються одним з джерел формування майна та коштів творчих спілок [9]. Згадана Постанова № 108 встановлює розміри відрахувань до Літературного фонду України, Музичного фонду України, Театрального фонду України, Журналістського фонду України, Кінематографічного фонду України, Художнього фонду України, Фонду народного мистецтва України, Фонду фотомистецтва України, а також визначає суб'єктів, які зобов'язані здійснювати такі відрахування. Правова природа цих платежів не може вважатися цивільно-правовою, адже одержувачем виступає не конкретний правласник, а відповідна творча спілка, розмір відрахувань визначено нормативно-правовим актом, змінити який користувач не має права. І водночас, такий платіж не є адміністративним збором, адже особа, що використовує об'єкт зазначені об'єкти авторського права, не отримує адміністративної послуги від суб'єкта владних повноважень. Тобто це обов'язковий платіж, що стягується до недержаних фондів, напрями використання яких жодним чином не врегульовані, відповідно відбувається перерозподіл фінансових ресурсів, що здійснюється за межами фінансово-правового регулювання, в тому числі з відсутністю державного контролю за використанням таких коштів. На нашу думку, встановлення обов'язкових платежів, що мають публічний, а не приватний характер, повинно здійснюватися для задоволення публічного інтересу з дотриманням принципів управління публічними фінансами, тому окреслена проблема спеціальних відрахувань до творчих спілок потребує свого вирішення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>.
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.

3. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав : Закон України від 15 травня 2018 року № 2415-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19#n552>.
4. Мисенко О. Право слідування (“droit de suite”): правова природа та колективне управління. URL: <https://blog.liga.net/user/amyisenko/article/31524>.
5. Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1756. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1756-2001-%D0%BF>.
6. Про адміністративні послуги : Закону України від 6 вересня 2012 року № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>.
7. Плотнікова М. В. Адміністративний збір: деякі проблеми правового регулювання. Концептуальні засади реформування адміністративного права та фінансового права України в сучасних умовах: матеріали Всеукраїнського круглого столу (м. Київ, 2 листопада 2018 р.). Київ, 2018. С. 121.
8. Про розміри відрахувань до фондів творчих спілок України за використання творів літератури та мистецтва : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 1992 р. № 108. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108-92-%D0%BF>.
9. Про професійних творчих працівників та творчі спілки : Закон України від 7 жовтня 1997 року № 554/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-%D0%B2%D1%80>.

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СПОЖИВАЧІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Бойко В.Б.

*к.ю.н., суддя Апеляційного суду Сумської області у відставці, доцент кафедри
міжнародних відносин
Сумського національного аграрного університету*

Суспільне життя постійно розвивається та ускладнюється. Розвиток ринкових відносин, свободи підприємництва, конкуренції виробників товарів та надавачів послуг наповнюють вітчизняний ринок, розширюють можливості вибору товарів та послуг. Проте Держпродспоживслужба України відмічає, що суб'єктами господарювання найбільш часто допускаються такі порушення прав споживачів, як відсутність необхідної інформації про продукцію, її виготовлення або реалізація з порушенням вимог нормативно-правових актів стосовно безпеки для життя та здоров'я, порушення правил торгівлі та умов договору, відмова споживачам в реалізації їх прав при придбанні

продукції неналежної якості, діяльність, що вводить споживача в оману або є агресивною. З урахуванням цього, держава має належним чином регулювати відносини, пов'язані з захистом споживачів.

За змістом ст. 42 Конституції України [1], держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт. Захист прав споживачів здійснюють спеціально уповноважені органи виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів, місцеві державні адміністрації, інші державні органи, органи місцевого самоврядування. Важливе місце в питанні захисту прав споживачів посідає судовий захист їх порушених прав та інтересів.

Як відомо, відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками, продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності регулюються, насамперед Законом України від 12 травня 1991 р. №1023-ХІІ «Про захист прав споживачів» (далі – Закон) [2]. Відповідно до преамбули Закону, він регулює відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності, встановлює права споживачів, а також визначає механізм їх захисту та основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів.

В загальному вигляді права споживачів перелічено у ст. 4 Закону, якою передбачено, що споживачі під час придбання, замовлення або використання продукції мають право в т.ч. на: захист своїх прав державою; належну якість продукції та обслуговування; безпеку продукції; необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію про продукцію; відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції.

Верховний Суд України у п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 квітня 1996 року №5 «Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів» роз'яснив, що оскільки Закон не визначає певних меж своєї дії, тому до відносин, які ним регулюються, належать, зокрема, і ті, що виникають із договорів купівлі-продажу, майнового найму, побутового прокату, безоплатного користування майном, підряду, доручення, перевезення громадян та їх вантажу, комісії, схову, страхування, із договорів про надання фінансово-кредитних послуг для задоволення власних побутових потреб громадян [3].

Пунктом 22 ч. 1 ст. 1 Закону визначено, що споживач - це фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб. З урахуванням даної норми, а також положень ст.ст. 1, 19 та 48 ЦПК України робимо висновок про те, що правовідносини, які виникають між споживачами

товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг, є цивільними, а судовий захист прав споживачів здійснюється судами за правилами цивільного судочинства та в порядку позовного провадження.

Цивільне законодавство України, на жаль, не містить визначення поняття способів захисту цивільних прав та інтересів. Деякі правники визначають спосіб захисту цивільних прав як засіб чи спосіб впливу, визначений законом. Спосіб захисту також визначають також як конкретні закріплені чи санкціоновані законом правоохоронні заходи, за допомогою яких усуваються порушення прав і здійснюється вплив на правопорушника.

Порушене суб'єктивне право особи підлягає примусовому захисту способами, передбаченими чинним законодавством, до яких відносяться матеріально-правові та процесуально-правові. Матеріально-правові способи полягають у визначенні способів захисту права і охоронюваного інтересу з метою усунення перешкод на шляху їх здійснення через відновлення чи визнання прав, встановлення правового стану особи або певних фактів тощо. Процесуально-правові способи полягають у визначенні кола суб'єктів, порядку розгляду справ та виконання рішень і є формою захисту прав. Коло суб'єктів та категорії справ, які мають право розглядати уповноважені органи, визначається їх юрисдикцією.

О.П. Вершинін спосіб захисту визначає як конкретні дії, що безпосередньо направлені на відвернення перепон на шляху здійснення права. Тобто це вимога управленої особи до зобов'язаної. Науковець запропонував також класифікацію матеріально-правових способів захисту порушених цивільних прав, залежно від меж дії на порушника у рамках юрисдикційних форм він поділяє способи на:

- відновлювальні – це способи, спрямовані на відновлення становища, що існувало до порушення;
- припиняючі – це способи, спрямовані на припинення дій, що порушують права та інтереси, що забезпечують можливість безперешкодної реалізації прав;
- штрафні – це способи, пов'язані з додатковими неприємними наслідками для порушника [4, с. 32-37, 384].

Верховний Суд України, в проведеному кілька років тому аналізі практики застосування судами ст. 16 Цивільного кодексу України також зазначив, що виокремлюють матеріальний і процесуальний аспекти захисту цивільних прав та інтересів. Матеріально-правовий аспект захисту цивільних прав та інтересів насамперед полягає в з'ясуванні, чи має особа таке право або інтерес та чи були вони порушені або було необхідним їх правове визначення. Процесуально-правовий аспект захисту права полягає в тому, що згідно з ЦПК України, суди розглядають в порядку цивільного

судочинства справи щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають в т.ч. із цивільних відносин.

Як неодноразово орієнтував в своїх рішеннях вищий орган в системі судів загальної юрисдикції України, застосування конкретного способу захисту цивільного права залежить як від змісту суб'єктивного права, за захистом якого звернулася особа, так і від характеру його порушення. З цією метою сторонам та суду потрібно визначитися з характером спірних правовідносин, змістом порушеного права позивача, а також можливістю його захисту в обраний позивачем спосіб.

Частиною 2 статті 16 ЦК України встановлено способи захисту цивільних прав та інтересів судом, які мають універсальний характер, можуть застосовуватись до більшості відповідних суб'єктивних прав. Проте згаданий перелік способів захисту цивільних прав чи інтересів не є вичерпним. Відповідно до абз. 2 п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК, суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом.

На нашу думку, вкрай прогресивне положення наразі закріплено у ст. 5 ЦПК України, відповідно до якої, здійснюючи правосуддя, суд захищає права, свободи та інтереси фізичних осіб у спосіб, визначений законом або договором. У випадку, якщо закон або договір не визначають ефективного способу захисту порушеного, невизнаного або оспореного права, свободи чи інтересу особи, яка звернулася до суду, суд відповідно до викладеної в позові вимоги такої особи може визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону.

Такі новели в цивільному процесуальному законодавстві України цілком узгоджуються з практикою Європейського суду з прав людини. Останній послідовно у своїх рішеннях зазначає, що ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод вимагає на національному рівні надати людині такі міри правового захисту, що дозволили б компетентному державному органу надавати відповідний судовий захист. Засіб захисту повинен бути ефективним як у законі, так і на практиці, зокрема, у тому сенсі, щоб його використання не було ускладнене діями або недоглядом органів влади відповідної держави (п. 75 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Афанасьєв проти України» від 5 квітня 2005 року. Отже, мова йде про те, щоб обраний позивачем засіб захисту повинен забезпечити реальне поновлення порушеного права, а у разі неможливості такого поновлення – гарантувати особі можливість отримати відповідне відшкодування.

Таким чином, відмічаємо, що на сьогоднішній день як позивачі, так і суди мають широкі можливості при обранні джерела права для вирішення конкретного спору, ефективного способу захисту цивільних прав, в т.ч. і такого, що прямо не передбачений

законом або договором. Нажаль, мусимо констатувати, що в окремих випадках суди не задовольняють позовні вимоги з посиланням на невідповідність обраного позивачем способу захисту прав та інтересів положенням ст. 16 ЦК України або іншого Закону. Вважаємо, що в подібних випадках слід виходити із загальних засад захисту прав, свобод та інтересів, визначених Конституцією України та Конвенцією.

Існують особливості захисту у правовідносинах, що виникають за участю споживачів товарів, робіт і послуг, захист їх прав та інтересів здійснюється як способами, встановленими гл. 3 ЦК, так і іншими способами, передбаченими актами цивільного законодавства відповідно до змісту цього права, способу його порушення та наслідків, що їх спричинило порушення.

Зокрема, Закон встановлює для захисту певних прав споживачів спеціальні способи захисту прав. Проте слід зазначити, що перелічені права споживачів та, відповідно, і способи їх захисту, не є вичерпними. Наприклад, у разі виявлення протягом встановленого гарантійного строку істотних недоліків, які виникли з вини виробника товару (продавця, виконавця), або фальсифікації товару, підтверджених за необхідності висновком експертизи, споживач, в порядку та у строки, що встановлені законодавством і на підставі обов'язкових для сторін правил чи договору, має право за своїм вибором вимагати від продавця або виробника: 1) розірвання договору та повернення сплаченої за товар грошової суми; 2) вимагати заміни товару на такий же товар або на аналогічний, з числа наявних у продавця (виробника), товар (ч. 1 ст. 8 Закону).

При придбанні товару належної якості споживач має право обміняти непродуктивний товар належної якості на аналогічний у продавця, в якого він був придбаний, якщо товар не задовольнив його за формою, габаритами, фасоном, кольором, розміром (ч. 1 ст. 9 Закону).

З урахуванням вищенаведеного, можна зробити наступні висновки. Підписавши Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, наша держава взяла на себе зобов'язання забезпечити високий рівень захисту прав споживачів. У зв'язку з цим, пріоритетними напрямками національної політики повинні стати створення системи захисту прав споживачів, інформування та освіта населення, забезпечення якості і безпеки товарів, продуктів, сировини, послуг, вдосконалення законодавства про захист прав споживачів. Вирішення цих питань якісно вплине на підвищення життєвого рівня населення.

Практика застосування судами норм матеріального права в частині визначення способів захисту прав та інтересів споживачів потребує вдосконалення, а нормативне регулювання даних правовідносин, в деяких випадках, - змін на законодавчому рівні.

Зокрема, вкрай проблемним є питання відшкодування споживачам заподіяної суб'єктами господарювання моральної шкоди.

Споживачі товарів, робіт та послуг, у відповідності до положень ст.ст. 6 та 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, мають право на доступ до правосуддя та на ефективні способи захисту прав. На практиці це означає, що особа має право пред'явити в суді таку вимогу на захист цивільного права, яка відповідає змісту порушеного права та характеру правопорушення. Пряма чи опосередкована заборона законом на захист певного цивільного права чи інтересу не може бути виправданою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. – №30. – Ст. 141.
2. Закон України від 12 травня 1991 р. №1023-ХІІ «Про захист прав споживачів» з наступними змінами // Відомості Верховної Ради. – 1991. – №30. – Ст. 379.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 квітня 1996 року № 5 «Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-96/>
4. Вершинин А.П. Выбор способа защиты гражданских прав / А.П. Вершинин. – СПб. : СФПК СПбУ, 2000. – С. 32-37, 384.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Соколенко О. П.

Студент III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Щербак С. В.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Розвиток комунікаційних та інформаційних технологій зумовив появу електронних судів. Так у Сінгапурі діє Система електронної подачі документів (Electronic Filing System), котра з 2000 р. є обов'язковою при подачі документів у цивільних справах; Інтегрована електронна система цивільних позовів (Integrated Electronic Litigation System).

Для України електронне судочинство є новелою, бо тільки починає впроваджуватися, тому особливої уваги заслуговує позиція А. Ю. Каламайка, котрий пропонує такі форми застосування електронних технологій у цивільному судочинстві:

- 1) звернення до суду в електронній формі, що, на думку дослідника, потребує розробки

необхідного програмного забезпечення для здійснення з електронними документами необхідного циклу дій із їх реєстрації (фіксація часу отримання заяви, надсилання позивачу (заявникові) підтвердження її отримання, формування справи та передача її судді для вчинення подальших процесуальних дій); 2) внутрішній документообіг охоплюватиме документи, які фіксують окремі процесуальні дії під час здійснення судочинства і які повинні складатись та існувати в електронній формі, а роздруковуватися лише за необхідності (наприклад, за клопотанням осіб, які беруть участь у справі), що сприятиме економії часу працівників суду й матеріальних ресурсів; 3) ведення зовнішньої кореспонденції (тобто весь документообіг) має бути, на думку вченого, максимально переведено на безпаперову основу, адже нині вручення більшості судових викликів і повідомлень прямо залежить від роботи не залученої до правосуддя сторони – пошти [1, с. 60–162]; 4) запровадження електронного суду в Україні, що стало можливим у результаті прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі у судовому засіданні в режимі відео конференції» від 04.07.2012 № 5041–VI [2]; 5) використання електронних засобів доказування в цивільному процесі стало можливим у результаті широкого розповсюдження електронного листування, проте потребує законодавчого регулювання питань достовірності й допустимості цих засобів доказування в судовому засіданні [1, с. 160–162].

Так його думка повністю збігається з Рекомендація Rec (2001) 3 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій» згідно якої передбачається: 1) відкриття провадження за допомогою електронних засобів; 2) здійснення подальших процесуальних дій у рамках провадження в середовищі електронного документообігу; 3) одержування відомостей про хід справи шляхом одержання доступу до судової інформаційної системи; 4) одержання інформації про результати провадження в електронній формі [3].

Згідно ст. 14 ЦПК у судах скоро буде функціонувати Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система. Тобто це система яка відповідно до закону забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції [4].

Окрім цього згідно п. 6 ст. 14 ЦПК адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, державні органи, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в

обов'язковому порядку. Інші особи реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в добровільному порядку [4].

Для участі у електронному цивільному судочинстві учасникам судового процесу потрібно зареєструвати свої офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, тоді суд зможе надсилати будь-які документи у справах, в яких такі особи беруть участь, виключно в електронній формі шляхом їх направлення на офіційні електронні адреси таких осіб, що не позбавляє їх права отримати копію судового рішення у паперовій формі за окремою заявою. При використанні електронної форми судочинства для посвідчення процесуальних документів буде використовуватися електронний підпис.

Поява електронного судочинства призведе до появи електронних доказів. Згідно ч.1 ст.100 електронним доказом є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [3].

Електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис» [5]. Наразі цей закон втратив чинність замість нього діє Закон України «Про електронні довірчі послуги» [6], тому електронний цифровий підпис та посилений сертифікат відкритого ключа, що його підтверджує, видані відповідно до вимог старого Закону України «Про електронний цифровий підпис» [5] після набрання чинності нового Закону України «Про електронні довірчі послуги» [6], можуть використовуватися користувачами електронних довірчих послуг, кваліфікованими надавачами електронних довірчих послуг, які продовжують їх обслуговувати, відповідно як кваліфікований електронний підпис та кваліфікований сертифікат електронного підпису до закінчення строку дії посиленого сертифіката відкритого ключа та протягом двох років з дня набрання чинності Закону України «Про електронні довірчі послуги» [6].

Серед проблем, які можуть виникнути при подачі та застосуванні електронних доказів у цивільному судочинстві, варто відзначити проблему оригіналу електронного доказу. У ЦПК немає чітких критеріїв того, який електронний доказ є оригіналом, а який –

копією. Адже оригінали таких доказів, як і копії, найчастіше будуть розміщені на сторонніх електронних веб ресурсах, серверах або пристроях (диски, карти пам'яті, тощо). Взагалі ЦПК не регламентує як оцінювати критерій допустимості електронних доказів. Тому треба доповнити ст.100-101 ЦПК текстом який буде регламентувати оцінку допустимості електронних доказів та чітко відмежовуватиме оригінал електронного доказу від його копії.

Інша проблема використання електронних доказів у цивільному судочинстві полягає у відсутності якісного сучасного обладнання судів для зчитування електронних доказів. Також до проблем, які можуть викликати електронні докази, можемо віднести і складність виявлення фальсифікацій, підроблених документів, оскільки екран ніколи не дасть належну якість та інші фізичні особливості оформлення документа.

Ще однією проблемою електронного судочинства є належна безпека і захист персональних даних від злочинного втручання. Тому варто створити внутрішню команду професійних ІТ-спеціалістів, яка буде обслуговувати і захищати Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

Отже, впровадження електронного судочинства в Україні, забезпечить прозорість та доступності до правосуддя, зекономить кошти державного бюджету та підвищить якість роботи судів. Проте поява електронного судочинства призведе до низки проблем зазначених вище, які можна вирішити шляхом внесення відповідних змін у національне законодавство і закупівлі сучасного обладнання для здійснення правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Каламайко А.Ю. Електронні технології в цивільному процесі: постановка проблеми / А.Ю. Каламайко // Університетські наукові записки. – 2013. – № 1 (45). – С. 159–165
2. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі у судовому засіданні в режимі відео конференції» від 04.07.2012 № 5041–VI URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5041-17>.
3. Рекомендація Rec (2001) 3 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій» URL : http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/pd07072014_8.pdf.
4. Цивільний процесуальний кодекс України, (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
5. Закон України «Про електронний цифровий підпис» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15>.

6. Закон України «Про електронні довірчі послуги» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>.

СТАНДАРТИ СПРАВЕДЛИВОСТІ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Щербак С. В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Змістове наповнення сфери виконання судових рішень не обмежується реалізацією повноважень органів та осіб, які здійснюють виконання судових рішень і рішень інших органів у процесуальний спосіб, а охоплює питання функціонування механізму, здатного забезпечити життєдіяльність та доступність системи виконання в цілому.

Визнані міжнародною спільнотою стандарти у сфері виконання судових рішень - принципи, рекомендації, правила, критерії містяться в різних за своєю природою документах, мають різний рівень - загальносвітовий чи європейський, можуть носити як обов'язковий, так і не обов'язковий для України характер.

У широкому розумінні стандарт – це зразок, еталон, модель, що є первісними для порівняння з ними подібних об'єктів.

Загальні стандарти виконавчого процесу засновані на ст.6 Конвенції з прав людини та основоположних свобод та рішеннях Європейського суду з прав людини. Серед найбільш значущих міжнародних актів, що визначають стандарти примусового виконання, слід назвати Рекомендації Rec (2003) 17 Комітету міністрів Ради Європи «Про примусове виконання» разом з Керівними принципами примусового виконання, Рекомендації Ради Європи по примусовому виконанню: керівництво до застосування (GuideLines on Enforcement CEPEJ 2009), а також проект Глобального кодекса примусового виконання, розроблений Міжнародним союзом судових виконавців, що викладений широкому загалу у 2015 році.

Поряд із поняттям загальних стандартів примусового виконання, що на даному етапі розвитку теорії виконавчого процесу позначені, але ще не досліджені, застосовується ще й новий термін «стандарти справедливості виконавчого провадження».

Привертає увагу, що при прийнятті Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 року справедливість знайшла втілення у статті 4 як одна із засад виконавчого провадження, проте без будь-якого визначення її змісту.

Під стандартами справедливості виконання слід розуміти сукупність модельних вимог, покликаних забезпечувати належне та ефективне здійснення виконавчого процесу органами державної виконавчої служби чи приватним виконавцем.

Стандарти справедливості виконавчого процесу є подальшим впровадженням принципу верховенства права у виконавчий процес, які піддаються аналізу через призму цивілістичного процесу, враховуючи послідовність за часом та хід виконавчого процесу за цивільним процесом.

В контексті судочинства справедливість розглядається у двох аспектах: 1) матеріальна (змістовна) справедливість, яка полягає в тому, що кожне судове рішення має бути справедливим по суті (тобто при вирішенні спірного питання повинні бути справедливо визначені права і обов'язки тих, хто звернувся до суду або завдяки судовому рішенню має бути відновлена порушена справедливість); 2) процесуальна (процедурна) справедливість, яка передбачає розгляд справи відповідно до певних судових процедур [1].

Європейським судом з прав людини надається наступне тлумачення положення ст. 6 § 1 щодо значення терміну «справедливий» у статті 6 § 1 Конвенції про захист прав та основоположних свобод, зокрема «справедливість», що є вимогою ст.6 § 1 не є «основною» справедливістю (ідея, що є частково юридичною, частково етичною і застосовується тільки судом присяжних), а «процесуальною». Стаття 6 § 1 гарантує тільки процесуальну справедливість, що на практиці розуміється як змагальні провадження, у процесі яких у суді на рівних засадах заслуховуються аргументи сторін (*Star Cate Epilekta Gevmata* та інші проти Греції). Справедливість проваджень завжди оцінюється їх розглядом узагалом для того, щоб окрема помилка не порушувала справедливість усього провадження (*Миролюбов та інші проти Латвії § 103*) [2, с. 42].

Стандарти справедливості виконавчого процесу не є імманентними стандартам справедливості у судочинстві, вони є особливим інструментом «галузевого» призначення та характеризуються кардинально протилежним проявом дії принципу верховенства права при виконанні судових рішень і рішень інших органів. Передусім це вбачається з відсутності можливості виявлення у виконавчому процесі матеріальної справедливості, адже судове рішення підлягає виконанню у спосіб та в порядку, визначеному виконавчим документом та чинним законодавством, відсутності у виконавця тих правомочностей, якими наділений суд при розгляді цивільної справи стосовно застосування рішень Європейського суду з прав людини, що дозволяє визначати лише процесуальні стандарти справедливості виконавчого процесу.

Сучасне реформування сфери виконання судових рішень і рішень інших органів потребує встановлення відповідності стану виконавчого процесуального законодавства європейським та міжнародним стандартам справедливості виконання та імплементації дієвих правил, спрямованих на його удосконалення.

Стандартами справедливості виконавчого процесу можливо вважати процесуальні принципи, тривалість виконавчих процедур та окремих процесуальних дій, процесуальні гарантії виконавчого процесу.

Норми та правила виконавчого процесу мають бути достатньо детальними, щоб процес виконання характеризувався правовою передбачуваністю й прозорістю, прогнозованістю та ефективністю. При цьому усі виконавчі провадження мають здійснюватися у відповідності з дотриманням основоположних прав та свобод, визнаних в ЄСПЛ та інших міжнародних документах. Суттєвим при цьому є забезпечення доступу до виконання та досягнення якості виконання, а також дотримання балансу інтересів стягувача і боржника, тобто належним чином врахування інтересів як боржника, так і стягувача, а у визначених випадках й інтересів інших осіб, права яких зачіпаються виконавчим процесом. Серед стандартів справедливості виконання значне місце посідають вимоги щодо етики та поведінки державних та приватних виконавців. При прийнятті до державної виконавчої служби слід брати до уваги моральні якості кандидатів, їх знання та отриману підготовку в сфері виконання рішень судів та рішень інших органів. При здійсненні своїх службових обов'язків державні виконавці (приватні виконавці - при здійсненні виконавчого процесу) мають бути чесними і компетентними і діяти відповідно до професійних та етичних стандартів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Морщакова Т. Конституционная защита прав и свобод граждан судами Российской Федерации // Сравнит конституц.обозрение. - 2004. - № 4 (49). – С.125-126.
2. Посібник зі статті 6 Право на справедливий суд (цивільна частина). – Council of Europe Conceil de Europe, 2013. – 76 с.

ПРАВОВА ПРИРОДА СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Бойко А.В.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Шапіро В.С.

*к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Цивільне судочинство покликане захищати права, свободи та законні інтереси громадян. Це твердження логічно випливає із положень статті 1 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) [1]. При цьому, у цивільному процесуальному праві виділяють три основні види судочинства: позовне, наказне та окреме провадження.

Окреме провадження є видом непозовного цивільного судочинства. У теорії цивільного процесу виникають дискусії щодо доцільності розмежування видів цивільного судочинства на позовне та окреме в силу того, що деякі науковці не спостерігають явної різниці між правовою природою цих інститутів цивільного процесу.

На нашу думку, законодавець справедливо розмежував позовне та окреме провадження у ЦПК і вони, справді, мають різну правову природу. Для підтвердження думки наведемо ряд аргументів.

Ключова відмінність окремого провадження від позовного полягає у відсутності спору про право, а також у особливому предметі справ окремого провадження – встановлення юридичного факту чи конкретної обставини, що має юридичне значення.

Так, відсутність спору про право полягає в тому, що у таких справах не йде мова про оспорення чи невизнання суб'єктивного права особи, що впливає із житлових, сімейних, спадкових правовідносин тощо.

У справах окремого провадження відсутній опонент – протилежна сторона процесу, яка і обумовлює виникнення суперечки, спору про право, але наявний заявник – заінтересована особа, яка прагне задовольнити свій інтерес, встановивши юридичний факт. Так, інколи у цивільних правовідносинах виникають випадки, коли є необхідність у захисті прав не лише, коли вони порушуються, але й коли просто потрібно встановити обставини, що стануть підставою для здійснення суб'єктивних прав.

Важливим положенням ЦПК в частині правового регулювання розгляду справ в порядку окремого провадження є те, що з метою з'ясування обставин справи суд може за власною ініціативою витребувати необхідні докази (ч. 2 статті 294 ЦПК) [1]. Тобто, слід констатувати факт того, що в даному випадку суд характеризується активною роллю у

процесі, на відміну від позовного провадження, де суд займає пасивну позицію, не маючи права проявляти ініціативу у зборі доказів по справі.

Цивільний процес ґрунтується на основних засадах, основоположних ідеях, фундаментальних, вихідних положеннях, що становлять його суть та спрямованість. Такі положення у науці, юридичній практиці та законодавстві дістали назву принципів. Правову природу цивільного процесу визначають ряд провідних принципів, одним із яких є принцип судової (формальної) істини. Його сутність зводиться до того, що суд при розгляді справи повинен прагнути з'ясувати дійні обставини справи та реальні взаємовідносини сторін. При цьому суд повинен сприяти змагальності сторін, роз'яснювати їх права, обов'язки попереджувати про юридичні наслідки вчинюваних ними дій, об'єктивно та справедливо, керуючись внутрішнім переконанням оцінювати докази та встановлювати істину по справі. Ключовим положенням є те, що суд не має права втручатися у процес доказування, виявляти ініціативу у зборі доказової бази, суд визначає які факти особа повинна довести. Принцип судової істини ґрунтується на тому, що суд сам не може вживати заходів до встановлення обставин справи [2, с. 154].

На нашу думку, судячи із вище зазначеного, можемо провести чітку межу між окремим та позовним провадженням, що обумовлюється роллю та позицією суду. При цьому, постає питання, чи відповідає надання активної ролі суду в окремому провадженні принципу об'єктивної істини, який проголошує відсутність у судді права проявляти ініціативу у зборі доказів. На нашу думку, відповідь на це питання відображається в тому, що в окремому провадженні не йде мова про принципи змагальності та об'єктивної істини, адже в ньому взагалі відсутній спір про право та відсутні опоненти – протилежні сторони, які наводять докази та посилаються на них, як на підстави своїх вимог чи заперечень.

Наступною визначальною ознакою, що вирізняє окреме та позовне провадження є такий інститут цивільного процесу як інтерес. Дана категорія виступає предметом судового захисту як у окремому, так і в позовному провадженні. При цьому, правова природа інтересу, на наше переконання, різна. Так, в обох випадках метою заявника (позивача) є задоволення інтересу, але в окремому провадженні для заявника на етапі задоволення цього інтересу справа вичерпується. На цьому сам інтерес особи визначається задоволеним і розгляд справи завершується. Для прикладу, при розгляді справи про встановлення факту прийняття спадщини, якщо суд виносить позитивне рішення і встановлює даний факт, то мета заявника вже досягнута, а інтерес задоволено і особа може у подальшому реалізувати свої права як спадкоємця на власний розсуд, маючи беззаперечний доказ свого статусу – судове рішення.

Що ж стосується позовного провадження, то в його рамках категорія інтересу розглядається дещо в іншому ракурсі. Так, у таких справах інтерес також має місце бути, але при цьому, він має складнішу правову природу, адже обумовлюється спором про право і суд не лише встановлює сам факт, але і зобов'язується зробити власні висновки про наявність чи відсутність правовідносин між сторонами процесу, про права та обов'язки суб'єктів, про зміст суб'єктивного права і юридичного обов'язку тощо. Так, наприклад, якщо в порядку позовного провадження розглядається справа про встановлення факту проживання в будинку та визнання особи спадкоємцем, тоді перед судом стоїть завдання не лише констатувати факт, на цьому задовольнивши інтерес особи, але і з'ясувати чи наявні законні підстави для визнання особи спадкоємцем, чи має вона право претендувати на спадкові права, чи дійсно наявний факт проживання в будинку тощо.

У справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, безпосередньо захист суб'єктивного матеріального права не здійснюється. Суд не визнає наявності у заявника суб'єктивного матеріального права, не зобов'язує інших осіб до вчинення дій в інтересах заявника. Він обмежується констатацією виразного факту, що має юридичне значення. У справах про визнання громадянина безвісно відсутнім і про оголошення громадянина померлим, про визнання громадянина недієздатним і обмежено дієздатним предметом судового захисту служить інтерес заявника. Звернення до суду в таких випадках не має мету захисту суб'єктивного матеріального права заявника, адже таке суб'єктивне матеріальне право взагалі існувати не може.

Наступною відмінністю позовного й окремого провадження є форма процесуального документа, яким особа висловлює свою мету перед судом. У позовному провадженні таким документом є позовна заява, вимоги до змісту та форми якої регламентовані статтею 175 ЦПК [1]. У рамках окремого провадження до суду подається заява, в якій викладаються обставини, що підтверджують право особи на задоволення її інтересу шляхом встановлення факту.

На відміну від позовного провадження, де сторонами процесу є позивач та відповідач, у окремому провадженні відсутні сторони процесу, наявний лише заявник та заінтересовані особи.

Важливою відмінністю досліджуваних нами проваджень є також відсутність в окремому провадженні інститутів та категорій, притаманних позовному, зокрема, мирової угоди, співучасті, заперечення проти позову, забезпечення позову тощо.

Отже, підсумовуючи викладене, слід зауважити, що на наше переконання спостерігається явна відмінність між двома видами цивільного судочинства, які

відокремлюються законодавцем та мають, насправді, різні правову природу. Тому, окреме провадження слід визначати як самостійний вид позовного цивільного судочинства, завдяки якому забезпечується задоволення інтересу особи та який служить для підтвердження наявності чи відсутності встановлення фактів, що мають юридичне значення.

Варто відзначити, що аналізуючи питання активної ролі суду при розгляді справ в порядку окремого провадження, ми прийшли до висновку, що ця обставина все ж не суперечить фундаментальним засадам цивільного процесу, зокрема, принципу об'єктивної (судової) істини та змагальності сторін. Адже, якщо мова йде про окреме провадження, то власне в його рамках не має місця змагальності, оскільки немає спору про право та відсутні опоненти – сторони процесу. У даній ситуації вважаємо за необхідне внести корективи у з'ясування правової сутності принципу об'єктивної істини і при його застосуванні до цивільно-процесуальних відносин слід робити ремарку, зазначаючи, що його сутність не відображає правову природу окремого провадження, але, безумовно, розкриває роль суду в позовному цивільному судочинстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/>.
2. Ясинок М. М. Цивільний процес України: Підручник; [за загальною ред. д.ю.н., доцента М. М. Ясинка]. К.: Алерта, 2014. 744 с.

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НА ПРАКТИЦІ

Ковшар В.В.

Студент III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Шапіро В.С.

к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Поняття «електронні докази» набуло свого поширення у 70-х роках минулого століття. Це безпосередньо було пов'язано з виникненням так званих «машинних документів», які на той час ототожнювались з письмовими доказами, оскільки мало чим відрізнялися від звичайних документів, надрукованих на папері. Відтоді «машинні документи» перестали бути виключно текстовими. На сьогоднішній день електронні носії

можуть містити в собі найрізноманітнішу інформацію. Приміром, це може бути графічна, звукова, аудіовізуальна, власне текстова інформація, а також будь-яке їх поєднання.

У науковців склалися різні погляди щодо того, яке місце мають займати електронні докази в системі засобів доказування. Одні вчені стверджують, що всі сучасні джерела інформації охоплюються здавна відомими процесуальному законодавству засобами доказування, тому електронні докази варто відносити або до речових, або до письмових. Інші наполягають на тому, щоб електронні докази відокремлювали від «традиційних» засобів доказування, зважаючи на специфічну форму їх отримання і закріплення [5, с. 112].

Високий ступінь розвитку інформаційних технологій став поштовхом для законодавчих змін, пов'язаних з наданням електронним носіям статусу самостійного засобу доказування нарівні з «традиційними» засобами, до яких відносяться показання свідків, висновки експертів, письмові та речові докази. Відповідні зміни були внесені до всіх процесуальних кодексів нашої держави. Не став виключенням і чинний Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК).

Слід зазначити, що український законодавець включив електронні докази до числа доказів, використавши для закріплення цього положення недосконалі фразеологічні звороти. Мова йде про статтю 76 ЦПК, де закріплено положення, зміст якого містить тавтологію і здійснює визначення певного об'єкта через самого себе, що не відповідає правилам законодавчої техніки, суперечить принципам логічності та послідовності законодавчого мовлення [2, с. 20].

Статті 100 і 101 ЦПК повністю присвячені електронним засобам доказування. Так, у частині першій статті 100 ЦПК надано дефініцію поняттю «електронні докази». Виходячи з положень вказаної статті, електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [6].

Дане визначення є дуже вдалим, бо містить невичерпний перелік видів електронних доказів і джерел їх зберігання. На думку О. Ю. Гусєва, невпинний розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій робить неможливим формулювання вичерпного списку всіх видів електронних доказів, у зв'язку з чим розумним видається

закріплення в законодавстві України широкого визначення поняття електронних доказів, яке б фіксувало лише найбільш загальні, сутнісні ознаки цього явища [3, с. 22].

У частині другій статті 100 ЦПК йдеться про те, що електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом. Також учасники справи мають право подавати електронні докази в паперових копіях, посвідчених у порядку, передбаченому законом [6]. На сьогодні залишається невизначеним питання, який електронний доказ слід вважати оригіналом, а який – копією, адже законодавець не сформував чітких критеріїв їх розмежування. Окрім цього, на законодавчому рівні не визначено, у якому саме порядку мають посвідчуватися електронні копії.

Зважаючи на особливу природу деяких електронних доказів (аудіо-, відеозаписів, цифрових зображень), вони не можуть бути виражені в паперовому вигляді та посвідчити їх електронним цифровим підписом нереально. Саме тому учасники цивільного процесу можуть подавати такі електронні докази лише в оригінальному вигляді. Але, беручи до уваги той факт, що порядок такого подання теж чітко не врегульований, актуальним є питання, що саме може вважатися оригіналом. Зокрема, юристів-практиків цікавить питання, чи буде вважатися оригіналом відеозапис чи аудіозапис, поданий на оптичному диску, карті флеш-пам'яті або іншому носії, якщо він був скопійований з Інтернет-серверів Youtube чи Facebook та був зроблений у прямому ефірі. Загальноновизнаною є думка, що оригіналом є тільки той аудіо- або відеозапис, який був збережений на Інтернет-сервері, бо саме там з'явився перший примірник, а наступне його копіювання на інформаційний носій є створенням копії даного електронного доказу за допомогою технічних засобів [7, с. 86].

Частиною 5 статті 100 ЦПК передбачено, що у разі виникнення ситуації, коли електронний доказ не поданий, а учасник справи або суд має серйозні сумніви щодо відповідності наданої копії оригіналу, такий доказ не береться органом правосуддя до уваги [6]. Внаслідок цього виникають складнощі, пов'язані з оцінкою доказів та їх допустимості.

Частковим вирішенням цієї проблеми може стати огляд електронних доказів за їх місцезнаходженням. Теоретично процедура дослідження електронних доказів, які неможливо доставити до суду, зовсім не відрізняється від процесу дослідження речових чи письмових доказів. Втім на практиці такий законодавчий підхід викликає чимало труднощів у правозастосуванні, наприклад у тих випадках, коли інформація, що є змістом електронного доказу, розміщена на певному інтернет-ресурсі. Це пояснюється тим, що чинним ЦПК України не встановлено, що є місцем знаходження, приміром, веб-сайту.

Крім цього, суттєвим дефектом огляду «за місцезнаходженням електронного доказу» є завчасне попередження усіх заінтересованих осіб про проведення огляду, бо немає жодних гарантій того, що до його здійснення заінтересовані особи не забажають змінити зміст необхідної інформації або видалити електронний доказ з місця збереження даних, що досить часто трапляється на практиці.

Ще однією проблемою застосування на практиці електронних доказів є високий ризик їх підроблення. На думку О. Т. Боннера, суттєвим недоліком електронного документообігу, як і інформації в електронному вигляді в цілому, є простота внесення до нього змін, як наслідок, відсутність упевненості у достовірності отриманого електронного документу [1, с. 511]. А. Ю. Каламайко вміло спростовує дане твердження, відмічаючи, що безумовно, необхідно враховувати наведені недоліки електронної форми при оцінці достовірності інформації, проте недоречно розглядати інформацію в електронній формі як неприйнятну з мотивів її можливого підроблення. Підпис і печатка, якими посвідчуються «традиційні» документи, в умовах сьогодення також не можуть бути гарантією незмінності документів [4, с. 130].

У сучасному світі комп'ютерні технології розвиваються з величезною швидкістю. Створюється велика кількість нових різноманітних програм, завдяки яким інформацію в електронному вигляді стає дедалі легше підробити, спотворити або навіть знищити. Такі діяння значно ускладнюють або унеможливають процес дослідження та оцінки електронних доказів судом, в результаті чого суд може взяти до уваги недостовірний доказ і неправильно встановити фактичні обставини справи. Дії українського законодавця щодо врегулювання цієї проблеми зводяться лише до закріплення на законодавчому рівні такої підстави для перегляду справи за нововиявленими обставинами як фальшивість електронних доказів. А ось механізму захисту електронних доказів від підробки або знищення не містить жодний процесуальний кодекс нашої держави.

Також на практиці виникають ускладнення, пов'язані з демонстрацією електронних доказів у ході судового процесу. В основному ознайомлення учасників судового процесу з їх змістом відбувається за допомогою технічних засобів, тому для демонстрації таких доказів потрібен персональний комп'ютер, з підключеними до нього звуковими колонками, а також необхідним програмним забезпеченням, що дозволяє відкривати або відтворювати необхідні файли.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боннер А. Т. Традиционные и нетрадиционные средства доказывания в гражданском и арбитражном процессе: монография. М.: Проспект, 2013. 616 с.

2. Гетьманцев М. О. Електронні докази в цивільному процесі: практика застосування новел законодавства. *Підприємство, господарство і право*. 2019. С. 19-23. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/2/5.pdf>.
3. Гусєв О. Класифікація електронних доказів у цивільному процесі України. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 8. С. 18-22.
4. Каламайко А. Ю. Місце електронних засобів доказування та окремі питання їх використання в цивільному процесі. *Право та інновації*. 2015. № 2(10). С. 127-132.
5. Петренко В. С. Електронні докази як елемент інформаційних технологій у цивільному судочинстві. *Молодий вчений*. 2018. С. 111-114. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/1/27.pdf>.
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/>
7. Чорний С. О., Антонюк О. І. Електронні докази в цивільному процесі: проблеми застосування на практиці. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2018. С. 83-88. URL: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/5468>.

МЕДІАЦІЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Кухно М.Ф.

*Студент III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Шапіро В.С.

*к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Медіація являє собою самостійний спосіб врегулювання юридичних спорів ,що представляє собою організовану процедуру переговорів за участю медіатора, так званого нейтрального посередника, який сприяє сторонам у здійсненні переговорів між сторонами та прийняття рішення.

Р. Демків зазначає, що формальне визначення медіації (формальної угоди) наведено у ст. 1 Типового закону Комісії ООН з міжнародного торгового права, згідно з якою це процес, третю особу або осіб із метою надання допомоги в мирному врегулюванні спорів, що виникають з конкретних правовідносин [1, с. 58].

Поширення медіації зумовлене багатьма перевагами, серед яких виділяють:

- вона є самостійним інститутом врегулювання правових спорів;
- є неюрисдикційним способом вирішення спору;

- дає можливість зекономити час на розгляд справи та на прийняття виваженого рішення по суті;
- медіатор, тобто нейтральний посередник, є незалежним у вирішенні юридичного спору;
- учасниками медіації є сторони спірного правовідношення та медіатор;
- адаптація українського законодавства до законодавства ЄС та урахування досвіду провідних країн світу, а також гармонізація з міжнародними стандартами.

Слід зазначити те, що саме медіація є досить поширеною альтернативною формою вирішення спорів у демократичних країнах. Відомо, що останнім часом така процедура набуває все більшої популярності і на території нашої країни, шляхом запровадження різноманітних пілотних проектів, створення громадських організацій, проведення тренінгів. Значним кроком була ратифікація Верховною Радою України угоди про асоціацію між Україною та ЄС 16.09.2014 року.

Щодо того, яким чином запроваджувати медіацію в національну правову систему, то наразі з цього приводу домінують дві концепції. Перша – це концепція судової медіації, відповідно до якої остання повинна стати складовим елементом процесуальної процедури. Цю ідею впроваджувала в життя програма «Прозорість та ефективність судової системи України». Представники другої концепції стверджують, що медіація повинна бути автономним способом вирішення правових спорів, і, за прикладом третейського судочинства, функціонувати паралельно з судовим процесом, а в ідеалі – передувати йому. Такий задум покладено в основу діяльності медіаторних груп, які вже функціонують на території України [3, с. 112].

Щодо імплементації даного процесу, то можна сказати, що основа для розвитку, функціонування та інтеграції медіації у судову систему України закладена.

На думку Д. Проценко, медіація в Україні починає діяти і для цього необхідно забезпечити певні умови: перш за все, внести зміни до процесуальних нормативно-правових актів для скасування перешкод у проведенні присудової медіації. Проте необхідно стримати надмірне і завчасне регулювання ще не сформованої галузі, аби не припинити й не обмежити її розвиток [4, с. 28].

У більшості країн світу медіація є визнаним і широко використовуваним методом вирішення конфліктів між людьми. У США тільки 5% справ, поданих до суду, направляється на розгляд, решта вирішуються мирним шляхом [4, с. 28].

М.М. Лазаренко зазначає, що в межах програми «Прозорість та ефективність судової системи», запровадженої під егідою Ради Європи, відбулося здійснення пілотних проектів щодо розвитку медіації в Україні. Для участі у програмі були обрані чотири суди.

Сторонами процесу медіації у цих судах стали такі суб'єкти владних повноважень як податкова адміністрація, управління внутрішніх справ, державні адміністрації та інші. У Вінницькому окружному адміністративному суді за досить невеликий проміжок часу (з 5 липня 2010 р. по 15 листопада 2010 р.) на медіацію було передано 28 справ, у 26 справах було проведено медіацію, з них 18 справ закінчились успішно [3, с. 114].

Аналізуючи досвід провідних країн світу необхідно відмітити, що протягом останніх 20 років майже у всіх країнах світу були запроваджені медіація та інші методи позасудового вирішення спорів, і таке явище набуло назву «глобальна революція АВС» [1, с. 59].

О. Кармаза у своїй праці акцентує увагу на тому, що концепція добровільності участі в процесі медіації закріплена в Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи «Про сімейну медіацію» від 21 січня 1998 р. № (98)1 (зокрема, положення «медіація не повинна бути обов'язковою»), а також у п. 10 преамбули Директиви 2008/52/ ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про деякі аспекти посередництва (медіації) у цивільних та комерційних справах» від 21 травня 2008 р. (далі – Директива 2008/52/ ЄС), де вказано: «Директива повинна стосуватись процесів, за яких дві чи більше сторони в міжнародному спорі роблять спробу самостійно, на добровільній основі досягти мирової угоди під час розв'язання їхнього спору за допомогою медіатора» [2, с. 26].

Наприклад, у Великобританії просуванням медіації та підготовкою медіаторів займаються декілька організацій, серед яких лідерами є саме Британський центр ефективного вирішення спорів (CEDR) та Центр арбітражу та медіації (JAMS). У Польщі створений та діє Польський Центр Медіації. За даними даного центру процес медіації у 90% закінчується укладення договору між сторонами.

У рамках європейських інтеграційних процесів велику увагу приділяють розвитку і вдосконаленню примирних процедур. Так у 2008 році на території ЄС вступила в силу Директива 2008/52 «Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах». Щодо даної директиви, то вона відображає тенденцію європейського законодавця щодо удосконалення даного процесу країн-учасниць. Дана директива пропонує державам-учасницям при побудові інституту медіації взяти за основу 3 принципи, а саме: конфіденційність, можливість примусового виконання угод, а також призупинення перебігу строків позовної давності при зверненні до медіатора.

Т. О. Подковенко зазначає, що протягом останніх десятиріч медіація успішно розвивається в багатьох країнах. У США, Канаді, Австрії, Великобританії, Німеччині, Норвегії, Фінляндії, Франції, Польщі та інших європейських країнах прийнято спеціальні закони, які захищають право медіатора на нерозголошення інформації, отриманої від

сторін у процесі медіації. У деяких країнах прийняті спеціальні юридичні норми, відповідно до яких до участі в судовому процесі сторони повинні спробувати вирішити свій спір шляхом медіації. Поширюється практика медіації в країнах Східної Європи та колишніх республіках Радянського Союзу. Значний досвід є уже в Польщі, Албанії, Росії та інших країнах [4, с. 27].

Аналізуючи вище наведе можна дійти висновку, що процес медіації є досить актуальним та зручним способом вирішення юридичних конфліктів між сторонами за допомогою медіатора, тобто нейтрального посередника. Прийняття рамкового закону про медіацію, що у подальшому імплементує норми директиви ЄС про медіацію, має стати важливим кроком у запровадженні та функціонуванні даного інституту та матиме позитивні наслідки. Внесення відповідних змін до законів та підзаконних нормативно-правових актів дозволить мінімізувати перешкоди у запровадженні та розвитку інституту медіації в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Демків Р. Медіація як сучасний спосіб вирішення юридичних спорів у цивільному процесі України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. №. 1. С. 58-60.
2. Кармаза О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №. 2. С. 24-28.
3. Лазаренко М. М. Імплементация медіації в правову систему: міжнародний досвід та перспективи інституціоналізації в Україні. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. №. 124 (2). С. 109-120.
4. Подковенко Т. О. Інститут медіації: зарубіжний досвід та українські перспективи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. №. 1. С. 26-31.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Шаніро В.С.

*к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Україна, переймаючи досвід правового регулювання різноманітних відносин в європейських країнах, не оминає увагою питання функціонування виконавчого провадження. В умовах сучасної адаптації законодавства України до законодавства ЄС, в цілому досить актуальним є питання забезпечення належного виконання судових та інших

рішень, які підлягають примусовому виконанню. Таким чином, питання формування ефективної системи примусового виконання на теренах України та розгляд окремих аспектів зарубіжного досвіду функціонування варті особливої уваги. З наявності значної кількості досліджень з даної теми можна визначити, що не існує єдиного підходу щодо окремих аспектів які будуть дієвими у функціонуванні інституту виконавчого провадження в Україні. Конкретних шляхів вирішення цієї проблеми майже не пропонується.

Виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) займає вагомe місце у реформуванні вітчизняної правової системи. Важливістю зазначеного інституту є виконавче провадження у формі примусового виконання рішень відновлює суб'єктивні майнові права та особисті немайнові права фізичних та юридичних осіб шляхом її реалізації в конституційно визначений спосіб та в порядку, визначеному Законом «Про виконавче провадження». В кожній країні воно має свої особливості, зумовлені належністю держави до тієї чи іншої правової системи.

Л. Ю Сайко у своєму дослідженні зазначає, що з набуттям Україною незалежності та зміною соціально-економічного курсу, виникла нагальна потреба у реформуванні судової системи, яка за прийнятою в 1991 році Концепцією мала набути статусу самостійної гілки державної влади. Інститут судових виконавців віджив своє і не відповідає вимогам часу, новому статусу судової влади, радикальній реформі діяльності судів. З прийняттям Конституції України судова система юридично набувала статусу окремої і самостійної гілки державної влади. Курс України на інтеграцію з європейським співтовариством вимагав, відповідно, адаптації українського законодавства до європейського. Потрібна була якісно нова структура – виконавча служба – наділена широкими повноваженнями з примусового виконання рішень, створена для роботи в нових умовах – підвищення ролі приватної власності, свободи економічної діяльності, приватної ініціативи, конкуренції та ринкових відносин, забезпечення рішень іноземних судів і інших рішень [1, с. 2].

24 березня 1998 року Верховною Радою України було ухвалено Закон України «Про державну виконавчу службу» та Закон України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 року, що врегулювали новий порядок проведення виконавчих дій новим органом виконання – Державною виконавчою службою, яка покликана здійснювати примусове виконання рішень судів та інших органів в Україні.

Значним кроком у розвитку нового законодавства про виконавче провадження стало затвердження Інструкції про проведення виконавчих дій, наказом від 15 грудня

1999 року № 74/5 Міністерства юстиції України, у якій зазначалось, що дія Інструкції колишнього Союзу РСР «Про виконавче провадження» 1985 року на територію України не поширюється.

На сучасному етапі умови і порядок примусового виконання рішень судів та інших органів визначається Законом України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року № 1404-VIII.

Відповідно до ст. 1 Законом «Про виконавче провадження», виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) - сукупність дій визначених у цьому Законі органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, цим Законом, іншими законами та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, а також рішеннями, які відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню. Щодо Органів та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень, відповідно до ст. 5 цього ж Закону, примусове виконання рішень покладається на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) та у передбачених цим Законом випадках на приватних виконавців [2].

Досвід функціонування примусового виконання судових рішень в Європейському Союзі становить сьогодні неабияку зацікавленість у вітчизняних науковців. Розглянемо інститут виконавчого провадження в деяких провідних країнах ЄС.

У Франції існує розвинута система виконання судових рішень, в якій судові виконавці – це приватні особи, правовий статус яких поєднує в собі ознаки державного службовця та приватного підприємця, які здійснюють діяльність з примусового виконання рішень судів за ліцензією. Вимогами до судових виконавців Франції є: вища юридична освіта, стажування в конторі судового виконавця протягом двох років, що практикує, та скласти державні іспити. При здійсненні повноважень з примусового виконання рішень, судовий виконавець діє від імені держави і є посадовою особою, яка вправі застосовувати заходи державного примусу [3, с. 250].

Певні особливості виконавчого провадження є і в Німеччині. Порядок виконавчого провадження регулюється Німецьким цивільним уложенням ФРН. Виконання рішень здійснюється в тому муніципальному суді, на території якого необхідно провести виконавчі дії. Безпосередньо виконавче провадження здійснюють реєстратори цього суду, що повноважні діяти на підставі спеціального сертифікату, який надає право виконувати рішення суду. Для виконання рішення мають виконуватися такі посилання: сторона повинна мати остаточне рішення за справою; рішення має містити пункт (вказівку) про

виконання; рішення з пунктом про виконання має бути вручене стороні, проти якої постановлено рішення. [4, с. 82-83]. Особливістю також є те, що судовий виконавець має право також за клопотанням боржника відкласти реалізацію арештованого майна на один рік, якщо боржник зобов'язується виплатити борг протягом зазначеного строку.

З вищевикладеного можна зазначити, що примусовий виконавець у Франції виконує функції на зразок судового розпорядника в Україні а також є більш наближеною до суду особою у порівнянні з державним виконавцем України. Щодо функціонування виконавчого провадження у Німеччині, то функції примусового виконання рішень судів виконують державні службовці, позитивним досвідом є можливість відкладення реалізації арештованого майна на досить тривалий строк, що тим самим стимулює боржника до швидкого погашення боргу.

Порядок виконавчого провадження, в Італії регулюється Цивільним процесуальним кодексом. Судове рішення виконують судові виконавці, але й значну роль в стадії виконання відіграє виконавчий суддя, який має право одноосібно вирішувати спірні питання, що виникають під час виконання або при створенні перешкод виконанню, розглядає клопотання про відстрочку або розстрочку виконання та вирішує низку інших питань. До виконавчих документів, окрім рішень суду, віднесені векселі та цінні папери [5, с. 5-6].

Основним засобом примусового виконання рішення є примусове відчуження майна боржника, що провадиться під керівництвом виконавчого судді. Примусовому виконанню передують оголошення виконавчого документа та повідомлення.

Порядок примусового виконання рішень судів у Республіці Польща регулюється Законом «Про судових виконавців». Особа може бути призначена на посаду судового виконавця, яка закінчила вищу юридичну освіту в Республіці Польща і отримала ступінь магістра закордонних та іноземних юридичних наук, яку визнано в Республіці Польща, працювала радником судового пристава принаймні 2 роки та склала екзамен судового виконавця. У статті 2 даного законодавчого акту зазначено перелік компетенцій даних посадових осіб, а саме: виконання судових рішень по грошових і нематеріальних претензіях і забезпечення вимог, в тому числі наказів щодо забезпечення безпеки в Європейському банку; виконання інших виконавчих розпоряджень, виданих на підставі окремих правил і правозастосовних актів-документів, які підлягають виконанню в судовому порядку без окремого примусового виконання [6].

В Польщі судовий виконавець є особою, яка надає публічні послуги. Виконавець здійснює примусове виконання рішень суду, але не є працівником суду чи будь-якого іншого державного органу.

Отже, можна зазначити що порядок примусового виконання рішень в Італії та Польщі дещо схожий, в обох країнах судові рішення виконують судові виконавці. Значною відмінністю є те, що в Італії виконавчий суддя, має право одноосібно вирішувати спірні питання, що виникають під час виконання або при створенні перешкод виконанню.

Розглядаючи положення щодо діяльності приватних виконавців, можна зазначити, що на відміну від пострадянських держав в країнах Європейського союзу діє інститут приватних виконавців, який має назву «судові пристави» або «присяжні виконавці». Це особи котрі прийняли присягу і призначені на публічно-правову посаду. Їх контролює Мін'юст, а дії чітко підпорядковані закону або інструкціям, а за свою працю виконавець отримує плату не за домовленістю, а згідно з тарифом [7, с. 27].

В Україні також окрім органів державної виконавчої служби (державних виконавців), примусове виконання рішень покладається на приватних виконавців у передбачених Законом України «Про виконавче провадження» випадках. Правовий статус та організація діяльності приватних виконавців встановлюються. Відповідно до положень Закону, Міністерство юстиції України здійснює контроль за діяльністю приватних виконавців. Приватним виконавцем може бути громадянин України, який досяг 25 років, має вищу юридичну освіту не нижче другого рівня, володіє державною мовою, має стаж роботи у галузі права після отримання відповідного диплома не менше двох років та склав кваліфікаційний іспит [8].

З викладеного можна зазначати, положення щодо приватних виконавців в країнах Європейського союзу та в Україні є дещо схожими, їхня діяльність чітко регламентується законодавством конкретної держави і є ефективнішою порівняно із державними формами виконання судових рішень.

Отже, на підставі аналізу особливостей умов і порядку примусового виконання рішень судів та інших органів в таких країнах як: Франція, Німеччина, Італія, Польща можна дійти висновку, що в країнах Європейського Союзу діє стабільна та дієва система виконання судових рішень та рішень інших суб'єктів які наділені такими повноважень. Необхідно переймати позитивний досвід цих держав його в вітчизняне законодавство, а особливо в питанні повноважень приватних виконавців, що є більш ефективним порівняно із державними формами виконання судових рішень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сайко Л. Ю. Історія виникнення і розвитку інституту виконавчого провадження. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/34037/1/Sayko_executory%20process.pdf.

2. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р., № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.
3. Фіолевський Д. П., Лобанцев С. Ю., Мезенцев Є. І. Державна виконавча служба в Україні : навч. посіб. К. : Алерта, 2004. 564 с.
4. Сівернін Д. В. Зарубіжний досвід діяльності органів, що здійснюють повноваження, пов'язані із виконанням судових рішень, та його адаптація до вітчизняної правової системи. *Європейські перспективи*. 2014. № 3. С. 81-97.
5. Шандрук С. Система примусового виконання рішень суду. Світовий досвід. *Науковий вісник*. 2010. Вип. 5 «Демократичне врядування». URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik5/fail/+Shandruk.pdf.
6. Ustawa z 29.08.1997 r. «O komornikach sądowych i egzekucji». URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19971330882/U/D19970882Lj.pdf>.
7. Митронюк Р. В. Окремі питання реформування системи органів виконання рішень суду та органів публічної адміністрації. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 13. С. 24-30.
8. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02.06.2016 р. №1403-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19>.

ІНСТИТУТ ПРИВАТНОГО ВИКОНАВЦЯ ЯК ДІЄВИЙ МЕХАНІЗМ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Дегтяр Р. О.

*Студентка IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Шапіро В. С.

*к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Виконавче провадження є досить важливою завершальною стадією судового провадження. Такі дії спрямовані на відновлення порушених прав і свобод людини та громадянина. Кожна країна має свої певні особливості інституту виконавчого провадження які зумовлені тією чи іншою правовою системою, до якої належить вона належить.

Віднедавна, Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» прийнятий від 2 червня 2016 року запроваджено змішану систему виконання судових та інших рішень, залишивши інститут державних виконавців та ввівши інститут приватних виконавців. Таке нововведення було

обґрунтовано тим, що стан виконання в Україні судових рішень, був досить незадовільним, оскільки більшість рішень, які набули законної сили, лишались невиконаними через завантаження державних виконавців та низки інших чинників.

Міністр юстиції України, Петренко Павло Дмитрович, навів статистику, за якої у 2017 році показники виконання судових рішень зросли з 5% до 18%. Екс-заступником Міністра юстиції з питань виконавчої служби Сергієм Шкляром у 2018 році була опублікована стаття, у якій йшлося про те, що у 2017 р., повністю виконано 83% рішень.

На нашу думку, такі результати є досить вагомими, що підтверджує доцільність запровадження в Україні інституту приватних виконавців.

Відповідно до ст. 16 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» приватними виконавцями є громадяни України які уповноважені державою здійснювати діяльність з примусового виконання рішень та є суб'єктом незалежної професійної діяльності [1].

Інститут приватного виконавця є не новим в світі. В країнах Європи, зазвичай, діє змішана система або окремо за системою приватного виконання, або державною системою.

У Прибалтійських країнах таких як: Латвія, Литва, Естонія, відбувся перехід на приватну систему виконання, показники виконаних рішень якої збільшилися вдвічі. Також є ряд країн, у яких функціонують тільки державні службовці, це такі країни як: Норвегія, Швеція, Фінляндія, де такий інститут є досить дієвим і донині.

У країнах, де судові рішення виконуються приватними виконавцями, існують такі вимоги: державою проводяться відповідні конкурсні відбори, регулюється компетенція приватних виконавців, встановлюються розміри оплати праці приватних виконавців, здійснюється перевірка діяльності приватних виконавців. Приватний виконавець отримує повноваження від держави та діє від її імені. Приватний виконавець є вільним професіоналом, що здійснює незалежну професійну діяльність. Вони самостійно організовують свою діяльність і несуть повну майнову відповідальність за результати своєї діяльності [2, с. 76].

Розглянемо окремо досвід функціонування інституту приватного виконавця в країнах Європейського союзу.

У Франції інститут приватного виконання склався історично, відколи функції судових виконавців виконуються не державними службовцями, а «примусовими виконавцями», тобто особами, які отримали ліцензію у держави на дану діяльність. У Франції, особа яка виявила бажання стати приватним виконавцем, повинен мати

юридичну освіту, пройти дворічне стажування у відповідній конторі, скласти державний кваліфікаційний іспит [3].

На відміні від Французької республіки у Федеративній Республіці Німеччина примусове виконання судових або інших актів є державною функцією, яку у відповідності до законодавства реалізують державні службовці – судові виконавці. Їх призначає на посаду голова вищого регіонального суду та керівник окружного суду. Судовий виконавець здійснює свою професійну діяльність незалежно, за свій рахунок та під свою відповідальність, при цьому маючи державно-владні повноваження і статус державного службовця [4, с. 47].

Таким чином, на відміну від Франції, судові виконавці в Німеччині мають статус державних службовців хоча за повноваженнями схожі на приватних виконавці.

Порядок примусового виконання рішень судів у Республіці Польща регулюється Законом «Про судових виконавців». У статті 2 даного законодавчого акту зазначено перелік компетенцій даних посадових осіб, а саме: виконання судових рішень по грошових і нематеріальних претензіях і забезпечення вимог, в тому числі наказів щодо забезпечення безпеки в Європейському банку; виконання інших виконавчих розпоряджень, виданих на підставі окремих правил і правозастосовних актів-документів, які підлягають виконанню в судовому порядку без окремого примусового виконання [5]. Виконавець здійснює примусове виконання рішень суду, але не є працівником суду чи будь-якого іншого державного органу.

У Литві діють лише приватні пристави, поява яких була викликана низьким рівнем ефективності роботи державних виконавців. В Естонії Законом «Про судових виконавців» від 01.03.2003 р. судового виконавця визначають як незалежну особу, яка посідає публічно-правову посаду та виконує свої посадові обов'язки як особа вільної професії від свого імені та під свою відповідальність. Він не є приватним підприємцем або державним службовцем [6, с. 11].

З дослідження нами вбачається використання терміну «приватні пристави» та «судові виконавці» в країнах Європи. В Україні досить схожі положення щодо повноважень таких осіб. Приватні виконавці також уповноважені державою здійснювати діяльність з примусового виконання рішень та є суб'єктом незалежної професійної діяльності. Державне регулювання діяльності приватного виконавця покладене на Міністерство юстиції України.

На нашу думку, з огляду на досвід країн, введення інституту приватного виконавця позитивно впливає на показники виконання судових рішень і рішень інших органів, в Україні з моменту його введення такий показник в кілька разів збільшився порівняно з

попередніми роками. Наявність спільних ознак національних систем виконавчого провадження з країнами Європейського Союзу дає нам змогу свідчити про те, що Україна робить впевнені кроки до європейської інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06.2016 № 1403-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 10.04.2019).
 2. Сайко Л.Ю., Ляшенко В.В. Правові аспекти започаткування інституту приватних виконавців в Україні. Молодий вчений, 2015. № 5 (20). Частина 3. С. 75-78.
 3. Сандыбаева А. Исполнитель решений. URL: http://expert.ru/kazakhstan/2006/16/sudebnyye_resheniya/
 4. Мальцева Є. В. Порівняльний аналіз систем виконавчого провадження в Україні та зарубіжних державах. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского Серия «Юридические науки». Том 26 (65). 2013. № 1. С. 44-48.
 5. Ustawa z 29.08.1997 r. «O komornikach sądowych i egzekucyj» / URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19971330882/U/D19970882Lj.pdf>
- Авторгов А. Приватний судовий виконавець. Естонський досвід . Юридична газета. 2004. № 11 (23). С. 11-12.

СЕКЦІЯ 6

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА УКРАЇНИ В ПОРІВНЯННІ З ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Верещака Я. В.

Студентка II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Янішевська К.Д.

к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

На даний момент людство проживає в тисячолітті, що характеризується не лише зміцненням загальнолюдських цінностей, а й неупинним розвитком людського інтелекту. Зростання ролі й значення інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності зумовлює необхідність посилення ефективності їх правової охорони і захисту. Зараз уже ніхто не заперечуватиме, що інтелектуальна діяльність та її результати все більше набувають пріоритетного значення в усьому світі. Досвід показує, що творча інтелектуальна діяльність стає визначальною і вирішальною рушійною силою будь-якого розвитку [1, с.11]. Та, на жаль, з огляду на значну кількість правопорушень у сфері інтелектуальної власності проблема захисту авторських прав залишається актуальною в Україні.

Чинне законодавство України у сфері інтелектуальної власності дає визначення авторського права в преамбулі Закону України «Про авторське право та суміжні права», відповідно до якого авторське право – це особисті немайнові права і майнові права авторів та їх правонаступників, пов'язані із створенням та використанням творів науки, літератури й мистецтва [2]. Саме тому, в авторському праві, як і в інших інститутах права інтелектуальної власності, предметом правової охорони виступають об'єктивні результати творчої діяльності.

Відповідно до статті 433 Цивільного кодексу України до об'єктів авторського права відносять твори, а саме:

➤ літературні та художні твори, зокрема: романи, поеми, статті та інші письмові твори; лекції, промови, проповіді та інші усні твори; драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні, інші сценічні твори; музичні твори (з текстом або без тексту); аудіовізуальні твори; твори живопису, архітектури, скульптури та графіки; фотографічні твори; твори ужиткового мистецтва; ілюстрації, карти, плани,

ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки; переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних або художніх творів; збірники творів, якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;

- комп'ютерні програми;
- компіляції даних (бази даних), якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;
- інші твори[3].

Відповідно до ч. 2 статті 52 Закону України «Про авторське право та суміжні права» суд має право постановити рішення чи ухвалу про:

- ✓ відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої порушенням авторського права і (або) суміжних прав, з визначенням розміру відшкодування;
- ✓ відшкодування збитків, завданих порушенням авторського права і (або) суміжних прав;
- ✓ стягнення із порушника авторського права і (або) суміжних прав доходу, отриманого внаслідок порушення;
- ✓ виплату компенсації, що визначається судом як паушальна сума на базі таких елементів, як подвоєна, а у разі умисного порушення - як потроєна сума винагороди або комісійні платежі, які були б сплачені, якби порушник звернувся із заявою про надання дозволу на використання оспорюваного авторського права або суміжних прав замість відшкодування збитків або стягнення доходу;
- ✓ заборону опублікування творів, їх виконань чи постановок, випуску примірників фонограм, відеограм, їх сповіщення, припинення їх розповсюдження, вилучення (конфіскацію) контрафактних примірників творів, фонограм, відеограм чи програм мовлення та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення, публікацію у пресі інформації про допущене порушення тощо, якщо у ході судового розгляду буде доведено факт порушення авторського права і (або) суміжних прав або факт наявності дій, що створюють загрозу порушення цих прав;
- ✓ вимагати від осіб, які порушують авторське право і (або) суміжні права позивача, інформацію про третіх осіб, задіяних у виробництві та розповсюдженні контрафактних примірників творів та об'єктів суміжних прав, засобів обходу технічних засобів та про канали розповсюдження [2].
- ✓ Однією із ключових проблем адаптації законодавства України до права ЄС у сфері авторського права є строк правової охорони критичних і наукових публікацій. Так, максимальний термін охорони, згідно зі статтею 5 Директива Ради 93/98/ЄЕС стосовно

уніфікації термінів захисту авторського права і деяких суміжних прав, зважаючи на особливості цих об'єктів, становить 30 років від дати першого публічного оповіщення [4]. А згідно Закону України «Про авторське право і суміжні права», цей строк є загальним і становить 70 років від дати смерті автора чи останнього із співавторів[2].

Проблема строку охорони зачіпає й бази даних. Звернемося до Директиви 96/9/ЄЕС Європейського парламенту й Ради Європи «Про правову охорону баз даних», де вказано, що строк дії охорони баз даних правом «*sui generis*» починається з моменту закінчення виготовлення бази даних і спливає через 15 років від початку року, наступного за датою виготовлення. А, якщо база даних була будь-яким способом оприлюднена до завершення цього періоду, строк захисту спливає через 15 років від 1 січня року, наступного за роком після першого оприлюднення бази даних [5]. А от законодавство України взагалі не передбачає охорону правом «*sui generis*».

Суттєвою проблемою при адаптації є і необхідність надання легального визначення фотографічних творів, бо у законодавстві України таке визначення відсутнє, хоча цей об'єкт і охороняється. Директива 93/98/ЄЕС містить назване визначення, за яким охороняється лише фотографія, яка вважається самотутньою, через те що становить інтелектуальний твір автора [4]. Введення такого визначення у ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» не лише дозволить здійснити адаптацію до права ЄС, а й надасть можливість розмежувати фотографічні твори на ті, які охороняються й ті, які не підлягають правовій охороні.

Реформування законодавчих актів України у сфері авторського права триває, що в свою чергу дає можливість сподіватися, що існуючі прогалини в системі нормативної охорони прав інтелектуальної власності та їх практичного захисту можна подолати.

Зазначимо, що для подолання проблем, що виникають у сфері захисту авторських прав необхідно визначити систему охорони і захисту інтелектуальної власності як один з найважливіших пріоритетів діяльності уряду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Право інтелектуальної власності: академ. курс / за заг. ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. – К., 2004. – 672 с.
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-ХІІ. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 15.04.2019).
3. Цивільний кодекс України: закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40–44, Ст. 356.

4. Стосовно уніфікації термінів захисту авторського права і деяких суміжних прав: Директива Ради 93/98/ЄЕС від 29 жовтня 1993 року № 93/98/ЄЕС. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_434 (дата звернення: 15.04.2019).

5. Про правовий захист баз даних: Директива 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 березня 1996 року № 96/9/ЄС. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_241 (дата звернення: 16.04.2019).

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ Й ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Думчиков М. О.

*к.ю.н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Архішвидкий розвиток мережі інтернет і одночасне його поширення та відбиток на всі сфери життєдіяльності суспільства ставить все більше питань перед правом інтелектуальної власності, а зокрема перед авторським правом. Сьогодні, коли комп'ютерний та мережевий розвиток з кожним днем переходить на новий рівень, постало чимало викликів пов'язаних з феноменом порушення прав на використання об'єктів інтелектуальної власності в Інтернеті.

Однією з основних проблем розвитку такого феномену є фактично вільний доступ до цих об'єктів через комунікаційні комп'ютерні мережі та інтернет. З одного боку така ситуація може сприйматися як позитивне явище, адже спостерігаються нові можливості для розвитку та доступу до різноманітних освітніх, культурних та духовних програм. Проте, в останні часи користувачі мережі далеко не завжди обмежуються даними цілями, і все частіше спостерігаються випадки зловживання мережевими та комп'ютерними комунікаціями за для порушення права третіх осіб в мережі інтернет.

Проблематикою охорони і захисту права інтелектуальної власності займалися фахівці у сфері інтелектуальної власності, зокрема Є. Коваленко, М. Мельникова, В. Антипенко.

В епоху розвитку комп'ютерних технологій та інтернету, нагальність створення надійної та дієвої системи охорони об'єктів інтелектуальної власності є не менш важливішим питанням, ніж захист майна громадян від крадіжок чи розбою. Основним сучасним ворогом прав інтелектуальної власності в мережі інтернет виступають плагіат, піратство та контрафакт.

Плагіатом вважається опублікування повністю або частково чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору. Плагіат вирізняється саме присвоєнням чужого авторства. При піратстві, наприклад, може відбуватися розповсюдження чужих творів без дозволу автора, але ім'я справжнього автора не приховується. Тобто у даному випадку немайнові права автора зберігаються, чого не можна сказати про плагіат, де порушуються, як майнові, так і особисті немайнові права автора. Цікаво зауважити, що плагіатом не вважається використання змісту, суті, ідеї, теорії, концепції чужих творів шляхом цитування (обов'язкове посилання на автора).

Феномен незаконного копіювання як одна з основних проблем захисту авторського права може завдавати значної шкоди авторам тих чи інших об'єктів авторського права, оскільки такі діяння перешкоджають отриманню доходу за таку діяльність та певною мірою стримує подальше інвестування в їх творчу діяльність, і як результат взагалі підриє розвитку окремої сфери творчої діяльності. Перш за все мова йде про різноманітні способи монетизації своїх авторських продуктів на різноманітних платформах типу (Amazon, Google AdSense, Fiver, themeforest та інші).

Неможна не звернути увагу на один з найпоширеніших видів порушення авторського права, такий як плагіат. Варто зазначити, що однією з передумов поширення плагіату є стрімкий розвиток мережі інтернет, як результат спостерігаємо неконтрольований рух інформації. Невід'ємним є той факт, що обсяг такої інформації постійно збільшується тим самим породжуючи стрімкий розвиток плагіату. Велика кількість недобросовісних власників різноманітних інтернет порталів, форумів, інтернет магазинів та вебсайтів, які спокійно використовують запозичені у конкурентів різноманітні матеріали які є об'єктами інтелектуальної власності з подальшою їх монетизацією. Мова йде перш за все про так званий ресейл книжкової електронної продукції та різноманітний інтернет контент монетизований за допомогою рекламних мереж. Варто зазначити, що плагіат вважається саме присвоєнням чужого авторського права, де порушуються як майнові так і особисті немайнові права автора. Піратство на противагу плагіату, як правило порушуються лише немайнові права автора, адже розповсюдження чужих об'єктів авторського права в переважній більшості випадків йде без приховування автора об'єкту.

Крім того, одним із способів плагіату є несанкціонований переклад і подання перекладеного тексту як свого власного без посилання на першоджерело [2, с. 15]. Що стосується особливостей захисту авторського права в мережі інтернет, то заслуговує на увагу думка Т.В. Рудника який виділяє наступні правові проблеми захисту авторського права [3, с. 75]:

1. Відсутність законодавства, яке б регулювало дану сферу відносин; правова невизначеність багатьох ключових понять або недостатнє їх відпрацювання. Наприклад, відсутнє законодавче визначення понять, що стосуються глобальної мережі Інтернет тощо.

І справді, серед десятків законів України та низки міжнародних договорів котрі регулюють основи захисту права інтелектуальної власності, до сьогодні немає жодного нормативно-правового акту, яким би регулювалися та визначалися способи й методи захисту права інтелектуальної власності в мережі інтернет.

2. Транскордонний характер використання об'єктів авторського права. Відкриття доступу до об'єкта в Інтернет дає можливість використовувати його фактично в усьому світі, тому виникають випадки, коли об'єкти авторського права використовуються користувачем мережі Інтернет на території, де відповідні норми права не діють.

Як зазначає Ю. Є. Якубівська, Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» виконаний не повністю щодо питання приведення законодавства України у галузі інтелектуальної власності до стандартів ЄС; відсутня імплементація норм Угоди ТРІПС щодо відповідного рівня захисту об'єктів інтелектуальної власності в законодавстві, що є вимогою СОТ [1, с. 39].

3. Після розміщення об'єктів в Інтернеті виникає проблема щодо можливості простеження ким і як буде використовуватися певний об'єкт авторського права. Це пов'язано перш за все з тим, що доступ до відповідного об'єкта виняткових прав відкривається одночасно для гранично широкого кола осіб, що включає мільйони користувачів Інтернету.

На мою думку законодавець повинен підвищити рівень покарань за злочини у даній сфері залежно від рівня суспільної небезпеки, уряд активними діями довести суспільству, що він не потуратиме порушенням авторських прав у сфері інформаційних технологій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Якубівська Ю. Є. Колізії норм права та компетенції органів управління у сфері інтелектуальної власності як загроза інформаційній безпеці. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право : Науковий журнал. Серія : Юридичні науки. - К. : УДУФМТ, 2015. № 4 (81). С. 37-42.
2. Гуменюк О., Арданов О. Плагіат та інші актуальні проблеми реалізації авторського права у діяльності засобів масової інформації. Інтелектуальна власність. 2009. № 5. С. 13-21.

3. Мельников М. Піратство як злочин у галузі авторського права і суміжних прав: погляд на проблему. Право України. 2003. № 4. С.72–75.

АВТОРСЬКІ ПРАВА НА МУЗИЧНІ ТВОРИ

Усок М. В.

*Студент II курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Думчиков М. О.
к.ю.н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Авторське право – це сукупність прав, що належать автору у зв'язку зі створенням і використанням твору мистецтва, літератури, науки. Це сукупність правових норм, котрі регулюють відносини, що виникають внаслідок створення й використання власних мистецьких робіт.

Творча діяльність людей є надзвичайно різноманітною: літературні, музичні твори, а також винаходи, раціоналізаторські пропозиції, корисні моделі тощо.

Проте об'єкти творчої діяльності людей повинні охоронятися законом.

Правова охорона творів у галузі літератури, науки, мистецтва, зокрема статей, монографій, дисертацій, картин, музичних творів, творів скульптури, архітектури, фотографій здійснюється авторським правом. Для одержання правової охорони не потрібно подавати спеціальної заявки, проводити експертизу і державну реєстрацію. На результати духовної творчості правоохоронні документи не видаються. Для одержання правового захисту цих об'єктів досить надати їм об'єктивної матеріальної форми.

Однак із метою захисту свого авторського права та гарантування користувачу твору його унікальності та автентичності, композитор може зареєструвати своє авторське право у відповідних державних реєстрах.

Свідченням реєстрації авторського права є Свідоцтво, видане Державним департаментом інтелектуальної власності України.

Для реєстрації авторського права на музичний твір, зокрема пісню, і отримання свідоцтва необхідно подати в Державну службу інтелектуальної власності України заявку, що обов'язково розглядатиметься на відповідність установленим вимогам, після чого прийматиметься рішення про реєстрацію музичного твору і видачу свідоцтва, або про відмову в його реєстрації. Термін розгляду заявки приблизно становить 1 місяць.

Загальна вартість реєстрації авторських прав в Україні, включаючи державні збори, становить для фізичних осіб – 800,00 грн, а для юридичних – 1200,00 грн. При цьому зазначена

вартість реєстрації не залежить від кількості музичних творів (пісень). Це може бути як одна пісня, так і збірник пісень .

Наведемо перелік документів, необхідних для подачі заявки на реєстрацію авторського права на музичний твір:

1. Примірник музичного твору в матеріальній формі (у нотному вигляді або на електронному носії).
2. Відомості про автора або співавторів музичного твору українською мовою (прізвище, ім'я, по батькові; адреса; дата народження).
3. Довіреність патентним повіреним на представництво інтересів учасника перед Державною службою інтелектуальної власності України.

Зазначимо, що основним законодавчим актом України щодо авторського права і суміжних прав є Закон України «Про авторське право і суміжні права» в редакції від 22.07.2018 р. [1].

Відповідно до Закону, авторським правом захищаються як опубліковані твори, так і неопубліковані, завершені та незавершені. Тому для виникнення і здійснення авторського права не вимагається його реєстрація. Таким чином, кожен автор, склавши твір, автоматично набуває права власності на нього.

Закон установлює термін дії майнових прав протягом усього життя автора, є об'єктом права інтелектуальної власності, а саме авторського права, що виникає внаслідок факту його створення і починає діяти із дня створення, функціонує протягом усього життя автора і 70 років після його смерті.

Важливо знати, що винагороду за використання твору після смерті автора отримують його спадкоємці.

Законом «Про авторське право та суміжні права» також визначається, що публічне відтворення фонограм і використання музики наживо можливе лише за умови укладення договору про передачу прав на використання цих творів між закладом та автором (або ж його представником).

За використання музичного твору автору виплачується винагорода, розмір якої визначається в договорі. Взагалі, авторська винагорода становить кілька відсотків від доходу, отриманого від використання твору (роялті), або як фіксована сума (паушальний платіж) чи іншим зручним способом.

Іншими словами, написав пісню – отримуй гроші від власника перукарні, кав'ярні та бакалії, звідти, де ця пісня звучить.

Якщо ж ви є власником кафе, ресторану, клубу чи будь-якого іншого громадського закладу, потрібно заплатити за використання звукових записів, захищених авторським правом.

Засвідчимо вище зазначене такими фактами.

У грудні 2018 року суд зобов'язав власника запорізького фітнес-центру «Перемога» сплатити штраф за нелегальне використання музики. Фітнес-центр розташований в центрі Запоріжжя і є одним із найбільших і популярніших спортивних клубів міста. Однак фонова музика там використовується без відповідного дозволу та сплати роялті .

А в червні 2018 року в Харкові за рішенням судів двох інстанцій власнику шоу-ресторану AltBier призначили штраф у розмірі 72 500 гривень через використання музики без оплати роялті правовласникам. Позов подали ТОВ УМВГ Мьюзік і ТОВ Мун Рекордс до власника ресторану ТОВ Роял Тайм. Господарський суд Харківської області визнав порушення закону «Про авторські і суміжні права» і призначив штрафи з тією метою, щоб власник оплатив використання хітів без дозволу. Роял Тайм спробував оскаржити рішення суду першої інстанції. Однак у травні Верховний суд залишив вирок (касаційну скаргу) без змін .

На початку червня було стягнуто 58 000 грн. на користь ТОВ УМВГ Мьюзік і 14 500 грн. на користь ТОВ Мун Рекордс.

У лютому того ж року НВ повідомляло, що українська дитяча письменниця, автор сценарію до популярного мультфільму «Капітошка» Наталя Гузеєва виграла в Рівненському міському суді справу про захист права інтелектуальної власності проти місцевого ресторану .

Отже, можна зробити висновок, що авторське право поширюється також і на інструментали (мінуси), куди виконавці записують пісні. І якщо взяти і скористатися інструменталом без підписання договору або без попередньої домовленості, то можна очікувати позову до суду, адже, по суті, відбулося використання чужої власності задля створення своєї.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-ХІІ
URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Дегтяр Р. О.

*Студентка IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Пахомов В. В.

*д.ю.н., доцент, завідувач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Інтеграційний рух України до Європейського Союзу зумовлює необхідність у адаптації законодавства України до законодавства ЄС, що є пріоритетною складовою

такого процесу. Адаптація нормативно-правових актів у сфері інтелектуальної власності потребує значної уваги, у зв'язку з тим, що у державах-членах ЄС існує високий рівень правового забезпечення та реалізації прав у даній сфері.

Основними нормативно-правовими актами з питань адаптації законодавства України до законодавства ЄС є: Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року, у якому поняття «адаптація законодавства» визначається як процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire* (доробок Співтовариств) [1] та Закон України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 21 листопада 2002 року, де визначається поняття саме «адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу» як поетапне прийняття та впровадження нормативно-правових актів України розроблених з урахуванням законодавства Європейського Союзу [2].

Таким чином, під «адаптацією законодавства України до законодавства Європейського Союзу у сфері інтелектуальної власності» треба розуміти як прийняття та введення в дію законів України та інших актами законодавства які регулюють забезпечення та реалізацію прав у сфері інтелектуальної власності, з огляду на законодавство Європейського Союзу.

Можна зазначити, що вітчизняне законодавство передбачає засади для регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності, адже відповідне законодавство становить цілісну систему правових норм, котрі включені до Конституції України, кодексів, законів та галузевих підзаконних актів, але не зважаючи на це, в них міститься досить багато суперечностей між нормами національного права та міжнародними конвенціями.

З підписанням Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року, яка вступила в силу 1 вересня 2017 року, Україна взяла на себе ряд важливих зобов'язань із наближення вітчизняного законодавства до європейських норм у сфері інтелектуальної власності. Зокрема глава 9 Угоди присвячена питанням стандартів та захисту прав, що стосуються прав інтелектуальної власності. Стандарти поділені за інститутами і стосуються авторського права та суміжних прав, торговельних марок, географічних зазначень, промислових зразків, інших об'єктів, права на які впливають з патентів, топографій напівпровідникових продуктів, прав на сорти рослин. Стандарти визначають основні

засади правового регулювання відносин інтелектуальної власності, які повинні застосовуватися як в країнах ЄС, так і в Україні.

Щодо основних цілей в частині інтелектуального права, то в Угоді до них відносяться: а) спрощення створення і комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території Сторін; і b) досягнення належного та ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності [3].

У Звіті про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2018 році, зазначено, що прогрес виконання Україною зобов'язань у сфері інтелектуальної власності становить 22 %, що формує вагоме підґрунтя для завершення виконання в передбачені Угодою терміни – 2023 рік. У 2019 році планується розроблення законопроектів щодо вдосконалення правової охорони інтелектуальної (промислової) власності, винаходів та корисних моделей та торговельних марок [4, с. 27-28].

22 липня 2018 року набрав чинності Закон України від 15.05.2018 № 2415-VIII «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав», який визначає правові та організаційні засади колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав в Україні, відповідно до стандартів (Директива Європейського Парламенту та Ради 2014/26/ЄС «Про колективне управління авторським та суміжними правами та мультитериторіальне ліцензування прав на музичні твори з метою онлайн використання на внутрішньому ринку»).

У частині інституційного забезпечення системи правової охорони інтелектуальної власності в травні 2018 року утворено державну організацію «Національний офіс інтелектуальної власності». Така організація покликана забезпечити створення автоматизованої системи збору та розподілу винагороди авторам.

Такий прогрес виконання Україною зобов'язань Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом пов'язаний з прийняттям Кабінетом Міністрів України «Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р., яким детально охарактеризовано завдання з питання виконання Угоди про асоціацію до 2023 року з різних сфер, у тому числі інтелектуальної власності [5].

Таким чином, Україна, взявши на себе зобов'язання привести національне законодавство з інтелектуальної власності відповідно до законодавства Євросоюзу, поступово реалізовує ряд завдань щодо розвитку системи правової охорони

інтелектуальної власності та з інших не менш важливих питань. Прийняття Кабінетом Міністрів України Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію є значним кроком для досягнення глобальних цілей та глобальної мети – виконання Україною Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, особливо у сфері інтелектуальної власності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-iv>.
2. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 21 листопада 2002 р. № 228-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-15>.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 27 червня 2014 р. № 984_011 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
4. Звіті про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2018 році. Київ, 2019. URL: <https://eu-ua.org/sites/default/files/inline/files/association-agreement-implementation-report-2018.pdf>.
5. Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: постанова Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1106 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF>

ВПЛИВ ТА ЗНАЧЕННЯ ПАТЕНТНОЇ МОНОПОЛІЇ В УКРАЇНІ НА «СІРИЙ ІМПОРТ» ТА «ПАТЕНТНИЙ ТРОЛІНГ»

Невмержицька Ю. А.
Магістрантка ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Уткіна М. С.
к.ю.н., викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету

Останніми роками все більше актуалізуються проблеми щодо факту самого існування «сірого ринку» та «патентного тролінгу». Такі явища все більше турбують такі

країни як Україна, Росія та Білорусь. Обидві вищезазначені категорії порушують, у першу чергу, права добросовісних виробників та винахідників, що в свою чергу, призводить до гальмування науково-технічного прогресу та якісного економічного зростання.

Розглядаючи таку категорію як «сірий ринок», ми зауважуємо, що він є підвидом нелегального ринку, який пов'язаний з імпортом товарів, які законодавством дозволені до обміну, але при цьому торгівля здійснюється з порушенням правил, зокрема: несплата податків, відсутність ліцензій, патентів, свідоцтв і т.п.

Досліджуючи питання щодо незаконного ввезення, то основною тенденцією є те, що воно проявляється у двох випадках. По-перше, це річ, яка виробляється всупереч волі власника торгового знака, нанесеного на товар; а, по-друге, це товари – підробки, які завдають збитки добросовісним імпортерам. Бувають випадки, що товар є оригінальним, але куплений в іншій країні значно дешевше, ніж продається тут . Це явище визначають як паралельний імпорт, який займає чималу частину ринку і знову ж таки завдає шкоди добросовісним імпортерам.

Щодо такого проблемного питання як сірий імпорт, то усі країни світу поділилися на 2 табори: ті, хто виступають за, і ті, хто проти паралельного імпорту. Зокрема, у США паралельний імпорт узаконено, і на полицях магазинів можна знайти поряд із легально завезеними товарами й так званий «паралельний імпорт», точніше – його продукція. Тобто, покупець може обрати одну з двох опцій: або придбати «офіційний» товар, на який поширюється офіційна гарантія від виробника, але за вищою ціною, або відмовитися від подальшого гарантійного обслуговування товару, але придбати його за значно меншу ціну. Схожа ситуація існує і в країнах Європейського Союзу. Паралельний імпорт офіційно заборонений у Російській Федерації, проте поширюється така заборона лише на товари, що ввезені з комерційною метою, а не для власного споживання [1].

Загалом, виділяють такі види незаконного ввезення:

- ввезений в країну за неофіційними каналами;
- із заниженням тарифних платежів за рахунок недостовірного декларування;
- розмитнений з порушеннями митного кодексу і не має гарантійного талона продавця, що підтверджує якість виробу і право споживача на гарантійне та сервісне обслуговування [2].

Вищеперераховані способи є дуже вигідними для недобросовісних імпортерів, адже, по-перше, це значно економічно вигідніше, оскільки зазвичай не сплачується митний збір, не витрачаються кошти у зв'язку з перевезенням товарів, обслуговування автомобіля і т.п. По-друге, економія часу, адже не проводиться процедура митного

оформлення, не укладаються договори з постачальниками, не оформлюється багато інших документів.

Проте, багато фірм протягом довгих років успішно працюють за чесною схемою і не збираються від цього відходити. Більш того, на даний час велика частина учасників ЗЕД, що практикували «сіре» оформлення, взяли курс на «вибілювання» своїх компаній. Причому причини цього є суто економічними: запровадження системи управління ризиками, зведення контрольних показників і, як наслідок, коригування митної вартості товару.

Так звана «біла» митниця може виявитися для компанії більш вигідною і зручною, оскільки:

- при повній оплаті митних зборів можна заощадити на вартості послуг митного брокера (при оформленні «сірого» товару брокер бере гроші не тільки за свої послуги, а й за ризик);

- при правильному оформленні товаросупровідних документів можна заощадити на непередбачених витратах в дорозі;

- спроститься митне оформлення вантажів;

- статус сумлінного імпортера вкрай корисний, а довголітня репутація «білої» фірми дасть шанс отримати звільнення від ризиків абсолютно безкоштовно [2].

В Україні гостро постає прояв незаконного ввезення товарів. За підрахунками експертів, 70% товарів легкої промисловості в Україні – контрабанда і «сірий імпорт». А «сірі» мобільні телефони складають близько 15-17% українського ринку. Крім цього, 75% дрібних Інтернет-магазинів продають техніку та електроніку, яка була ввезена в обхід українському митному законодавству [3].

Ще одним явищем, яке є достатньо розповсюдженим в Україні є «патентний тролінг». Аналізуючи наукові доробки, визначаємо, що «патентний троль» - це фірма, яка є власником великої кількості патентів, але не займається виробництвом продукції, а також не проводить ніяких досліджень. Така фірма реєструє велику кількість нових технологій, що розвиваються. Згодом, коли якась інша фірма вимоги про відшкодування за порушення патентного права.

Прикладів патентного тролінгу як в Україні, так і в світі дуже багато. В Українському інституті промислової власності українці отримали десятки патентів на всім відомі речі: палички для морозива, шкарпетки, пробки та інше. Наприклад, брати Кирило і Дмитро Голіусови зі Львова отримали патенти на зубочистку, шуруп, світильник, пульверизатор і дріт-тримач для пробок з-під шампанського, патенти на найпоширеніші зразки планшетів, а також асинхронний двигун, респіратор. Не зупинившись на цьому,

українські «винахідники», отримавши патент на «вішак для речей», почали звертатися в регіональні відділення митниці та просили призупиняти оформлення вантажів, на які у них є ексклюзивний патент [4]

Отже, враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що існування «сірого ринку» і «патентного тролінгу» в Україні досить вагомо впливає на економіку країни в негативному сенсі. Законодавством фактично надається монополія на використання об'єкта інтелектуальної власності шляхом отримання охоронного документа. Тобто, виробник може самостійно створити свою товарну нішу на ринку. Наявність патентної монополії створює умови для науково-технічного процесу, розвитку ринку інновацій. Але незважаючи на все це, патентна монополія є короткостроковою за своєю природою (за часом дії охоронного документа).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кирик А., Подоляк В. Захист прав інтелектуальної власності на митниці. *Юрист і закон*. URL: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA012596.
2. Прокопов О.А. Патентна монополія: вплив на конкуренцію, «патентний тролінг» та «сірий імпорт» в Україні. *Вісник донецького національного університету*. 2014. № 1.
3. Официальный веб-сайт информационного портала Обозреватель. URL: <http://ukr.obozrevatel.com/news/v-ukraini-60-70-odyagu-i-vzuttya-kontrabanda-i-sirijimport.htm>
4. Лахути Н. Краткий гид по патентному троллингу. URL: <http://pravo.ru/interpravo/practice/view/89645/>.

ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ФОТОГРАФІЧНІ ТВОРИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Тарасенко А. О.

Магістрантка ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Уткіна М. С.

к.ю.н., викладач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

В епоху розвитку науково-технічного прогресу, а також – загальнодоступності засобів соціальної комунікації та поширення інформаційних технологій із значною швидкістю, особливої уваги заслуговує питання щодо забезпечення права власності на фотографічні твори в мережі Інтернет. Це зумовлено тим, що у зв'язку із порушенням права інтелектуальної власності у мережі Інтернет, специфічності та особливостей набуває саме відновлення такого порушеного права. На сьогоднішній день актуальним та

болючим залишається питання щодо порушень у сфері інтелектуальної власності в мережі Інтернет, зважаючи на відсутність чіткого алгоритму, який би доводив факт порушення такого права, а також – типового способу встановлення особи-порушника.

На даний час із розвитком технологій, загальнодоступність та різноманіття засобів для фіксування зображень дозволяє кожній особі хоча б раз спробувати себе в ролі фотографа. Зі стрімким сплеском популяризації використання соціальних мереж серед громадян, мистецтво фотографування у свою чергу, також набуває стрімкої популярності. Все більше осіб реєструється та активно використовує такі соціальні мережі як, наприклад, Instagram або Facebook, адже найяскравіші та найважливіші моменти з життя ми намагаємось закарбувати не тільки в пам'яті, а й на цифровому носії та поділитися такими моментами із підписниками та друзями.

Проте, на жаль, із розвитком всесвітньої мережі Інтернет та активним використанням соціальних мереж, актуалізується проблема щодо зловживання у рамках цього середовища. Проблема порушення авторського права і суміжних прав в мережі Інтернет є досить актуальною для вітчизняного законодавства, адже в ньому відсутнє визначення «фотографічний твір», а також – чинним законодавством не встановлено ознак та критеріїв, що визначають фотографічне зображення як твір мистецтва, а не буденне фото.

Загалом, аналізуючи питання, пов'язане із охороною та захистом прав інтелектуальної власності на фотографічні твори, що розташовані в мережі Інтернет, доречно звернути увагу на його актуальність не тільки як для сучасного вітчизняного законодавства, а також для законодавчої бази європейських країн.

Так, згідно з ч. 1 ст. 12 Закону України «Про авторське право і суміжні права», авторське право і право власності на матеріальний об'єкт, в якому втілено твір, не залежать один від одного, а відчуження матеріального об'єкта, в якому втілено твір, не означає відчуження авторського права і навпаки [1]. Проте, не беручи до уваги чіткість даної законодавчої норми, внаслідок неправильного розмежування інституту авторського права і права власності на практиці виникають порушення прав авторів фотографічних творів.

Відповідно до ст. 2 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» та Цивільного кодексу України, фотографічні твори, виконані способами, подібними до фотографії охороняються як об'єкти авторського права. Варто зауважити, що авторським правом охороняються лише фотографії, які є результатом творчої діяльності людини, - як оприлюднені, так і не

оприлюднені, як завершені, так і незавершені незалежно від їх призначення, жанру, мети [2].

Проаналізувавши положення, що міститься у науковому доробку Г. В. Омельченка та Ю. В. Вітківської, звертаємо увагу на те, що не кожна фотографія є об'єктом авторського права, а тільки та, яка являє собою твір мистецтва. Специфіка фотографічного твору також зумовлюється його трансформацією з однієї форми відтворення (звичайне фото) в іншу форму (цифрове фото), що спричиняє особливий правовий захист та охорону цифрових фотографічних творів [3]. На думку вищезазначених науковців, особливу увагу необхідно приділити використанню фотографічних творів як елементу веб-дизайну, а також в інших випадках використання фотографічних творів в Інтернет-середовищі.

На даний час відмінності між правовою охороною авторського права на цифрові фотографічні твори та звичайними творами мистецтва, свідчать про потребу правового регулювання розмежування їх правової охорони. Це зумовлено тим, що у цифровому середовищі фотографічне зображення зберігається в нематеріальній формі, що безпосередньо ускладнює захист авторського права на фотографічний твір [3].

За позицією Г. Дорожка, відмічаємо те, що основною проблемою правової охорони фотографічних творів є їх використання в Інтернеті, адже у мережі Інтернет значно складніше встановити порушника авторських прав. Це спричинено тим фактом, що в процесі неправомірного розміщення фотографії в мережі Інтернет фігурують кілька осіб, серед яких власник доменного імені, власник сайту (який може бути іншою особою, ніж власник доменного імені), власник хост-сервера, провайдер послуг зв'язку мережі Інтернет [4].

Також акцентуємо увагу на позицію представників наукової спільноти Д. Ф. Куц та А. М. Іванова. Вони підкреслюють, що труднощі ідентифікації користувача Інтернет-мережі є підґрунтям неможливості визначення структурного складу правовідносин, що відбуваються у віртуальному просторі. На їх думку, слід звернути увагу на роль провайдера як зв'язуючого елемента у даному механізмі цих специфічних відносин. Адже саме через провайдера кожен із користувачів підтримує доступ до мережі і, в той же час, сприяє активному порушенню прав безлічі суб'єктів авторського права [5].

На жаль, законодавцем не передбачається відповідальність хост-провайдерів за перевірку особистих даних особи, якій вони надають послуги, хоча такий підхід суперечить правовій природі правочину. Укладання правочину може мати місце між фізичними особами, юридичними особами, фізичними-особами підприємцям, але ніяк з анонімним, вигаданим ім'ям, не потребуючи документів, що посвідчують особу. Однак,

зважаючи на реалії сьогодення, хост-провайдери без жодних санкцій мають змогу надавати послуги цілком анонімним особам [6].

Таким чином, враховуючи вищезазначене, вважаємо, що наразі значною проблемою є анонімність суб'єкта котрий порушує авторське право, що в свою чергу призводить до неможливості притягнення останнього до відповідальності. До того ж оскільки, на сьогодні чинним законодавством чітко не визначені деякі основні поняття в сфері охорони прав на фотографічні твори, режим їх правової охорони є ускладненим, що в свою чергу негативно впливає на регулювання суспільних відносин у сфері охорони авторського права на цифрові фотографії.

Слід стверджувати про те, що, дійсно, захистити власні інтелектуальні права у мережі Інтернет досить складно. Труднощі виникають як при встановленні особи-порушника, так і при доведенні самого факту порушення. Тож автору не слід недооцінювати важливість факту підтвердження свого авторства на фотографічні твори. Для цього рекомендується зберігати оригінал фотографічного твору, бажано із зазначенням імені чи псевдоніма автора, а також дати створення твору. Оскільки неспроможність доведення авторства є першою проблемою, що фактично унеможливує проведення подальших юридичних заходів, спрямованих на захист порушених прав автора.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ. Верховна Рада України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
2. Рекомендації щодо забезпечення правомірності створення та використання фотографічних творів. URL:<https://sips.gov.ua/ua/recfoto.html>.
3. Омельченко Г. В., Вітковська Ю. В. Проблематика охорони фотографічних творів нормами авторського права. Юридичний вісник. 2012. № 25. С. 80-84.
4. Дорожко Г. Проблеми охорони та захист цифрових фотографічних творів. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. № 4. С. 25-28.
5. Куц Д. Ф., Іванов А. М. Проблеми охорони й захисту прав інтелектуальної власності в Інтернеті. Молодий вчений. 2018. №5 (27). С. 616- 619.
6. Лиска П. О. Захист прав інтелектуальної власності в всесвітній мережі. Молодий вчений. 2017. №11. С. 901-907.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ НА КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ (ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Чернадчук О.В.

*к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

В умовах розвитку економічних відносин та з урахуванням збільшення рівня конкуренції в різних секторах господарства актуального значення набуває питання ефективного захисту комерційної таємниці, як специфічного об'єкта права інтелектуальної власності.

Сутність комерційної таємниці розкривається через юридичне закріплення цього поняття в Цивільному кодексі України. Так, згідно статті 505 Цивільного кодексу України, комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. При цьому, комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці [1].

Аналіз положень Цивільного кодексу України [1] та Господарського кодексу України [2] щодо юридичного закріплення поняття комерційної таємниці дає можливість зробити висновок, що комерційній таємниці, як об'єкту права інтелектуальної власності притаманні такі специфічні ознаки, як секретність, комерційна цінність, та спеціальний режим щодо неї, який вводиться власником такої інформації. При цьому, на нашу думку, саме комерційна цінність відомостей які становлять комерційну таємницю зумовлює важливість та необхідність її захисту, тим більше враховуючи той факт, що такі відомості стосуються технічної, організаційної та іншої комерційної інформації та безпосередньо впливають на результат підприємницької діяльності її власника.

Враховуючи те, що відомості що складають комерційну таємницю є з одного боку результатом діяльності підприємства, а з іншого перебувають у користуванні підприємства, змінюються та вдосконалюються, використовуються в процесі господарській діяльності та у відносинах з третіми особами, вважаємо, що загрози порушення прав власника можна диференціювати на дві групи внутрішні та зовнішні, що

дозволить виявити ефективні засоби та механізми захисту прав власника цього об'єкту права інтелектуальної власності.

Внутрішні загрози зумовлені дією внутрішніх факторів підприємства, таких як персонал, організаційна структура, система захисту інформації на підприємстві, тощо. Зовнішні фактори представлені третіми особами зокрема: контрагентами, конкурентами, органами влади, тощо. Дія внутрішніх та зовнішніх факторів може негативно вплинути на збереження режиму секретності, ефективному розпорядженні правами на комерційну таємницю та призвести до порушення прав власника.

В сфері захисту права на комерційну таємницю, законодавець передбачив такі майнові права суб'єкта права інтелектуальної власності, як:

- 1) виключне право дозволяти використання комерційної таємниці;
- 2) виключне право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці[1].

Враховуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне визначити три групи юридичних засобів захисту прав на комерційну таємницю:

- 1) Внутрішньо-організаційні.
- 2) Договірні.
- 3) Судові.

Внутрішньо-організаційні засоби захисту прав на комерційну таємницю, на нашу думку включають створення та юридичне закріплення сукупності організаційно-правових заходів направлених на створення ефективної системи захисту комерційної таємниці на підприємстві, зокрема:

- в організаційній сфері, шляхом введення в дію на підприємстві локальних нормативно-правових актів що регулюють створення та функціонування системи захисту інформації;

- у відносинах з персоналом, шляхом включення відповідних положень щодо захисту комерційної таємниці в трудові договори (контракти), посадові інструкції та укладання письмових зобов'язань про нерозголошення.

Договірні засоби захисту прав на комерційну таємницю повинні застосовуватись у договірних відносинах шляхом укладання договорів про нерозголошення, включення положень про конфіденційність в усі договори що укладаються підприємством, використання договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності у господарській діяльності. Варто зазначити, що на відміну від більшості об'єктів прав інтелектуальної власності, відносини у сфері комерційної таємниці, на нашу думку, не є достатньо врегульовані на рівні законодавства, крім того проблемним є

відсутність спеціального закону, який би регулював відносини в цій сфері. Проте, звертає на себе увагу договір комерційної концесії як різновид правочину у сфері розпорядження правами на комерційну таємницю. Так, предметом договору комерційної концесії згідно статті 1116 Цивільного кодексу України є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), комерційного досвіду та ділової репутації [1].

До судового засобу захисту прав на комерційну таємницю відноситься право звернення до суду з метою захисту права на комерційну таємницю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Воронкова М.Ю.

Магістрантка ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Янішевська К. Д.

к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

XXI століття справедливо називають століттям інтелектуальної власності, адже щодоби з'являються нові літературні, художні, музичні твори різноманітних жанрів та напрямів. Уже понад два століття людство усвідомлює необхідність ефективної правової охорони авторського та суміжних прав. Стаття 54 Конституції України, що має пряму дію, гарантує кожному волю творчості та передбачає охорону інтелектуальної власності законом. Запорукою сучасного процесу гуманізації законодавства і цивілізованого прогресу є вільне та ефективне здійснення людиною своїх прав і свобод, у тому числі права на творчість, результати якої захищаються державою. Це забезпечується шляхом надання учасникам відносин свободи у здійсненні своїх прав і державної допомоги особам з боку уповноважених державних органів. Власне, демократична правова держава існує для того, щоб допомагати та сприяти людині у здійсненні нею прав і законних інтересів, охороні та захисту їх у разі порушення [1, с. 38].

Відповідно до положень чинного законодавства за порушення прав інтелектуальної власності передбачається настання кримінальної відповідальності, цивільно-правової відповідальності та адміністративної відповідальності.

Порушенням прав інтелектуальної власності, за яке може наступати юридична, у тому числі й кримінальна, відповідальність, є посягання на права інтелектуальної власності щодо певного об'єкта цих прав. Як правило, склад злочинів у сфері інтелектуальної власності та кримінальні санкції за них на національному рівні встановлюються зводами (кодексами) законів країн, як-от: Кримінальним кодексом України, Кодексом законів США, Кримінальним кодексом Японії. Спеціальні закони країн детально визначають обсяг прав власників щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності та передбачають перелік дій, за вчинення яких без згоди власника настає юридична відповідальність. В Україні вичерпний перелік кримінальних покарань, підстави і порядок їх застосування передбачені Кримінальним кодексом (КК) України (зокрема, статтями 176, 177, 203⁻¹, 216, 229, 231, 232, 232- 1 та 232 -2).

Ст. 176 КК «Порушення авторського права і суміжних прав» формулює дії, що визнаються злочинами у сфері авторського права і суміжних прав, та передбачає відповідальність за них. Ст. 177 КК присвячена порушенням прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослини і раціоналізаторську пропозицію. Статті 231 і 232 КК встановлюють кримінальну відповідальність за порушення права на комерційну таємницю. Нарешті, статті 203⁻¹ і 216 КК стосуються порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт і імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва, а також виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок.

Важливою характерною рисою українського кримінального законодавства у сфері інтелектуальної власності є те, що кримінальна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності настає тільки тоді, коли правовласнику завдана суттєва матеріальна шкода. Так, Кримінальним кодексом України передбачено настання кримінальної відповідальності у випадку заподіяння шкоди у значному, великому або особливо великому розмірі.

Положення низки законів України визначають засади охорони об'єктів права інтелектуальної власності: зокрема, це статті Цивільного кодексу України, Закони України «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про

охорону прав на знаки для товарів і послуг, «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» тощо [2, с. 5].

У спеціальному законодавстві України в сфері інтелектуальної власності наводиться чимало способів цивільно-правового захисту авторського права. До таких способів, зокрема, можна віднести: вимогу визнання та поновлення своїх прав, у тому числі заборона дії, що порушує авторське право чи створює загрозу його порушення; звернення до суду з позовом про поновлення порушених прав та (або) припинення дій, що порушують авторське право чи створюють загрозу його порушення; подання позову про відшкодування моральної (немайнової) шкоди; подання позову про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права, або виплату компенсацій [3, с. 248].

Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ (із змінами і доповненнями) порушенням авторського права є: вчинення будь-яких дій, які порушують особисті немайнові права та майнові права авторського права; піратство у сфері авторського права, тобто опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних); плагіат – оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору; ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають авторське право, примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних); вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права; підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами; розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення об'єктів авторського права, з яких без дозволу суб'єктів авторського права вилучена чи змінена інформація про управління правами, зокрема в електронній формі.

Одними із найбільш розповсюджених порушень авторського права в Україні є піратство, особливо у сфері програмного забезпечення та плагіат, які свідчать про недосконалість системи захисту авторського права в Україні. Значного поширення набули факти незаконного розповсюдження творів у мережі Інтернет, їх публічне сповіщення у громадських місцях. Складно доказати порушення прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет. Залишається відкритим і питання щодо особи, яку необхідно притягти до відповідальності, адже в більшості випадків неможливо встановити, кому саме належить сайт. Більшість судових справ зводяться нанівець через складність у виявленні

порушників, зібранні доказів порушення авторських прав. Особливо це стосується особистих немайнових прав автора; допускаються помилки при розгляді судових справ через неправильне застосування законодавства щодо авторського права.

Найбільш складним питанням є визначення майнової шкоди, що була завдана особі внаслідок правопорушення. Для цього, на нашу думку, необхідно буде провести експертизу. При визначенні розмірів збитків, які мають бути відшкодовані особі, авторське право якої порушено, а також для відшкодування моральної шкоди суд зобов'язаний виходити із суті порушення, майнової і моральної шкоди, завданої особі, яка є власником авторського права, а також із можливого доходу, який могла б одержати ця особа [3, с. 249].

Ще одним видом юридичної відповідальності в сфері інтелектуальної власності є адміністративна відповідальність, яка передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП). Так, стаття 51-2 КУпАП передбачає відповідальність за незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (літературного чи художнього твору, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знака для товарів і послуг, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо), привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом. Відповідно до ст. 24 КУпАП захист прав здійснюється шляхом проведення адміністративних процедур: вилучення або конфіскації контрафактної продукції та обладнання, що використовується для її виготовлення, виправних робіт, адміністративного арешту або накладення адміністративних штрафів [4].

Отже, поряд із судовою реформою нині в Україні відбуваються зміни також в інших правових сферах. Однією з них є інтелектуальна власність. Створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності, підготовка бази для запуску роботи інституції з назвою Національний орган інтелектуальної власності України, численні законопроекти в цій сфері (№ 4614, № 5699, № 7538) – все це, скоріш за все, матиме позитивний ефект на предмет регулювання права інтелектуальної власності, однак наразі стан захисту цих об'єктів в Україні є плачевним [5].

Таким чином, важливим напрямом розвитку вітчизняного законодавства в галузі інтелектуальної власності, зокрема авторського права та практики його застосування, має бути посилення режиму правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, у тому числі посилення відповідальності за порушення виключних прав на об'єкти авторського права. Проте вирішувати цю проблему необхідно в комплексі, оскільки потрібно не лише

посилити відповідальність, але й розробити ефективний механізм притягнення до неї, зокрема спростити процедури, які дають змогу довести порушення в цій галузі. Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що ефективність захисту авторського права залежить від наявності відповідного державного механізму попередження та припинення правопорушень, а також спрощення процедури доведення порушення в сфері авторського права, притягнення порушника до відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тімашов В. Юридична відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності. Підприємництво, господарство і право, 2016. № 2. С. 38-42.
2. Валле В. Парадокси права інтелектуальної власності., К.: Освіта України. 2010. 448 с.
3. Рудник Т. В. Відповідальність за порушення авторського права. Часопис Київського університету права. 2012. № 2. С. 248 – 251.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
5. Українське право. Кримінальна відповідальність за порушення права інтелектуальної власності: проблеми застосування., 2018 р. : URL: http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/kryminalna-vidpovidalnist-za-porushennya-prava-intelektualnoyi-vlasnosti-problemy-zastosuvannya-/.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАНOSTІ

Тищенко О.М.

Магістрант ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Янішевська К. Д.

к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Не викликає сумніву та теза, що результати інтелектуальної, творчої діяльності давно стали важливою й визначальною силою у розвитку, як суспільства так і держави в цілому. Збільшення кількості правопорушень за цим напрямом – одна з гострих проблем, яка залишається об'єктом наукових дискусій вітчизняних та зарубіжних фахівців і науковців. Адже нинішні політико-правові умови тільки сприяють розвитку злочинності в окресленій сфері. Так, для прикладу, середній рівень інтернет-піратства на даний час у світі становить 42 %, тільки за кілька останніх років воно нанесло чималих збитків, при

чому до відповідальності були притягнуті одиниці. Головна проблема, яка зазначається в дослідженнях Міжнародного альянсу інтелектуальної власності, спостерігається у країнах, що розвиваються, оскільки жителі не бачать різниці між ліцензійними та неліцензійними продуктами, тощо. Для порівняння наводяться дані – рівень піратства у Китаї становить 71 %, в Росії – 65 %, в Польщі – 54 %, в Угорщині – 41 %. Рівень же комп'ютерного піратства в Україні становить близько 86 % [1]. Безумовно таке становище потребує оперативного та адекватного реагування від сучасної міжнародної спільноти з метою формування дієвої системи протидії цим правопорушенням. Одним із таких напрямів є систематичний розвиток міжнародного співробітництва, направлений на розробку міжнародних стандартів щодо протидії таким правопорушенням.

Розглядаючи це питання першочергово необхідно звернути увагу на діяльність Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі – ВОІВ), як одного з провідних суб'єктів у сфері захисту права на об'єкти інтелектуальної власності. ВОІВ є міжнародною міжурядовою організацією, створеною на основі конвенції, ухваленої у 1967 році державами-членами Паризького союзу з охорони промислової власності, Бернського союзу з охорони творів літератури та мистецтва та інших спеціалізованих союзів. Україна, як держава-засновник ООН, стала членом ВОІВ у 1970 р. Восени 1992 р. Уряд України заявив про продовження дії на території держави ряду основних міжнародних угод у сфері інтелектуальної власності, з цього часу співробітництво з ВОІВ розвивається і розширюється. Стратегічними цілями організації є: 1) збалансований розвиток міжнародної нормативної бази у сфері інтелектуальної власності; 2) надання високоякісних послуг в глобальних системах охорони інтелектуальної власності; 3) сприяння використанню інтелектуальної власності в інтересах розвитку держав; 4) координація і розвиток глобальної інфраструктури інтелектуальної власності; 5) міжнародне співробітництво, спрямоване на забезпечення поваги інтелектуальної власності; 6) вирішення питань інтелектуальної власності у контексті глобальних стратегічних завдань; забезпечення оперативного зв'язку між Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, її державами-членами і всіма зацікавленими сторонами; 7) ефективна структура адміністративно-фінансової підтримки, що дозволяє ВОІВ виконувати свої програми [2]. Україна є учасником усіх керівних органів цього суб'єкту й бере активну участь у діяльності її комітетів. Станом на сьогодні вона є учасником низки міжнародних угод і договорів адміністративні функції в яких виконує ВОІВ.

Також у вищевказаному контексті потрібно виокремити співпрацю нашої держави зі Всесвітньою обсерваторією боротьби з піратством у сфері культури (World Anti-Piracy Observatory – WAPO). Мова йде про своєрідну платформу, яка містить відомості щодо

національної політики всіх держав-учасників ЮНЕСКО у сфері боротьби з правопорушеннями в сфері інтелектуальної власності та узагальненням існуючого досвіду щодо їх протидії [3, с. 425]. Мета її діяльності полягає в тому, що вона забезпечує: 1) акумулювання національних законів про авторське право та антипіратське законодавство; 2) новини та події, пов'язані з антипіратською діяльністю у всьому світі; 3) містить інформацію про найкращі практики у сфері боротьби з піратством; 4) пропонує ініціативи з підвищення обізнаності та інструменти для створення потенціалу для вільного та прямого завантаження та використання своєї продукції [4]. Можна сказати, що така співпраця має вагоме значення, зокрема для вітчизняних владних структур, які забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності та які прагнуть вдосконалювати свою правову політику, оскільки державні службовці зможуть отримати доступ та ефективно використовувати значну кількість національних рішень з питань піратства.

Слід зауважити, що порушення прав на інтелектуальну власність все більше пов'язані з організованою злочинністю. Широке використання мережі Інтернет дозволяє контрафактній продукції миттєво поширюватися по всьому світу. Тому ефективне застосування норм матеріального права в галузі інтелектуальної власності має забезпечуватися певними діями на рівні Європейського Співтовариства. Відтак, зближення законодавства держав-членів ЄС у цій галузі є необхідною умовою для належного функціонування внутрішнього ринку [5]. В цьому контексті потребує уваги питання діяльності щодо співробітництва з Європолем та Інтерполом, органами, уповноваженими вживати заходів, щодо притягнення до юридичної відповідальності за правопорушення, в тому числі й у цій сфері. Діяльність останніх спрямована на залучення якнайбільше учасників із метою консолідації зусиль з протидії цим злочинним діям. Про залучення якомога більшої кількості держав до такої взаємодії говориться й у рекомендаціях, сформованих Європолем та Інтерполом. Зокрема, у них зазначено, що потребують додаткового вирішення наступні завдання: 1) Європол та Інтерпол працюють над залученням більшої кількості країн до цієї ініціативи, оскільки деякі країни все ще не беруть участі в таких заходах, але оперативні дані показують, що вони постійно страждають від порушення прав інтелектуальної власності (особливо це стосується харчової продукції); 2) продовження налагодження співпраці серед усіх зацікавлених сторін; 3) ідентифікація нових учасників, зокрема, приватних осіб – «взаємне знання та співпраця є життєво важливими для того, щоб діяти ефективно, без дублювання функцій, сил та засобів»; 4) обмін інформацією [6].

Вказані структури активно протидіють існуючим правопорушенням. Наприклад, у

рамках проведення спеціальної операції «OPSON V», в якій взяли участь 57 країн та ще 21 суб'єкт/приватний партнер (у тому числі The Coca Cola Company, Colgate-Palmolive Company, Danone Group, International Federation of Spirits Producers (IFSP), Mars, Moët Hennessy, Mondelez International Inc, Nestlé, REACT (Association of various right holders), Red Bull, Scotch Whisky Association (SWA) та ряд інших) з 23 країн ЄС та 34 країн, що не є членами ЄС. Структурно операція включала три етапи: передопераційна, власне операційна та післяопераційна фази. В ході операції були створені сили та засоби, які надавалися країнам – учасникам, щоб покращити їх готовність до виконання операції. Зв'язок з приватним сектором також було посилено. Тому у результаті проведеної операції було порушено 3567 адміністративні та кримінальні справи, зокрема, зареєстровано 1793 підозрювані особи та здійснено 41 арешт і притягнуто до відповідальності [7, р. 10]. Тобто, можна сказати, що діяльність цих суб'єктів має вагомe значення для протидії існуючим правопорушенням і вітчизняні уповноважені владні структури повинні його розвивати за всіма напрямками.

Отже, правопорушення у сфері інтелектуальної власності є протиправними діями як державного, так міжнародного характеру, кількість яких зростає кожного року. Уряди більшості провідних держав ведуть активну діяльність, спрямовану на побудову ефективної системи захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. Одним із важливих напрямків такої роботи є співробітництво з міжнародними інституціями задля консолідації зусиль щодо протидії таким протиправним діянням. Не менш значимою ціллю вказаного співробітництва є формування нових і вдосконалення існуючих механізмів міждержавного характеру з протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності. Слід наголосити, що охарактеризована форма діяльності надає можливість оцінити ефективність тих чи інших методів із протидії вказаним злочинним діянням, що сприяє оптимізації роботи всіх суб'єктів у майбутньому. Не викликає сумніву та обставина, що вказана співпраця, в умовах транснаціоналізації злочинності, є необхідною для України, і формує підстави для її позиціонування як правової держави, орієнтованої на утвердження демократичних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беззуб І. Боротьба з інтернет-піратством в Україні: оцінки експертів. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=874:internet-piratstvo&catid=8&Itemid=350.

2. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_769.
3. Бочарова Н. В. Методологічні засади боротьби світової спільноти з інтелектуальним піратством і контрафакцією. Актуальні проблеми держави і права, 2014. С. 424–428.
4. World Anti-Piracy Observatory. URL: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/creativity/creativeindustries/world-anti-piracy-observatory>.
5. Директива № 2004/48/ЕС Європейського парламенту і Ради ЄС об забезпеченні прав на інтелектуальну власність: міжнародний документ от 29 апр. 2004 № 2004/48/ЕС. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_b39.
6. Угода «Про співробітництво у сфері правової охорони й захисту інтелектуальної власності та створення Міждержавної ради з питань правової охорони й захисту інтелектуальної власності» від 19.11.2010. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_n31.
7. Operation OPSON V 2015. Report. O29. FP COPY// INTERPOL IGGH October 2016 EDOC#856910. 43 p.

ПРОБЛЕМАТИКА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАВ НА СЛУЖБОВИЙ ВИНАХІД: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Шелест О. М.

Магістрантка ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Уткіна М. С.

к.ю.н., викладач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

В умовах національного розвитку економіки та євроінтеграційних процесів України, одним із ключових напрямків науково-технологічного процесу для держави є прагнення до забезпечення на якісно новому рівні законодавчого врегулювання набуття та розпорядження правами на службовий винахід. Правове унормування та забезпечення службового винахідництва на сьогоднішній день в Україні перебуває на початку свого становлення та життєвого циклу. Саме зважаючи на вищевикладене, таке забезпечення вимагає застосування не тільки вже існуючих нормативно-правових норм, а і створення спеціального законодавства, що врегульовувало б питання, починаючи із моменту створення об'єкта службового винаходу аж до моменту початку процесу його комерціалізації, враховуючи при цьому інтереси винахідника та власника підприємства.

Вітчизняне законодавство містить декілька нормативно-правових актів, які регулюють дане питання. Проте, вони по-різному трактують та мають на меті вирішити визначення таких понять як об'єкт та суб'єкт права інтелектуальної власності на службовий винахід, замовник та винахідник, а також найголовніше – який обсяг прав має останній.

Одним з таких нормативно-правових актів є Закон України «Про авторське право і суміжні права», який визначає що саме є об'єктом авторського права [1]. Подібне значення містить також Закон України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» [2]. У вищезазначених нормативно-правових актах насамперед йдеться про те, що всі майнові права за трудовим договором або стандартною заявою при прийнятті на роботу, будуть належати роботодавцю. В той же час, коли Цивільний кодекс України, а саме ст. 429 встановлює, що права належать спільно обом, тобто 50/50. Саме з цього моменту виникає колізійне положення, оскільки дані нормативні акти по-різному визначають, що саме може належати до даної категорії винаходів на як права мають обидві сторони. Слід також наголосити, що Цивільний кодекс України взагалі не застосовує такий термін як «службовий винахід», а натомість вживає «об'єкти, створені у зв'язку з виконанням трудового договору» [3].

Таким чином, як ми бачимо з вищенаведеного, всі три нормативні акти в певній мірі суперечать один одному, але всі три в той же час мають одне спільне – вони не врегульовують наступні питання:

1. правовий статус сторін та обсяг їх прав на такий винахід, а саме винахідника та власника винаходу або підприємства;
2. порядок оформлення прав на службовий винахід;
3. добросовісна грошова компенсація робітнику, службовцю за створений ним службовий винахід. На жаль, у вітчизняному законодавстві питання про розмір та порядок виплати грошової компенсації обмежується лише посиланням на трудовий договір у якому в довільній формі може зазначатися грошовий еквівалент винагороди.

У науковому правничому середовищі України досить широкий проміжок часу відбувається дискусія щодо вирішення цієї проблеми і це ще більше приводить до висновку про те, що ефективним напрямком її вирішення може стати дослідження закордонного досвіду та можливість його імплементації до вітчизняного законодавства [4].

В першу чергу, на нашу думку, слід взяти до уваги патентне законодавство Японії, а саме – ст. 29 (1) Патентного закону Японії №121 від 1959 року, яка чітко розділила службовий винахід на дві категорії: «службові» та «вільні» винаходи [5]. «Службові»

винаходи, в свою чергу, ототожнюють себе як такі, що створені під час виконання своїх трудових обов'язків та ті, які прямо підпадають під основний напрямок діяльності підприємства. «Вільні» винаходи в свою чергу, можуть бути створені тим самим працівником але не підпадають під категорію «службових». Закон визначив вичерпний перелік всіх обставин та об'єктів, які можуть підпасти під ту чи іншу категорії.

В той же час, даний Закон врегульовує друге проблемне питання для вітчизняного законодавства в плані виплати грошової компенсації за створений службовий винахід. Стаття 623 Цивільного кодексу Японії вказує на те, що при складанні трудового контракту, обидві сторони дають обов'язок керуватися Правилами трудового розпорядку де у випадку створення службового винаходу відповідна Рада перегляду службових винаходів в умовах підприємства, надасть характеристику службовому винаходу за всім стандартами та дійде висновку про обов'язкову грошову компенсацію, яка буде рівнозначною до рівня наукового винаходу [6].

Не менш актуальним прикладом при вирішенні проблемних питань українського законодавства в сфері регулювання майнових прав на службовий винахід є досвід США та ряду європейських країн. Зокрема, оптимальне вирішення даного питання містить спеціальне законодавство США, а саме – Патентний закон США, федеральне законодавство, закони окремих штатів та судові прецеденти). Основний закон містить виключну норму про те, що справедливий розподіл прибутків між замовником та винахідником є головною умовою чинності трудової угоди [7].

Що стосується прецедентної практики, то законодавство спирається на два основних підходи:

1. в угоді повинно чітко вказуватися на частку від розподілу прибутку на службовий винахід за умови передачі майнових прав винахідника роботодавцю;
2. в тому випадку якщо з певних причин трудова угода не була укладена, або була укладена в усній форму, то суд буде спиратися на те, що винахід автоматично є власністю працівника, тобто особи, яка створила об'єкт права інтелектуальної власності. Роботодавець при цьому буде мати пріоритетне право на отримання даного винаходу за умови, що останній зробив певний вклад у його створення (яким може вважатися оплата праці робітнику).

Однією з провідних країн світу за розмірами інвестицій у розвиток інтелектуальної власності є Фінляндія завдяки своєму досконалому законодавчому регулюванню сфери службових винаходів. Уся законодавча база в цій області сконцентрована на таких нормативно-правових актах як Закон про службові винаходи «656/1967(Act on the Right in

Employee Invention) [8], Закон про винаходи, що створені в університетах № 369/2006 (Act on the Right in Inventions made at Higher Education Institutions) [9].

Обидва нормативно-правові акти своїм головним принципом вказують, що працівник, який створив новий об'єкт інтелектуальної власності, буде мати такі самі права на свій винахід, як і інші винахідники, незалежно від умов створення об'єкта. Головною умовою, за якої власник підприємства може претендувати на винахід, окрім стандартних правил, використання винаходу повинно потрапляти під сферу діяльності підприємства роботодавця. Проте, ця вимога не буде враховуватися, якщо об'єкт створено за окремим дорученням (завданням) роботодавця.

Отже, з вищезазначеного можна дійти висновку, що при намірі врегулювання законодавчої колізії в Україні слід врахувати успішний закордонний досвід, в тому числі, практику Сполучених Штатів Америки, Японії та Фінляндії, що вирішує такі питання, як:

1. створення спеціалізованого законодавства;
2. чітке розмежування термінів та понять для подальшого визначення приналежності майнових прав.

Зважаючи а нашу думку, з таким підходом до вирішення даного питання можливо досягти успішного та ефективного правового регламентування для інтенсивного розвитку України в контексті економічної та технологічної сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993р. № 3792-ХІІ. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
2. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 р № 3687-ХІІ. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>.
3. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав: проект Закону України № 7539 від 01.02.2018 р. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63399.
5. Гаврилова Є. П. Патентний закон Японії. Москва, 1975. Переклад під редакцією Є. П. Гаврилова.
6. Вагацума С., Ариидзуми Т. Гражданское право Японии. Москва : Прогресс, 1983; кн. 1, 220 с.
7. Патентный закон США. Всерос. науч.-исслед. ин-т пат. информ. Москва: ВНИИПИ, 1996. 124 с.

8. Act on the Right in Employee Invention 29.12.1967/656 (2006). URL: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=11481>.

9. Act on Right in Employee Inventions 29.12.1967/656. URL: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=11477>.

ПІРАТСТВО У МЕДІА-ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

Савицька І.В.

Студентка II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Глущенко Н. В.

викладач-стажист кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

Питання піратства в Україні завжди стояло гостро, адже ця сфера, на нашу думку, майже не регулюється законодавством нашої держави. На жаль, висока актуальність такого напрямку злочинності і мінімальний супротив з боку законодавчого сектору ставить під сумнів міжнародну співпрацю з країнами, які активно сприяють та контролюють сферу авторського права стосовно усіх його проявів.

У всіх пост-авторитарних країнах, які стають на шлях демократії, медіа-сектор відіграє одну з найважливіших ролей для політико-соціальної комунікації – дає можливість висвітлювати події, які стають суспільним консенсусом та формують нові правила або рамки, що регулюють економічну, правову та інші сфери [1].

Законодавство України визначає телеканали, які виступають організаціями мовлення, як первинні суб'єкти суміжних прав та власники виключних майнових суміжних прав на передачі/програми, трансляцію яких вони здійснюють. Безпосередніми об'єктами права є телепередача (телерадіопередача) та програма (телерадіопрограма) [2].

Усі права організацій мовлення зазначаються в Цивільному кодексі України, Закони України «Про авторське право та суміжні права», які дають їм можливість заборонити або дозволити використання їх програм/передач іншим суб'єктам.

Важливо також визначити та підкреслити основні форми такого піратства у медіа-сфері. Павло Миколюк визначає такі форми:

1. Незаконне розповсюдження контенту (video on demand) – розповсюдження передач (або їх частин) власниками Інтернет-сайтів.

2. Незаконне розповсюдження програм – ретрансляція телеканалів власниками Інтернет-сайтів ОТТ та IPTV сервісів, провайдерми програмної послуги.

3. Cardsharing – незаконна ретрансляція програм за допомогою супутникового обладнання.

4. Незаконний публічний показ програм/передач у закладах HoReCa (заклади громадського харчування, готелі, кінотеатри тощо) [2].

Так, у якомусь сенсі, деякі з цих форм можна вважати схожими, але основна відмінність полягає у тому, яке обладнання використовується для ретрансляції і на якій платформі розміщується відповідна ретрансляція. На нашу думку, найпоширенішою формою піратства медіа-контенту варто вважати незаконну ретрансляцію телеканалів власниками Інтернет-сайтів. Адже дійсно зараз у межах Інтернет-простору існує багато різних онлайн-трансляторів, які показують контент у реальному часі онлайн, але не завжди все це узгоджується з телеканалом та проходить незаконно.

Як, знов таки, зазначає Павло Миколук особливо популярним для піратства медіа-сфери 2012-2013 років був контент футбольних телеканалів. Відео матчів активно використовувались різними інтернет-виданнями, при цьому це міг бути будь-який матч, взагалі будь-якої команди [2]. Дійсно, такі позови можуть стати проблематичними і не мати ніякого прогресу у ході вирішення справи, адже визначити та довести особу відповідача досить часто неможливо.

Але ще в 2015 році Міністрство економічного розвитку і торгівлі України ініціювало посилення боротьби з піратством на медіа-ринку, провівши зустріч з основними представниками всіх зацікавлених сторін та основою усього медіа-ринку («Майкрософт Україна», «Оракл», ЮФ Віндекс, Посольства США в Україні, Twinning «Посилення правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Україні» Представництва ЄС в Україні; українських медіа-груп (StarLightMedia, «Медіа Група Україна», «1+1 Медіа», Inter Media Group); іноземних компаній (Discovery Networks, Fox International Channels). У ході зустрічі було запропоновано три головні позиції для боротьби з піратством: створення органу-регулятора; посилену відповідальність споживачів; боротьбу з майданчиками-піратами та публічне розміщення інформації про належність цих ресурсів до піратських [3].

Фактично, з 2015 року усі крупні представники медіа-груп впровадили анти піратську політику та почали активно впливати на дії з пошуку відповідальних осіб за незаконне поширення контенту на Інтернет- та теле-платформах.

Отже, питання піратства у медіа-сфері є одним з головних прикладів важливості захисту авторських прав та іноді неможливості регулювати відповідну сферу державою. Визначальним є той факт, що все-таки стимулюється та розвивається стратегія заборони показу та публікування контенту без дозволу телеканалу чи медіа-групи. Але поки що

відсоток вирішених справ, які могли б показати приклад перешкоджання піратству у медіа-просторі дуже малий.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хаб'юк О. Концептуальні основи медіа-економіки: Монографія / Олексій Хаб'юк. — Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2012. 180 с.
2. Павло Миколіук Піратство у медіа-галузі URL: <https://inau.ua/document/dek-2017-pavel-mykolyuk-pyratstvo-v-medya-otrasly>.
3. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/News/Print?lang=uk-UA&id=2d5bac4c-1dba-4c52-8274-ed92c2643ab4>.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВИЗНАЧЕННЯ «НОУ-ХАУ»: МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Харченко А. Л.

студентка II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Уткіна М. С.

к.ю.н., викладач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

В контексті розвитку права інтелектуальної власності і поширення такої категорії у вітчизняному законодавстві як «ноу–хау», актуалізується дослідження нормативно-правової та доктринальної бази зарубіжних країн. Проблематика закріплення та врегулювання даного терміну існує не лише в Україні, а й у багатьох країнах світу. Це спричинено відносною новизною аналізованого терміну та відсутністю достатнього нормативно-правового регулювання правового режиму «ноу-хау» та його захисту. Крім того, у нормативно-правових актах, науковій доктрині та рекомендаційних актах міжнародних неурядових організацій існують розбіжності щодо його визначення. На даний час «ноу-хау» виступає об'єктом в цілому міжнародного обігу, а також – займає в ньому важливе та істотне місце, впливаючи не лише на науково-технічний розвиток, а й технічне озброєння розвинених країн світу. Зважаючи на вищевикладене, цілком закономірно, що дискусійне питання щодо його правової природи є достатньо важливим і тому, традиційно викликає плюралізм наукових поглядів як України, так і в інших країнах.

Аналізуючи наукові доробки Б. Прахова, слід акцентувати увагу на тому, що термін «ноу-хау» є достатньо розповсюдженим за кордоном, і, на відміну від офіційних термінів, які вживаються у законодавстві країн, звучить однаково в усьому світі. Зокрема,

на законодавчому рівні у США – *tradesecret*, у Франції – *savoir*, у Німеччині – *wissenwie*. Якщо проаналізувати історичний аспект використання «ноу-хау», то він був широко розповсюдженим у договірній практиці щодо позначення такого виду інформації, яка спеціально випущена під час опису нововведення [1, с. 22].

Найбільш широке та повне сучасне визначення «ноу-хау» знаходимо в законодавстві Європейського Союзу (ЄС). О. Б. Ломакіна зазначає, що визначення «ноу-хау» визначається як сукупність незапатентованої практичної інформації, що є результатом досвіду або випробувань і яка є:

Регламентом Комісії ЄС № 772/2004 від 27 квітня 2004 року щодо застосування частини третьої статті 81 Договору про заснування ЄС до категорій угод про передачу технологій, до категорії «ноу-хау» відноситься сукупність інформації, яка є:

– секретною, тобто не є доступною, а суб'єкти що мають відношення до інформації яка має статус «ноу – хау» створюють всі можливі умови для того, щоб зберігати від розповсюдження;

– значимою, тобто є корисною для виробництва товарів за угодою. А зберігання її в таємниці є ключовою умовою для зберігання її важливості;

– визначеною, тобто ідентифікованої, конкретно описаною у достатньо повний спосіб так, що можна підтвердити, що вона відповідає критеріям секретності та значимості.

У свою чергу, Міжнародна асоціація з охорони промислової власності запропонувала таке визначення «ноу-хау»: знання і практичний досвід технічного, комерційного, управлінського та іншого характеру, які мають практичне застосування у виробництві і професійній практиці [2, с.71-72].

На законодавчому рівні визначення категорії «ноу-хау» надано у Великобританії та США. Законодавство Великобританії визначає «ноу-хау» як корисний виробничий досвід. Закон «Про доходи і податки корпорацій» відносить до «ноу-хау» будь-яку виробничу інформацію і технічні прийоми, що використовуються при виробництві товарів і матеріалів, розробці копалень, нафтових свердловин, мінеральних покладів, при проведенні дослідницьких, сільськогосподарських і лісотехнічних робіт, відкритті родовищ і т. ін. [3].

Європейський Кодекс Етики Франчайзингу визначає «ноу-хау» як пакет незапатентованої, практичної інформації, що була отримана з досвіду під час власної діяльності франчайзера. Ця інформація є невідомою загалом, важливою та ідентифікованою. Загалом,

- «невідоме» означає, що ноу-хау, як цілісність, набір пов'язаних між собою елементів не є загальновідомим або легко доступним; однак не варто однозначно і вузько сприймати це визначення. Мається на увазі, що кожен складовий елемент може бути відомий громадськості, але як цілісність пов'язаних між собою складових використовується лише в господарській діяльності франчайзера і ніде більше;

- «важливе» означає, що ноу-хау містить інформацію, яка необхідна для продажу товарів або надання послуг кінцевим споживачам, а особливо для презентації товарів, для обслуговування клієнтів, для управління фінансами. Ноу-хау полегшує франчайзі вихід на ринок, робить його діяльність ефективною та конкурентноспроможною;

- «ідентифіковане» означає, що ноу-хау має бути досить детально описаним в операційному підручнику [4].

Розглядаючи питання генезису терміну «ноу-хау», то відзначаємо його походження від англійського вислову «knowhow», при дослівному перекладі який означає «знаю як зробити». Даний термін уперше був вжитий у США у 1916 році, а саме – у рішенні щодо судової справи «Дізенд проти Брауна».

У зарубіжних країнах загальноприйнятим є коротке визначення категорії «ноу-хау». Зокрема, правничий словник Струда надає наступне визначення «ноу-хау»: це запас технічних знань і досвіду, набутих у результаті високоспеціалізованого виробництва. Ці знання можуть, як правило, міститись у документах, кресленнях тощо [5, с. 497].

Таким чином, зважаючи на вищевикладене, робимо висновок, що всі наведені визначення категорії «ноу-хау» є не тотожними, оскільки всі терміни мають свою специфіку. Це зумовлено тим, що визначення та закріплення «ноу-хау» як такого залежало від юридичної особи, яка її створювала.

Дослідивши та проаналізувавши міжнародний досвід щодо регулювання та дослідження «ноу-хау» в цілому, слід погодитися із позицією П. С. Матвєєва. У своїх наукових доробках він наголосив, що для України базисними принципами в контексті його захисту та охорони мають стати наступні:

- ноу-хау має економічну цінність і належить тому, хто його створив або придбав законним шляхом;

- передача ноу-хау здійснюється на договірній основі або іншим способом відповідно до національного законодавства;

- ноу-хау захищається від незаконного присвоєння і розголошення [6, с. 105].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Прахов Б. Чи є ноу-хау об'єктом інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2006. № 5. С. 22-25.
2. Ломакина О. Б. Общие нормы и международная практика охраны объектов промышленной собственности. Москва, 2000.
3. Wise A. Trade Secrets and Know-How throughout the World. New York : Clark Brodman Co., 1981. P. 862.
4. Європейський Кодекс Етики Франчайзингу. <https://franchising.ua/franchayzing/94/evropeyskiy-kodeks-etiki-franchayzingu/>.
5. Струд. Юридический словарь. 3-е изд. Лондон, 1965. 825 с.
6. Матвеев П. С. Теоретико-правові аспекти охорони та захисту ноу-хау та комерційної таємниці як об'єктів права інтелектуальної власності при інноваційному векторі розвитку економіки. *Європейські перспективи*. 2015. № 2. С. 99-106.

ЩОДО ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Кошельник О.О.

Магістрант ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Янішевська К. Д.

к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Для того щоб з'ясувати сутність будь-якого явища слід розпочинати його вивчення з історичного розвитку його існування. Історія правового регулювання людьми відносин, пов'язаних з інтелектуальною власністю, нараховує десятки тисячоліть, а правові норми, які охороняли ці відносини, чи не найдавніші серед інших юридичних правил поведінки.

Джерела правового регулювання охорони інтелектуальної власності сягають з глибокої давнини. Наприклад, ще в період первісного ладу ретельно зберігалися і передавалися у спадок секрети добування вогню, створення зброї тощо. Слід зазначити, що у цей період регулятором відносин був формально незакріплений звичай [1].

Також у минулому існували дуже суворі методи запобігання копіювання творів мистецтва та архітектури. Відомі жорстокі осліплювання і навіть вбивства творців, щоб вони ніде і ніколи більше не змогли повторити свої творіння. Серед писаних канонів, які в різні часи врегульовували питання охорони інтелектуальної власності, на сьогоднішній день залишилися лише релігійні норми. Прикладом древньої і нині значущої

християнської настанови є біблейська заповідь «Не вкради», яка поширюється як на матеріальні речі, так і на речі нематеріального світу, до яких належить інтелектуальна власність [2].

Особливу роль у формування права інтелектуальної власності відігравав інститут монарших привілеїв, які видавалися не тільки на виробництво певної товарної продукції, а і на продукцію, яка була результатом застосування нових знань або складовими якої були інтелектуальні здобутки. Перша з відомих «виданих монархами привілеїв» належить арабському реміснику, який одержав її на спосіб фарбування сукна ще у XII столітті за сплату чималого внеску. Також історичні документи посвідчують, що перші охоронні документи – патенти було видано в Італії у XIV столітті. Ці документи надавали певні права і привілеї їх володільцю.

Для того щоб покінчити із зловживанням даруванням особливих прав, у 1623 р. за короля Якова Стюарта був прийнятий «Статут про монополії», яким проголошено виключне і незалежне від волі короля право кожного, хто створить і застосує технічну новинку, монополюю користуватися протягом 14 років вигодами та перевагами з нього. Право монополюю користуватися засвідчувалось патентом, який відрізнявся від привілею тим, що видавався відповідно до закону, а не з волі монарха. Крім того, патент захищав права лише на нові, ще нікому не належні технічні рішення, а не узаконював діючі або сформовані відносини, наприклад, у торгівлі. І, нарешті, патент стосувався тільки винаходів, захищав лише їх, а не промисли або підприємства. Цей акт став одним із найважливіших досягнень англійської буржуазної революції. Однак він не давав винахідникам права вимагати надання монополії, навіть якщо винахід відповідав усім передбаченим законом умовам. Видача патенту, як і раніше, залежала від волі монарха, що мало відрізнялося від привілею [3, с. 25].

Слід зауважити, що 10.04.1710 р. в Англії парламентом було прийнято відомий Статут королеви Анни, який вважається першим законом про авторське право (копірайт) в юридичній літературі. Цим нормативним актом автору надавалося виключне право на опублікування твору протягом 14 років з моменту його створення з можливістю продовження такого права за життя автора ще на 14 років. Отже, у праві Великобританії робився наголос на виключне право монополюю використання тих переваг, які надає новинка (ідея) [3, с. 36].

Значний внесок у формування права інтелектуальної власності зроблено французами. Так, Людовик XVI видав в 1777 р. шість ордонансів, які визнавали за авторами права на публікацію і продаж своїх творів. Пізніше декретами 1791 і 1793 років було встановлено право на використання твору і виключне право автора на відтворення

своєї літературної праці. Саме у Франції 07.01.1791 р. було прийнято патентний закон, що рядом авторів визначається початком патентного права. На відміну від англійської системи, у французькій права автора інтерпретуються як авторські права, якими автор користується все життя. Однак і в Англії і у Франції авторські права розглядалися, по суті, як права власності, що мають економічну цінність, тобто як матеріальні права [4].

Перші кодифіковані джерела, які мали норми, що врегульовували питання інтелектуальної власності, почали з'являтися на українських теренах одночасно з введенням в дію на її територію законодавства тієї держави, до складу якої входила територія нинішньої України (Велике князівство Литовське, Річ Посполита, Російська держава, Австро-Угорщина).

Цікаво, що привілеї на винаходи в Російській імперії у першій половині XIX ст. видавалися у формі царських указів, які розсилалися по губерніях для виконання на місцях. Лише з кінця XIX ст. з'явилася форма документа з художнім оформленням та заголовком «Патент на привілей». Із жовтня 1814 р. почали офіційно публікуватися описи винаходів. У Державній бібліотеці Москви зберігаються 6 привілеїв тих часів. Один із них має доволі курйозну назву: «Привилегия 1815 года, выданная Ярославской губернии села Поречья-рыбного священнику Алексею Голосеву на изобретенную им машину для набивания картузиков корным кофеем». Однак докорінний злам у вітчизняній патентній системі спричинив закон 1870 р., відповідно до якого видача привілеїв із вільної законодавчої функції перетворилася на зв'язану підзаконну діяльність адміністративного органу. Законом від 20.05.1896 р. при Департаменті торгівлі й мануфактури спеціально був затверджений Комітет із технічних справ, що займався видачею привілеїв [3, с. 22].

Так замість феодального привілею з'явився капіталістичний патент на винахід, хоча й зі старою назвою. Загалом же, крім привілеїв і патентів, які з'явилися в період розвитку капіталістичних відносин, були й інші види фіксації авторства на нових виробках. Ідеться про товарні знаки, що їх давні майстри ставили на своїх витворах – передусім на гончарному посуді та зброї. Такі ж знаки у вигляді символів ставились і скотарями як «клейма» на тварині. Археологи вважають, що з появою клейм на ремісничих виробках часів Київської Русі значно підвищилася їх якість. Цікавий приклад – меч, знайдений в околицях Києва. Зброяр XI ст. зробив на мечі напис «Коваль Людота» (оригінал зберігається в Національному історичному музеї України) [4].

Можна зробити припущення, що майстер в такий спосіб увічнював своє ім'я, проте варто пам'ятати, що це не лише витвір зброярського мистецтва, а ще й товар. У XV ст. з винайденням книгодрукування змушені були захищатися від контрафакції перші

типографи, розробляючи власні знаки, які проставляли на титульній або останній сторінці книги. Першими такий знак використали 1457 р. типографи з Майнца І. Фуст та П. Шеффер. Типографська марка Івана Федорова, вперше проставлена на останньому аркуші львівського видання «Апостола» 1574 р. – високохудожній твір мистецтва графіки. Знак відомого скрипкового майстра Антоніо Страдиварі, який він вирізував на внутрішній поверхні нижньої деки, дуже лаконічний (лише ініціали у кружечку з хрестиком), проте багатьом відома його вартість, яка оцінюється у мільйони доларів. Такою ж лаконічністю вирізняються особисті клейма українських золотарів – Івана Равича, Самсона Стрельбицького [5, с. 55].

Основа українського законодавства у галузі інтелектуальної власності була закладена в Росії на початку XIX ст. у Статуті Цензурному від 22 квітня 1828 р., в якому за автором визнавалося виключне право на відтворення своїх творів шляхом друку. Проте вже в Законі від 8 січня 1830 р. право автора на створений ним твір визнається як право власності, яким можна торгувати. Твір розглядався як «майно благонабуте», а його автору (або перекладачу) довічно надавалося виключне право видання і продажу. Зазначені права переходили спадкоємцям на 25 років, пізніше у 1857 р. цей строк було подовжено до 50 років [4].

Під час чергового перевидання Зводу законів Російської імперії у X томі вперше з'являються законодавчі положення щодо авторського права. Жовтнева революція 1917 р. ліквідувала приватні видавництва, монополізувала видавничу діяльність. 30 січня 1925 р. вийшов перший нормативний акт нової держави щодо авторського права – постанова ЦВК і РНК СРСР «Об основах авторского права». Після цього радянські республіки самостійно стали приймати закони щодо авторських прав.

В Україні на той час приймаються нормативні акти з окремих проблем 34 авторського права, зокрема постанова РНК УРСР «Про авторський гонорар за публічне виконання драматичних та музикальних творів» від 8 грудня 1925 р. У 1961 р. в СРСР прийнято «Основи цивільного законодавства СРСР і радянських республік», розділ четвертий яких присвячений авторському праву. Відповідно до вказаного документа кожна республіка, в тому числі й Україна, прийняла свій Цивільний кодекс, четвертий розділ якого стосувався авторського права. Авторські права в СРСР не відповідали міжнародним правовим нормам, якими користувалися автори європейських країн. З цієї причини СРСР не міг приєднатися до багатьох міжнародних конвенцій.

У сучасній Україні здійснено великий обсяг робіт з формування нормативно-правової бази в сфері інтелектуальної власності. Прийнятий Цивільний кодекс України, більшість норм якого по інтелектуальній власності містяться в книзі четвертій «Право

інтелектуальної власності». Книга IV ЦК України враховує сучасний стан економіки, національні традиції і звичаї, вона максимально наблизила систему охорони інтелектуальної власності до світових стандартів, в ній знайшли відображення останні найновіші досягнення як світової, так і вітчизняної правової науки, врахований досвід правозастосовчої практики. Також діють такі законодавчі акти, як закони України «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на зазначення походження товарів», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем». Норми щодо регулювання відносин інтелектуальної власності містяться також в інших законах, наприклад законах України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних», «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування», «Про племінну справу у тваринництві», «Про науково-технічну інформацію», «Про лікарські засоби» тощо.

Отже, з вищезазначеного вбачається, що з розвитком суспільства виникають різні інститути регулювання правовідносин у сфері інтелектуальної власності. Поступовий розвиток цієї сфери триває досі та буде тривати в подальшому через постійний розвиток технологій виробництва та трансляції інформації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ходаківський Є.І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти. Навчальний посібник. Є.І. Ходаківський, В.П. Якобчук, І.Л. Литвинчук. К. «Центр учбової літератури» 2014. С.30-34.
2. Качуровський В. Кримінальна відповідальність за порушення особистих немайнових прав автора. Национальный юридический журнал: теория и практика. 2015. С. 143-146.
3. Правове регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності: галузеві аспекти: Монографія / Кол. Авторів: О.П. Орлюк, О.Д. Святоцький, Т.С. Демченко, В.М. Крижна, О.О. Штефан та ін. К.: НДІ інтелектуальної власності АПрН України. 2006. 416 с.
4. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник. К.: «Інститут інтелектуально власності і права», 2005. 108 с.
5. Андрощук Г. Право интеллектуальной собственности. Торговые аспекты. К.: Ін Юре. 2000. 164 с.

ЩОДО ІСТОРИЧНИХ АСПЕКТІВ ЗАРОДЖЕННЯ ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ

Романенко Є.О.

Магістрантка ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Янішевська К. Д.

к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Сучасне цивільне законодавство регулює відносини, пов'язані з використанням значної кількості об'єктів, що застосовуються учасниками цивільного обороту, для виокремлення себе та результатів своєї діяльності. Для правової охорони окремих з них використовуються норми права інтелектуальної власності та конструкція виключних прав. Так, відповідно до ст. 420 Цивільного кодексу України до об'єктів інтелектуальної власності належать, зокрема, комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки та географічні зазначення [1]. Наведені позначення виконують ідентифікуючу функцію та дістали у правовій науці узагальнюючу назву «засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг».

Історія виникнення та нормативного оформлення засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту товарів та послуг розглядається в юридичній науці неоднозначно. Дана обставина обумовлюється широким діапазоном поглядів вчених на питання черговості появи різних видів ідентифікуючих позначень та різницею у трактуванні моменту зародження окремих засобів індивідуалізації у межах значних історичних періодів.

Складність вирішення даного питання пояснюється, насамперед, різноманітністю засобів індивідуалізації та багатоаспектністю виконуваних ними функцій на різних історичних етапах розвитку суспільства. Інколи праобрази сучасних ідентифікуючих позначень вбачають у знаках, які повністю втратили своє значення чи суттєво його змінили. Безумовно, засоби індивідуалізації в їх теперішньому розумінні виникли відносно недавно та протягом останніх століть зазнали суттєвої трансформації, зміст якої пов'язується з розвитком та змінами характеру економічних відносин суспільства.

Найбільш повно в юридичній літературі висвітлюється питання виникнення та розвитку правової охорони торговельних марок. У спеціальній літературі обґрунтовується поява прототипів сучасних товарних знаків вже у епоху зародження рабовласницького ладу. Аргументація даної позиції здійснюється на підставі археологічних даних. Так, за твердженням О. Кашинцевої, майже за 4000 років до н.е. майстри Ассирії та Вавилону вирізали на камінні збудованих ними споруд свої знаки. За історичними даними у ХХІІ-

XIX рр. до н.е. жителі Криту використовували спеціальні піктографічні знаки на глечиках та як відмітки каменярів на камені [2, с. 11].

Як зазначає В.А. Бабенко, товарні знаки, як знаки походження товарів, віддавна застосовували виробники шкіри, цегли, зброї, книжок, кухонного посуду та інших речей ще у давніх культурах. Вони ставили клеймо у вигляді літер, зазвичай ініціалів, або інших символічних позначень для зазначення виробника продукції [3, с. 93].

Розвиток ремесла та торгівлі зумовили швидке зростання ролі і значення клеймування товарів та позначення послуг. Вже в ті давні часи товарні знаки мали особливе значення для виробництва товарів для експорту. Зокрема у Англії, задовго до виникнення промисловості, вироби з металу та дорогоцінних металів (зброя, столові прибори тощо) мали на собі позначення англійських виробників.

Виникнення самого інституту комерційного найменування, на думку дослідників, слід віднести до епохи середньовіччя, до епохи розвитку міського життя й торговельних відносин. Товариські об'єднання, що виникали в той час, намагалися шляхом зовнішнього відмежування одне від одного не допустити змішування їх з боку клієнтів. Вони почали використовувати для цього у всіх ділових відносинах особливе позначення товариства, в яке включалися чи імена всіх товаришів, чи ім'я одного з них із вказівкою на існування товариства. Таким чином, із самого початку це було найменування колективу купців, що їх індивідуалізувало, але згодом і одноособові купці почали користуватися певною фірмою, тобто почали завжди однаково підписуватися й позначати своє ім'я в торговельних відносинах для вирізнення себе від інших купців, що носили схоже ім'я.

Таке ж саме значення, як позначки індивідуальних купців, мали і знаки торговельних товариств, причому це виявлялося в тому, що знаки товариства склалися за допомогою об'єднання знаків усіх товаришів. Однак і вони не були комерційними найменуваннями в повному розумінні. У XVIII столітті товариства поряд із таким знаком при своєму виникненні приймають і особливий знак *titulus societatis*, під яким товариство вступало у зобов'язання. Спочатку до підпису товариша, ім'я якого входило до фірми, додавалася вказівка на товариські відносини, коли ж зобов'язання укладалось товаришем, ім'я якого не входило в фірму, то до підпису товариша приєднувалося ще й позначення фірми. Подальшим кроком було вилучення з підпису імені товариша, так що підпис зводився до позначення фірми, товариства [4, с. 120].

Як вказує І. А. Близнець, у період Середньовіччя розвиток вчення про юридичну особу також перебувало під значним впливом рецепційованих глосаторами та коментаторами римського приватного права. Поява та поширення юридичних осіб пов'язується з епохою розвитку економічних та торгових зв'язків періоду Нового часу,

коли давньоримський інститут спільної власності виявився неспроможним адекватно регулювати відносини, що виникли за участю об'єднаного капіталу [5, с. 78].

З розвитком та поширенням грамотності виникає потреба використовувати певне позначення для підпису на документах. Для цього торговці спочатку використовували своє ім'я, а при створенні об'єднання купців стали вживати у ділових відносинах особливе позначення товариства, до якого включалися імена всіх його членів чи одного з них з вказівкою на існування товариства. Цим позначенням підписувалися на всіх документах, що опосередковували цивільно-правові угоди товариства. Тому саме слово «фірми» має італійське походження та означає підпис. Можна цілком погодитись з тезою відомого російського цивіліста О. П. Сергєєва, який відзначає, що фірма як особливе найменування учасника обороту виникла внаслідок діяльності торгових товариств [6, с. 154].

Використання в якості індивідуалізуючої ознаки саме вказівки на територію виробництва (походження) товару почалося набагато раніше, ніж використання інших засобів індивідуалізації, таких як фірмове найменування або товарний знак. Це використання почалося з суспільним поділом праці й появою товарообміну. У цих умовах інформація про властивості товару без зазначення території походження виробника була недостатньо повною, що не задовольняло ні виробників, ні споживачів. Вказівка на певну територію його походження (дійсного місця походження товару) було зумовлено необхідністю розрізняти вироби одного і того ж виду і призначення, але які походять з різних географічних місцевостей.

Починаючи ще з античних часів і до теперішнього часу можна зустріти численні підтвердження того, що виробниками широко використовувалися і використовуються у відношенні товарів позначення, що вказують саме на територію походження. Наприклад, в 4 столітті до н. е. певні вина з Греції називалися коринфськими, ікарськими, та ін, а також інші товари - накоський мигдаль, сицилійський мед. У Римській імперії відоме використання таких позначень: єгипетські фініки, фалернське вино, коринфська бронза, каррарський мармур.

Пізніше також можна зустріти приклади використання позначень щодо товару, що походить з певної території. Наприклад, вина Шампані, Орлеана, Бургундії, Бордо, Провансу; каштани Нормандії, Бретані; спиртні напої Анжу і Коньяку; маслинова олія Провансу; шовки Китаю, Персії, Сирії; полотна Руана Бретані, Нормандії; російські шкіри, канадські бобрині і т. д. [7, с. 205]. У Російській імперії зазначення походження товару не отримало самостійного правового регулювання. Його правова охорона забезпечувалася загальними положеннями законодавства про фабричні та торгові клейма. Вже перший російський указ 1744 р., що стосувався таврування матерії індивідуальними

клеймами, містив обов'язок «вытыкать по всякой штуки на обоихъ концахъ литеры Россійскія, чьей именно фабрики и въ которомъ городъ дьланы». Указ Катерини II 1783 р. також передбачав позначення дорогих матерій особливим штемпелем, «дабы по оному узнать можно было, что ть товары суть рукодѣлія Россійскаго и на чьей именно фабрикь сдѣланы» [8, с. 130].

Отже, появу засобів індивідуалізації (комерційного найменування, торговельної марки та географічного зазначення) слід відносити до різних історичних епох. Використання спеціальних символів на товарі, що свідчать про географічне місце його виготовлення увійшло у практику ще в період античності; цехові знаки Середньовіччя стали основою для розвитку сучасних колективних марок та лише у кінці цього періоду, внаслідок розвитку мануфактурного виробництва, одержало поширення таврування товарів індивідуальними торговельними марками. Комерційне найменування, як явище економічного життя, виникає у період Нового часу у результаті діяльності торговельних товариств. Як явища юридичної сфери, засоби індивідуалізації виникають з моменту одержання правової охорони, яка здійснювалася більш історично збалансовано, починаючи з XIX ст.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради. 2003. №40-44. Ст. 356.
2. Кашинцева О.Ю. Правова охорона знаків для товарів і послуг в Україні. Автореф. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03. Київ. 2000. 20 с.
3. Бабенко В.А. Торговельна марка: еволюція, історія, сучасність. Історія торгівлі, податків та мита. Дніпропетровськ : Акад. митної служби України, 2014. №1 (9). С. 91-97.
4. Городов О.О. Право на средство индивидуализации: товарные знаки, знаки обслуживания, наименования мест происхождения товаров, фирменные наименования, коммерческие обозначения. М.: Волтерс Клувер, 2006. 448 с.
5. Близнец И.А. Право интеллектуальной собственности : учебник под ред. И.А. Близнеца. М. : Проспект. 2011. 960 с.
6. Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. Учебник. 2-е изд. М.: Проспект, 2001. 752 с.
7. Кларк Лакерт. Географічні зазначення: минуле, сьогодення, майбутнє. Захист прав інтелектуальної власності: досвід Сполучених Штатів Америки. Зб. документів, матеріалів, статей за заг. ред. О.Д. Святоцького. К.: Видавничий центр "Ін Юре". 2003. С. 205-234.

8. Кодинець А.О. Історія становлення та розвитку правової охорони засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Юридичні науки». 2007. № 74–76. С. 129–133.

ПЛАГІАТ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ ПОРУШЕННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Струтинський К.А.
Магістрант ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Уткіна М. С.
к.ю.н., викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету

На сучасному етапі розвитку інтелектуальної власності все більшої уваги потребує питання щодо захисту від будь-яких проявів та видів порушення інтелектуальної власності. Одне із найбільш «гострих» питань, яке актуалізується у сфері захисту інтелектуальної власності на сьогоднішній день, - це плагіат. Дане питання є «ахіллесовою п'ятою» та нагальним не лише для вітчизняної практичної площини, але й для зарубіжної. У першу чергу, на нашу думку, все це зумовлено розвитком науково-технічного прогресу в цілому, та активним використанням Інтернет-мережі зокрема. Так, коли будь-який твір потрапляє до мережі Інтернет, він стає відомим широкому загалу людей, дотримуватись певних правил авторського права та положень, які регулюють ці відносини є складним, а тому – зрозуміти первісного автора взагалі буває іноді неможливо.

Розглядаючи дане явище, слід наголосити, що останнім часом «плагіат» популяризується не лише у літературі та мистецтві, а у науці та освіті. Тож, першочергово, для того, щоб можна було знайти шляхи подолання та захисту від явища «плагіату», необхідно звернутися до тлумачення вищезазначеної категорії.

В. С. Петренко акцентує увагу, що значення слова «плагіат» походить від латинського слова *plagium* – викрадати. А щодо української мови, то цей термін увійшов до нашої мови із французької мови, де має значення «пограбування», «викрадення» [1, с. 128].

Як слушно наголошує Р. Б. Шишка, семантично плагіат тлумачиться як навмисна крадіжка авторства на чужий твір літератури, науки, мистецтва, винахід чи раціоналізаторську пропозицію повністю чи частково. У свою чергу, у вужчому розумінні плагіат становить собою оприлюднення повністю чи в частині чужого твору (ідей,

результатів дослідження) під своїм іменем та відтворення у своїй роботі текстів інших авторів [2, с. 171].

Визначення категорії плагіат міститься також і в Законі України «Про авторське право і суміжні права». Так, відповідно до статті 50 вищезгаданого нормативно-правового акта, під плагіатом слід розуміти оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору [3]. Зважаючи на вищевикладене, слід наголосити, що науковець надав майже ідентичне визначення категорії «плагіат» у вузькому розумінні, яке міститься у Законі.

У свою чергу, вважаємо достатньо доречним та влучним визначення, яке надає Г. О. Ульянова. Вона пропонує під плагіатом як правничої категорії розуміти зловживанням правом на свободу інтелектуальної, творчої діяльності та передбачає цілеспрямоване привласнення авторства на чужі об'єкти права інтелектуальної власності з метою отримання економічного, соціального, наукового результату, яке здійснюється з усвідомленням можливості настання негативних наслідків для третіх осіб [4, с. 77].

Таким чином, можна констатувати, що для плагіату як одного із видів порушення права інтелектуальної власності, слід відокремлювати такі ознаки або ж особливості (виходячи із наведених визначень):

- привласнення авторства на чужий об'єкт інтелектуальної власності;
- неправомірне використання об'єкта інтелектуальної власності;
- отримання як економічного, так і наукового результату.

Тому, однією із найголовніших ознак, яку ми виокремлюємо у першу чергу, є саме оприлюднення або ж опублікування створеного твору, тобто, об'єкта інтелектуальної власності.

У свою чергу, ми повністю погоджуємось із точкою зору Г. О. Ульянової, яка під привласненням авторства пропонує розуміти навмисні неправомірні дії, спрямовані на формування будь-яким способом уявлення про належність авторства на об'єкт інтелектуальної власності (або його охороноздатну частину) особі, яка не брала творчої участі у його створенні.

Плагіат є порушенням як немайнових, так і майнових прав інтелектуальної власності, оскільки окрім привласнення авторства також передбачає неправомірне використання твору без згоди та дозволу правоволодільця [4, с. 144].

Зважаючи на вищевикладене, ми робимо висновки про те, що плагіат становить собою достатньо складну для розуміння категорію, під якою можна розуміти, у першу чергу, порушення прав первісного автора, тобто особи, яка створила об'єкт інтелектуальної власності. Проте, для того, щоб більш детально та повно проаналізувати

явище плагіату, необхідно звернути увагу на те, які існують види плагіату у першу чергу залежно від сфери діяльності: професійний, освітньо-науковий або ж академічний, соціальний та нормативний види плагіату. Проте, існує також класифікація плагіату залежно від його форми (наприклад, точне копіювання вже існуючого об'єкта інтелектуальної власності або ж повтор основної ідеї твору чи ін.).

Неодноразово в літературі як наукового, так і інформаційного характеру зустрічається така категорія як «самоплагіат», яку все дедалі частіше ототожнюють із плагіатом. Не потрібно плутати, оскільки самоплагіат, на відміну від плагіату, являє собою повторну публікацію вже опублікованих раніше творів (іноді тотожних за змістом) без будь-якої вказівки на те, що такі твори вже були опубліковані. Тож, якщо розглядати ці дві категорії, то найголовнішим є наступне. Плагіат становить собою один із видів порушення права інтелектуальної власності, у той час, коли самоплагіат необхідно розглядати як порушення так званих норм етики. Це зумовлено тим фактом, що автора, який «продублював» свій твір (об'єкт інтелектуальної власності) не можна звинуватити у привласненні своєї ж роботи. Проте, існують певні норми, яких слід дотримуватись під час самоплагіату.

Актуалізується також і питання щодо співвідношення таких категорій як плагіат та піратство. Так, аналізуючи категорію «піратство», то відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права», під піратством у сфері авторського права і (або) суміжних прав слід розуміти опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, програм мовлення [3].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Петренко В.С. Поняття та види плагіату. Часопис цивілістики. Випуск 14. С. 128-131.
2. Шишка Р. Б. Плагіат та його прояви і небезпеки. Часопис Київського університету права. 2014. № 4. С. 170-175.
3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23. 12. 1993 р. № 3792-ХІІ. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#n475>.
4. Ульянова Г. О. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.03. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. 433 с.

BLOCKCHAIN ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Уткіна М. С.

*к.ю.н., викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Останніми роками актуалізується питання щодо пошуку оптимальних механізмів та засобів захисту права інтелектуальної власності в цілому, а також – її об'єктів зокрема. Все це зумовлено тим, що із розвитком комп'ютерних технологій, все частіше виникають питання саме щодо захисту прав на результати інтелектуальної діяльності.

Зважаючи на єдиний цифровий ринок та загальноприйняті положення у сфері інтелектуальної власності, важливим є саме баланс між новими технологічними умовами та такими цінностями інтелектуальної власності. Зважаючи на той факт, що на даний час обертів набирає дослідження нової технології Blockchain, пропонуємо розглянути можливості її використання у сфері захисту права інтелектуальної власності. На нашу думку, така технологія буде найбільш оптимальною для захисту авторського права таких суб'єктів як письменники, фотографи та музиканти.

Аналізуючи поняття «Blockchain», слід зазначити, що в його основі лежать англійські слова «block» - блок та «chain» - ланцюг), утворюючи єдину категорію. Під технологією Blockchain деякі представники наукової спільноти пропонують розуміти цифровий реєстр, в якому хронологічно і публічно враховуються всі дії в мережі Інтернет [1].

Іншими словами, Blockchain слугує розподіленою і децентраліваною базою даних або ж системою, що сформована із сукупності (набору) записів, в якій неможливо фальсифікувати дані через хронологічний запис і публічне підтвердження усіма учасниками мережі транзакції, а також повний контроль учасника системи свого цифрового активу [2]. Виходячи із вищевикладеного, можна одразу констатувати, що головною перевагою технології Blockchain є неможливість проникнення сторонніх осіб до системи, зважаючи на той факт, що для цього потрібно мати доступ до баз даних на усіх лептопах одночасно, що є фізично неможливим.

Концепція вищезазначеної технології Blockchain уперше була продемонстрована світу Сатосі Накамото у 2008 р. і використовувалася для створення цифрової валюти bitcoin. Загалом, аналізуючи досвід діяльності топових компаній, слід наголосити на тому, що кожного півроку кількість компаній та фірм, які звертаються до технології Blockchain

щодо захисту інтелектуальної власності невпинно зростає. Зокрема, платформа Ujo Music – децентралізована база даних правоволодільцев, яка за допомогою смарт-контрактів виплачує гонорари музикантам напряму. IT-корпорація Intel активно працює над системою захисту авторських прав на цифрові зображення.

Зважаючи на можливість використання вищезазначеної технології в контексті захисту інтелектуальної власності, слід наголосити на тому, що основним головним критерієм стане саме фіксація факту належності права із конкретною датою.

У свою чергу, слід наголосити на тому, що Китайський Інтернет-суд буде використовувати технології Blockchain для захисту онлайн-авторів від випадків плагіату. На думку китайського судді Wang Jiangqiao, децентралізований характер Blockchain гарантує цілісність даних, оскільки розподілений реєстр безпечно зберігає всі записи та цифрові сліди, включаючи авторство, час створення, зміст та докази порушення прав. Зважаючи на незмінність Blockchain, ці записи можуть мати правовий вплив [3].

На думку науковців, технологія Blockchain може відігравати значну роль щодо незареєстрованих прав інтелектуальної власності, зокрема, певний вид авторських прав. Наприклад, під час того як автор завантажує у Blockchain свій твір разом із інформацією щодо його автора, створюється певний запис із зазначенням.

Проте, найбільшу цінність технологія Blockchain буде мати під час боротьби із підробками та таким явищем як «патентний тролінг». Загалом, найбільш оптимальним вирішенням проблеми захисту прав інтелектуальної власності є створення за такою технологією єдиного реєстру об'єктів інтелектуальної власності. Саме у ньому містилася б інформація щодо володільця охоронного документу, яку митні органи могли б перевірити у будь-який момент.

Як уже було зазначено, технологія Blockchain може вирішити ряд проблемних питань у сфері інтелектуальної власності [4, с. 30]. Зокрема, захист за технологією Blockchain дозволяє більш надійно реєструвати права інтелектуальної власності. По-друге, Blockchain-аутентифікація дозволяє відслідковувати контрафактні товари або ж підробки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Smart Contracts in Financial Services: Getting from Hype to Reality. URL : https://www.capgemini.com/wpcontent/uploads/2017/07/smart_contracts_in_fs.pdf.

2. Babkin, A.V., Burkaltseva, D.D., Pshenichnikov, V.V., Tyulin, A.S. Cryptocurrency and blockchain technology in digital economy: development genesis. URL : https://ntv.spbstu.ru/fulltext/E10.5.2017_01.PDF.
3. Китай обирає блокчейн в якості захисту проти онлайн-плагіату. URL: <http://coinews.io/ua/category/1-cry/article/3622-kitaj-obira%D1%94-blokchejn-v-yakost%D1%96-zahistu-proti-onlajn-plag%D1%96batu>.
4. Право будущего: Интеллектуальная собственность, инновации, Интернет: Ежегодник. Вып. 1 / РАН. ИНИОН. Центр. социал. науч.-информ. исслед. Отд. правоведения; Каф. предпринимательского права МГУ им. М.В. Ломоносова; Отв. ред. Афанасьева Е.Г. Москва, 2018. 207 с.

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Логвиненко М.І.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Інтелектуальна власність на сьогодні займає настільки вагому частку розвитку світової економіки, що здатна впливати на велику кількість показників держави – економічних, соціальних, правових. Об'єкти права інтелектуальної власності, під впливом динамічного розвитку науки, комп'ютеризації та інформатизації суспільства, процесів виробництва, і навіть сфери обслуговування, набирають все більше комерційної цінності і все частіше стають предметом посягань, що обумовлює необхідність посилення правової охорони прав інтелектуальної власності. Сукупність реформ у сфері правосуддя, судочинства та інших суміжних правових інститутів, не оминула і сферу правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності в нашій державі. Орієнтація та вивчення міжнародного і європейського досвіду, постійні пошуки механізму його впровадження в Україні здійснили свій вплив на сучасний стан правової охорони прав інтелектуальної власності, результатом якого стало прийняття Постанови Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 р. № 585 «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади державної системи правової охорони інтелектуальної власності» [1], якою було запроваджено безпосередню реалізацію концептуальних цілей, які на сьогодні стоять перед нашою державою. Лише за умови злагодженої державної політики, чіткої взаємодії органів державної влади можливе досягнення високоякісного рівня правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності.

Якщо розглядати сучасний стан нашої держави у сфері охорони прав інтелектуальної власності, то можна визначити його як критичний, оскільки Україна багато років поспіль визнається одним із найбільших порушників зазначених прав, це проявляється через високий рівень плагіату у науковій та творчій діяльності, піратство в мережі Інтернет, та через інші прояви правопорушень у зазначеній сфері. Згідно Звіту Генеральної Прокуратури України за січень-березень 2019 року у сфері видавничої діяльності, радіомовлення та телебачення порушено 43 проваджень, у сфері виробництва кіно- та відеофільмів, телевізійних програм, видання звукозаписів 32 провадження, комп'ютерне програмування та надання інших інформаційних послуг – 62 кримінальних проваджень [2]. Виходячи з наведеного, очевидно є потреба посилення охорони та захисту прав інтелектуальної власності в нашій державі. Застосування до України економічних санкцій, внесення її до списку країн з високим рівнем піратства негативно відображаються на її міжнародному статусі та впливає на її економічну систему. Викладене обумовлює актуальність дослідження державної системи правової охорони інтелектуальної власності з метою виявлення певних недоліків у її функціонуванні і розробки можливих заходів, щодо удосконалення зазначеної системи.

Загалом, державну систему охорони прав інтелектуальної власності можна визначити як передбачену чинним законодавством, нормативно-правовими актами, підзаконними актами систему уповноважених органів держави, діяльність яких спрямована встановлення сукупності прав і гарантій, що всесторонньо забезпечують повноцінне функціонування правовідносин, що виникають у зв'язку зі створенням об'єкта інтелектуальної власності.

Поступова трансформація державної системи охорони прав інтелектуальної власності обумовлена рядом історичних, політичних, правових, соціальних передумов, обставин, факторів, в залежності від державної політики та концепції правової охорони інтелектуальної власності. Крім того, у даній сфері і на сьогодні існує проблемне питання чіткого теоретичного обґрунтування розмежування поняття охорона та захист прав інтелектуальної власності, що обумовлене окремими історичними та правовими особливостями. Можна виокремити адміністративно-правову охорону прав інтелектуальної власності, цивільно-правову, кримінально-правову. Адміністративно правову та кримінально-правову охорону можна охарактеризувати як імперативну, натомість цивільно-правова має більш диспозитивний характер. Щодо тенденцій розвитку і формування системи правової охорони інтелектуальної власності, то були проблемні спроби поєднання авторського і патентного права як об'єктів охорони під відомчістю єдиного органу, що завершилося невдалою спробою.

Аналіз наукових досліджень дозволяє визнати, що саме адміністративно-правові форми охорони прав інтелектуальної власності в Україні є безпосереднім вираженням охоронної діяльності уповноважених органів державної влади, результатом якої є прийняття адміністративних (індивідуальних) актів, укладення адміністративних договорів, прийняття нормативних актів, укладення й ратифікація міжнародних договорів, патентування об'єктів права інтелектуальної власності, здійснення організаційних дій і виконання матеріально-технічних дій.

На сучасному етапі розбудови державної системи правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні сформовано дворівневу структуру. Правовим наслідком прийняття Розпорядженням Кабінету Міністрів України стало: надання повноважень Мінекономрозвитку щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності, а національному органу інтелектуальної власності виконання окремих публічних функцій (владних повноважень) з реалізації державної політики у зазначеній сфері. При цьому, ліквідовано Державну службу інтелектуальної власності, створено національний орган інтелектуальної власності, який є державною організацією, що утворюється на базі державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності», належить до сфери управління Мінекономрозвитку та провадить некомерційну господарську діяльність; удосконалено законодавства щодо механізму та порядку зарахування зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, з урахуванням положень міжнародних договорів України; ліквідовано державне підприємство «Інтелзахист»; трансформовано державну організацію «Українське агентство з авторських та суміжних прав» у недержавну організацію колективного управління.

За нової дворівневої системи охорони прав інтелектуальної власності на Міністерство економічного розвитку і торгівлі покладено функції формування та реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності; здійснення відомчого нормативно-правового регулювання; визначення стратегічних напрямів розвитку сфери правової охорони інтелектуальної власності; адвокатування інтелектуальної власності через інформування суспільства та здійснення роз'яснень щодо важливості дотримання прав інтелектуальної власності на всіх рівнях економічної системи; розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері інтелектуальної власності, управління національним органом інтелектуальної власності.

Загалом можна сказати, що систему органів державної влади, у сфері охорони інтелектуальної власності можна умовно поділити на дві групи: перша група, це ті органи, які беруть участь у правовій охороні, зокрема Верховна Рада України через свою

законодавчу діяльність, встановлює норми, що охороняють права інтелектуальної власності, Кабінет Міністрів України, внаслідок виконання Законів України приймає участь у правовій охороні через міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Президент України також належить до суб'єктів правової охорони інтелектуальної власності, як головний гарант держави, Конституції, законності та правопорядку. Другу групу утворюють органи, що спеціально створені та уповноважені на здійснення правової охорони інтелектуальної власності, і до них належить Міністерство економічного розвитку і торгівлі.

Ключову роль, на сучасному етапі правової охорони інтелектуальної власності відведено Міністерству економічного розвитку і торгівлі. Підвищити рівень охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності в нашій країні вдається лише через використання нових методів державного управління у названій сфері. На перше місце повинно ставитися переконання учасників суспільних відносин у вигідності правомірної поведінки, з обов'язковим залученням до його здійснення громадськості. Світовий досвід свідчить про те, що система суспільного контролю працюватиме з позитивним результатом там, де дотримуються балансу інтересів відомства, правовласників об'єктів інтелектуальної власності та споживачів інтелектуальної власності. Основним завданням громадських організацій повинно бути залучення до справи ініціативних громадян, представників бізнесових кіл, товаровиробників та споживачів. Досягнення такого балансу сприятиме створенню громадянського суспільства у сфері інтелектуальної власності в мініатюрі.

Ще одним із кроків реформування національної системи правової охорони інтелектуальної власності є розширення функцій новоутвореного національного органу інтелектуальної власності, який має замінити Державну службу інтелектуальної власності. Зокрема, орган інтелектуальної власності буде здійснювати: проведення експертизи заявок на об'єкти права інтелектуальної власності; здійснення державної реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності; здійснення функцій Міжнародного пошукового органу та Органу міжнародної попередньої експертизи; здійснення функцій, пов'язаних з контролем за дотриманням вимог законодавства у сфері авторського права і суміжних прав; визнання недійсними прав інтелектуальної власності у досудовому порядку (*post-grant opposition*); атестацію та ведення реєстру представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених); методологічну, методичну та інформаційну допомогу іншим органам влади з питань прав інтелектуальної власності; здійснення міжнародного співробітництва у сфері інтелектуальної власності і представництво інтересів України в зазначеній сфері у міжнародних організаціях відповідно до законодавства; посередництво у розв'язанні спорів про порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності тощо.

Міжнародно-правовий досвід охорони прав інтелектуальної власності має вагомий вплив на формування та становлення в Україні власної національної системи правової охорони прав інтелектуальної власності, навіть запровадження дворівневої структури охорони зазначених прав є наслідком взятих на себе міжнародних зобов'язань та впливу процесу європейської інтеграції на розвиток нашої держави.

На підставі проведеного аналізу, можна дійти висновку, що для подальшого успішного та високоефективного реформування сучасної державної системи охорони прав інтелектуальної власності в Україні необхідно провести ряд заходів, зокрема:

- досягнення спрощеної структури державної системи правової охорони прав інтелектуальної власності, що відповідає сучасним міжнародним та європейським тенденціям у сфері організації управління державною охороною прав інтелектуальної власності, оскільки чим більш громіздкий апарат управління в зазначеній сфері, тим більше виникає проблем практичної реалізації мети державної охорони зазначених прав;

- збалансувати витрати державного бюджету на утримання державного апарату та державних службовців;

- здійснити чіткий розподіл повноважень та функцій між органами різного рівня державного управління, що сприятиме забезпечення більшої прозорості та зрозумілості діяльності національного органу інтелектуальної власності України для суспільства в цілому, для бізнесу та окремих громадян;

- реорганізувати систему колективного управління майновими авторськими та суміжними правами, що дозволить українським авторам та творцям отримувати гідні виплати винагороди за їх твори. Вирішити нормативно питання справедливої винагороди за використання об'єктів авторського права та суміжних прав;

- забезпечити належний рівень правового охорони нових об'єктів прав інтелектуальної власності та суспільних відносин, що виникають з приводу таких об'єктів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади державної системи правової охорони інтелектуальної власності. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 р. № 585.

2. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за січень-березень 2019 року. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113899&libid=100820&c=edit&_c=fo.

Наукове видання

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ
III Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 23–24 травня 2019 року)

У двох частинах

Частина 1

Відповідальний за випуск О. М. Резнік

Комп'ютерне верстання А. В. Стеблянко

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Формат 60×84/16. Ум.-друк. арк. 12,79. Обл.-вид. арк. 15,95. Тираж 100 пр. Зам. №

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.